

FOR THE PEOPLE
FOR EDVCATION
FOR SCIENCE

LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang VI — 1917

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — 1917

INHOUD VAN JAARGANG VI

1917

Aflevering 1 — April

	Bladz.
Het verblijf van enkele trekvogels in Nederland in 1916, door Dr. H. EKAMA	1.
Varia, door Jhr. W. C. VAN HEURN	14.
Overzicht der specimina, in „Ootheca Wolleyana” als uit Nederland afkomstig vermeld staande, door A. A. VAN PELT LECHNER	21.
Bijzonderheden betreffende de Gierzwaluw [<i>Apus apus</i> (L.)], door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN.	32.
Verzoek betreffende de Gierzwaluw	35.
Korte Mededeelingen	35.

Aflevering 2 — Augustus

Leguatia gigantea Schleg., door Dr. A. C. OUDEMANS (met Plaat 1)	37.
Een en ander over bastaarden en kleurslagen, door F. E. BLAAUW	56.
Waarnemingen betreffende de in dit voorjaar (1917) in mijn tuin gebroed hebbende vogels en hun nesten, door P. W. VAN DER BURG	61.
Raven in Nederland, door Mr. C. H. THIEBOUT	64.
Verslag der wetenschappelijke vergadering, gehouden te Leiden op Zaterdag 21 April 1917.	66.
Verslag der Ledenvergadering, gehouden te Winterswijk op Zaterdag 9 Juni 1917	69.
Mededeelingen door Dr. A. C. OUDEMANS over zijne „Dodo-studiën”	74.
Korte mededeelingen	80.
Naschrift op „Overzicht uit Ootheca Wolleyana”	82.

Aflevering 3—4 — December

Verslag der wetenschappelijke mededeelingen, gedaan in de vergadering te Winterswijk op 9 Juni 1917.	83.
Verslag van de „natte” excursie, op 10 Juni 1917 door de „Nederlandsche Ornithologische Vereeniging” naar het veen bij Lichtenvoorde gehouden, door P. W. VAN DER BURG	85.
Eenige mededeelingen omtrent het voorkomen van den Ortolaan (<i>Emberiza hortulana</i> L.) in het Zuidwesten van Drenthe, door J. H. PELLINKHOFF	90.

	Blz.
Mededeelingen betreffende Nederlandsche broedvogels, door TJEERD DE VRIES GZN.	92.
Ornithologische waarnemingen in Nederland, medegedeeld door Dr. E. D. VAN OORT.	98.
Ringmusschen (<i>Passer montana</i> [L.]) onder dakpannen, door J. L. F. DE MEYERE	107.
Resultaten van het ringonderzoek van het Rijks Museum te Leiden, door Dr. E. D. VAN OORT.	100.
Bijzonderheden betreffende de Gierzwaluw [<i>Apus apus</i> (L.)] door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN	114.
Korte mededeelingen	120.
Necrologie	121.
Opgave van eenige ornithologische werken, verschenen tusschen 1 Juli 1916—1 Juli 1917, door A. A. VAN PELT LECHNER.	122.
Register van wetenschappelijke namen	125.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

Jaargang VI.	April 1917.	Aflevering 1.
--------------	-------------	---------------

Het verblijf van enkele trekvogels in Nederland in 1916

DOOR

Dr. H. EKAMA.

Van of door bemiddeling van de hieronder vermelde personen zijn de in dit overzicht vermelde berichten ontvangen; aan hen betuig ik daarvoor mijn vriendelijken dank en ik hoop in 1917 wederom op hun gewaardeerde medewerking te mogen rekenen.

M. Lels Pz.,
Mr. C. van Lennep,
H. van Eeten,
A. van Rooyen,
A. A. van Pelt Lechner,
P. H. Gallé,
C. Stolk,
G. H. Bartels,
J. G. V. de Witt Hamer,
R. A. Mees,
Mr. W. M. Kolff,
Dr. L. P. de Bussy,
W. de Joncheere,

Alblasserdam.
Almelo.
Ameide.
Anna-Jacoba-polder.
Arnhem.
de Bilt (dorp).
de Bilt (station).
Blerick.
Breda.
Castricum.
Deil (Geld.).
Doorn.
Dordrecht.

P. J. van der Feen,	Domburg.
H. Evekink.	Eefde bij Zutfen.
Abr. Ebeling,	Enschede.
Mr. G. Kolff.	Geldermalsen.
P. J. van Iersel,	's Gravenhage.
J. J. Poortman,	"
Mevr. A. Stigter—de Vos tot Nederveen-	
Cappel,	"
Gebr. J. Feitsma,	Grijpskerk.
Mr. N. A. de Joncheere,	Heerjansdam.
Mevr. W. Th. Tideman—Cordes.	Hendrik-Ido-ambacht.
F. A. Horsthuis,	Hengelo (O.).
D. de Jong Cz.,	Hoogkarspel.
J. Bennink,	Kampen.
F. Willems S. J.,	Katwijk a./d. Rijn.
J. Ahrend,	Laren.
J. Briedé,	"
Sellinkhof,	Meppel.
W. K. Hering,	Middelburg.
J. H. Kamminga,	Miste bij Winterswijk.
G. J. B. ter Kuile,	Mijnsheerenland.
I. C. Stalenhoef,	Montfoort.
H. Westra,	Naarden.
Th. J. Benschop,	Neede.
J. Schoemaker,	Oosterboer, gem. Meppel.
H. W. Scholten,	Oudenbosch.
C. A. L. P. Kakebeeke,	Rotterdam.
J. K. Overbeeke,	"
K. A. Kun van Haaften.	Sliedrecht.
C. W. C. du Boeuff,	Sommelsdijk.
Mr. G. J. van Everdingen,	Tiel.
G. S. van der Spruyt,	Voorschoten.
C. Luijendijk,	Westmaas.
D. W. van Dam van Hekendorp,	Zalt-Bommel.
Mevr. de Wed. C. Tieleman—van de Wall,	Zevenbergen.
F. de Roo,	Zierikzee.
C. L. de Vos tot Nederveen-Cappel.	"
Mr. J. L. Sölner,	Zutfen.

Vergelijkt men deze lijst met die in het vorige overzicht, dan zal men er trouwe waarnemers, helaas enkele ten gevolge van over-

lijden, op missen. Onder hen verdient vooral de Heer J. HOEKSTRA te Hollum op Ameland vermeld, die van af het begin dezer waarnemingen in 1899, onafgebroken zijn berichten heeft ingezonden.

Zijne waarnemingen heb ik volgens den weg, door HEGYFOKY ¹⁾ daarvoor aangegeven, berekend en ter verduidelijking van het doel, waarvoor deze waarnemingen verzameld worden, laat ik hier de uitkomsten volgen.

Te Hollum wordt de koekoek gemiddeld het eerst gehoord op 5 Mei met een *w. f.* ²⁾ van 1.07 dag; de boerenzwaluw komt gemiddeld op 1 Mei met een *w. f.* van ± 1.15 dag en vertrekt op 10 October met een *w. f.* van ± 1.37 dag; de bonte kraai komt op 15 October met een *w. f.* van ± 0.86 dag en vertrekt op 21 Maart met een *w. f.* van ± 1.34 dag. Stelt men in navolging van HEGYFOKY den eisch, dat de *w. f.* niet grooter is dan ± 1 dag, dan voldoen van deze waarnemingen alleen die voor de aankomst van de bonte kraai daaraan. Deze reeksen van 17 jaar waarnemingen blijken dus nog te kort te zijn om de gezochte data voor Hollum met eenige voldoende zekerheid vast te stellen.

I. De koekoek (*Cuculus canorus*).

Voor het eerst werd de koekoek gehoord te :

Deil	18 April.	Sliedrecht	23 April.
Ameide	20 "	Tiel	23 "
Oudenbosch	21 "	de Bilt (station)	24 "
Breda	22 "	Heerjansdam	24 "
Enschede	22 "	Middelburg	24 "
bij 's Gravenhage	22 "	Miste	24 "
Anna-Jacoba-polder	23 "	Westmaas	24 "
Dordrecht ³⁾	23 "	Zierikzee	24 "
Krabbendijke	23 "	Denekamp	25 "
Naarden	23 "	Domburg	25 "

1) Aquila, Bd. II, Seite 122.

2) *w. f.* beteekent *waarschijnlijke fout*, welke grootheid een maat vormt voor de nauwkeurigheid van het uit de waarnemingen berekende gemiddelde. Zij is zóó gekozen, dat de kans van een afwijking van het gemiddelde grooter dan *w. f.* even groot is als die van een afwijking kleiner dan *w. f.*

3) Reeds 3 April gezien.

bij 't Naardermeer	25 April.	Pannerden	3 Mei.
Meppel	27 „	Hoogkarspel	4 „
Alblasserdam	28 „	Boerakker, gem.	
Voorschoten	28 „	Marum	5 „
bij Kampen	30 „	Zutfen	7 „
Oosterboer	30 „	Castricum	9 „
Rijswijk	30 „	Blerick	10 „
Wageningen	1 Mei.		

In Anna-Jacoba-polder heeft de Heer VAN ROOYEN op 30 en 31 Maart en 1 April den koekoek elken morgen, doch hoogstens twee keer, hooren roepen. Op 3 April werd hij te Zevenbergen gehoord, waarschijnlijk zal ook dit wel een enkele roep geweest zijn. Te Naarden riep de koekoek op 23 April één keer, op 1 Mei vijf keer.

Raadplegen wij wederom het maandelijksch overzicht van de weersgesteldheid in Nederland, uitgegeven door het *Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut*, dan blijkt, dat, terwijl in den nacht van 28 op 29 Maart een depressie over de Noordzee was getrokken, het weer daarna opklaarde en de temperatuur steeg.

Reeds 4 April veranderde deze toestand en was in de tweede dekade de temperatuur 2° onder de normale (9° C.), terwijl toen viermaal meer regen viel dan normaal. Op 23 April trad wederom een periode van fraai, helder weer in, waarbij de temperatuur gemiddeld 3 à 4° boven de normale steeg, en welke tot 5 Mei duurde. Hierin vallen bijna alle bovenstaande data voor het voor de eerste maal hooren van den koekoek. Deze hebben evenwel zoo niet alle, dan toch grootendeels, geen betrekking op den enkelen roep, dien de koekoek somwijlen bij aankomst laat hooren, en verschillende waarnemers hebben dan ook in hun bericht gemeld, dat de koekoek herhaalde malen achter elkander riep.

Waarschijnlijk is het eerste hooren van dit roepen van den koekoek grootendeels een meteorologisch verschijnsel, doch een nader onderzoek is noodig, om dit met zekerheid te bepalen.

In geen weken had noch een der huisgenooten van den Heer AHREND, wonende op den huize „de Geer” op Craailo, noch zijn tuinman den koekoek gehoord, toen zij hem op 16 Juli herhaaldelijk, steeds twee of drie keer hoorden roepen. Na dien datum werd zijn roep niet meer vernomen. Dit stemt overeen met de berichten, dat hij het laatst gehoord werd te Ameide op 17, te Zevenbergen op 18 en te Middelburg op 27 Juli; gezien werd hij het laatst op

6 Augustus te Zevenbergen en op 11 Augustus te Naarden en te Overschie.

De zang van den nachtegaal werd het eerst vernomen te :

Loosduinen	17 April.	Engelsche werk bij	
Castricum	21 "	Zwolle	27 April.
Oudenbosch	22 "	Naarden	27 "
Breda	24 "	Rheden	27 "
Eefde	24 "	Almelo	28 "
Denekamp	25 "	Broekhuizen, gem.	
Berkenrode bij Doorn	25 "	Ruinerwold	28 "
Miste	25 "	bij 's Gravenhage	30 "
Enschede	26 "	Meppel	1 Mei.
Veenklooster	26 "	Sonsbeek bij Arnhem	1 "
Voorschoten	26 "	Nienoord	5 "
Domburg	27 "		

Bijna al deze data vallen in de periode van fraai warm weder in April, evenals als die voor het eerste roepen van den koekoek.

Op 27 Augustus werd de nachtegaal het laatst bij 's Gravenhage gehoord en op 1 September te Enschede het laatst gezien.

II. De boerenzwaluw (*Hirundo rustica*).

Omtrent den datum van aankomst van dezen trekvogel werden de volgende berichten ontvangen :

Tiel	7 April.	bij 's Gravenhage	21 April.
Ameide, enkele	9 "	<i>Heerjansdam</i>	21 "
" vele	17 "	Middelburg	21 "
" op het nest	20 "	Sommelsdijk, 1 ex.	21 "
Blerick	9 "	" vele	25 "
<i>Eefde</i>	10 "	Westmaas, enkele	21 "
Oudenbosch, 1 ex.	16 "	" vele	23 "
" vele	21 "	<i>Hoogkarspel</i>	22 "
bij Rotterdam	17 "	Oosterboer	22 "
<i>Voorschoten</i>	17 "	Anna-Jacoba-polder,	
Dordrecht	18 "	1 ex.	23 "
Alblasserdam	19 "	" " vele	24 "
Utrecht	20 "	de Bilt (dorp)	23 "

Domburg	23 April.	Miste	25 April.
Heerlen	23 „	Rijswijk	25 „
Krabbedijkje	23 „	Zierikzee	25 „
Castricum	24 „	bij Zutten	25 „
Grijpskerk	24 „	Neede	26 „
Haamstede	24 „	Rheden	26 „
Meppel	24 „	Pannerden	27 „
Naarden	24 „	<i>Zevenbergen</i>	28 „
Denekamp	25 „	Almelo	1 Mei.
<i>Enschede</i>	25 „		

Op de *cursief* gedrukte plaatsen is waarschijnlijk wel de boerenzwaluw waargenomen, maar in het bericht is dit ongelukkigerwijs niet vermeld. Daarom wordt er hier nogmaals op gewezen, dat de boerenzwaluw binnenshuis broedt in een open nest. Zij heeft een roodachtige borst en een sterk gevorkten staart. De huiszwaluw is kenbaar aan de witte streek bij den wortel van den staart.

Kwam de boerenzwaluw in het vorige jaar later dan in 1914, dit jaar is zij nog wat later gekomen. Nu vallen het grootste deel der bovenstaande data in de laatste dekade van April, terwijl zij in 1915 vrij gelijkmatig over de beide laatste dekaden verdeeld waren. De boerenzwaluw schijnt dus in het laatste paar jaren later te komen dan vroeger. Hierbij sluit zich aan een opmerking van den Heer KAMMINGA te Miste bij Winterswijk, dat de boerenzwaluw daar jaren achtereen op 13 April op haar nest terugkeerde; de laatste 4 à 5 jaren is die datum verschoven tot 18, 20 en 24 April.

Voor de data van vertrek van de boerenzwaluw zijn opgegeven:

Sommelsdijk	19 September.	Kollum	7 October.
„	1 ex. 12 October.	<i>Zevenbergen</i>	7 „
Blerick	20 September.	Ameide	10 „
Hengelo	20 „	<i>Hoogkarspel</i>	12 „
Almelo	24 „	„	1 ex. 1 November.
Zutten	25 „	Rotterdam	16 October.
Castricum	26 „	bij 's Gravenhage	17 „
Westmaas ¹⁾	26 „	Deil	18 „
op Walcheren	29 „	<i>Heerjansdam</i>	19 „
Anna-Jacoba-polder	7 October.	Katwijk a./d. Rijn	19 „

1) 12 en 13 October een vlucht op den doortrek.

Dordrecht	21 October.	Meppel, 2 ex.	26 October.
Middelburg, 2 ex.	22 "	Grijpskerk, 1 ex.	5 November.
Loosdrecht	23 "		

Omtrent het zwaluwpaar, dat in de gang zijner woning nestelt, heeft de Heer du BOEFF te Sommelsdijk mij het volgende medegedeeld:

	1ste nestbouw.	2de nestbouw.
Begin van den bouw	10 Mei.	20 Juni.
Eerste ei gelegd	21 "	26 "
Begin van het broeden	25 "	29 "
Eerste zwaluw uitgekomen	7 Juni.	14 Juli.
" " uitgevlogen	—	4 Augustus.

Op 12 Juni was er bij zwaar bewolkte lucht en hoogen wind voor oud noch jong voldoende voedsel. Den volgenden dag bleven de ouden bij storm ¹⁾ en regen van 15 tot 30 minuten weg, hadden zelfs dan nog geen voedsel voor de jongen en kwamen slechts eenigen tijd op het zitstokje uitrusten. De vrouwelijke vogel verwarmde de jongen slechts enkele minuten. Geen voedsel en koude waren dus de oorzaak van het omkomen van het eerste broed. De groote inspanning der ouden om ondanks regen en wind, voedsel voor de kleinen en voor zich zelf te vinden is zeker oorzaak geweest van het omkomen van den mannelijken vogel. Op 17 Juni verscheen een ander mannetje.

In de gemeente Sommelsdijk zijn op 13 Juni tal van jonge zwaluwen omgekomen en het aantal zwaluwen, dat zich dezen (kouden) zomer in het luchtruim bewoog, was dan ook, naar andere jaren gerekend, zeer gering.

Te Ameide is het 1ste broed van de nesten in den stal van den Heer VAN EETEN op 11 Juni, het 2de op 15 Augustus en het 3de van het eene nest op 22 en van het andere op 26 September uitgevlogen.

De huiszwaluw (*Delichon urbica*).

kwam aan te:		vertrok uit:	
Bolnes	15 April.	Sommelsdijk	19 September.
Breda	19 "	Arnhem	22 "
Rilland, 1 ex.	22 "	Breda	22 "

1) Deze storm was het gevolg van een depressie, die van af de zuidpunt van Noorwegen over de Noordzee en ten Zuiden van Nederland naar Duitschland trok

kwam aan te:		vertrok uit:	
Denekamp	23 April.	Grijpskerk	22 September.
Sliedrecht	23 "	Loosduinen	25 "
Blerick	25 "	in de Betuwe bij	
bij Rotterdam	26 "	Arnhem	26 "
Anna-Jacoba-polder	28 "	Rotterdam	8 October.
Woerden	28 "	Hengelo	11 "
Rheden	29 "	Middelburg,	
Arnhem	30 "	± 10 ex. 6 November.	
Sommelsdijk	3 Mei.		
Meppel	5 "		
Grijpskerk	9 "		

Zij schijnen dus iets later gekomen en iets vroeger weg te zijn
gegaan dan de boerenzwaluwen.

III. De bonte kraai (*Corvus cornix*).

De bonte kraaien werden in 1916 gezien:

Voor het laatst te:		Voor het eerst te:	
Blerick	27 Maart.	Dordrecht	1 October.
Zegge bij Oudenbosch	29 "	Noordwijk	2 "
Eefde	30 "	Anna-Jacoba-polder	3 "
Breda	1 April.	bij Zierikzee	3 "
Anna-Jacoba-polder	3 "	bij 's Gravenhage	4 "
Ameide	4 "	Hengelo	7 "
Westmaas	4 "	Naarden	7 "
Zierikzee	4 "	Breukelen	9 "
bij Rotterdam	5 "	Westerzand	9 "
Heerjansdam	10 "	Deil	10 "
" 1 ex.	28 "	Ameide	11 "
Castricum	12 "	Hoogkarspel	16 "
Rijswijk	13 "	Heerjansdam	17 "
bij 's Gravenhage	14 "	Laren	19 "
Leeuwarden	27 "	Rotterdam	19 "
Middelburg	3 Mei.	Tiel	19 "
		Westmaas	19 "
		Breda ¹⁾	20 "

1) Misschien ook reeds 4 October.

Voor het eerst te :

Castricum	20 October.	bij Arnhem	23 October.
Domburg	20	„ Meppel	31
de Bilt	22	„	„

Op 12 Mei werd te Assen een bonte kraai tusschen zwarte opgemerkt.

Toen de boerenzwaluw Nederland in grooten getale bevolkte, waren allerwege de bonte kraaien, op enkele achterblijvers na, vertrokken. Bij de data voor aankomst is ditmaal eenig verband met de weersgesteldheid te vinden. Op de drie laatste dagen van September was de wind N. en den 3den October nogmaals, terwijl van 17 tot 21 October de wind N.O.-lijk en de temperatuur voor dien tijd van het jaar laag was.

IV. De ooievaar (*Ciconia ciconia*).

De volgende berichten zijn omtrent de aankomst van den ooievaar ontvangen :

Zevenbergen	28 Febr.	Deil	13 Maart.
Hendrik-Ido-ambacht ¹⁾ 1ste	5 Mrt.	Hoogkarspel	13 „
„ „ „ ¹⁾ 2de	16 „	's Heerenbroek	2 April.
Ameide ¹⁾ 1ste	6 „	Sebaldeburen	3 „
„ ¹⁾ 2de	17 „	Huize Ravesteijn ¹⁾ bij	
Westmaas ¹⁾ 1ste	6 „	Geldermalsen	7 „
„ „ ¹⁾ 2de	9 „	Arnhem ¹⁾ 1ste paar	17 „
Montfoort ¹⁾	8 „	„ ¹⁾ 2de „	29 „
Heerjansdam	10 „	Cuik	20 „
Alblasserdam ¹⁾ 1ste	11 „	Eefde	20 „
„ ¹⁾ 2de	17 „	Miste ¹⁾ 2)	24 „
Dubbeldam	12 „	Pannerden	26 „
Mijnsheerenland ¹⁾ 1ste		Zalt-Bommel ¹⁾ 3)	26 „
„ paar	12 en 13 „	Rijswijk	28 „
Mijnsheerenland ¹⁾ 2de		Zutfen ¹⁾	30 „
„ paar	14 en 15 „	bij Rotterdam	10 Mei.

1) Op het oude nest.

2) Werd later niet meer gezien.

3) Heeft in 1915 niet gebroed.

Merkwaardig is het bijna volkomen ontbreken van data in de tweede helft van Maart. Een bepaalde reden van meteorologischen aard heb ik daarvoor niet kunnen vinden. Wel kwamen tusschen 21 en 28 Maart boven West-Europa verschillende depressies voor, die bij lage temperatuur veel regen brachten, maar voor en na die periode was het weder zeer goed en tot nu toe is nog nimmer eenige invloed van het weder op de komst van den ooievaar gevonden. Het lag voor de hand genoemde bijzonderheid aan den oorlog toe te schrijven en nu bleek uit *The Times* van 1 April, dat op 18 en 20 Maart Zeebrugge door vliegeniers op groote schaal is gebombardeerd. Zijn de ooievaars op hun reis hierdoor terugschrikt, dan zou dit een bewijs voor de onderstelling zijn, dat zij over Zeeuwsch-Vlaanderen in Nederland komen.

De ooievaar vertrok of werd het laatst gezien te:

Westmaas	2 Augustus.	Zevenbergen	23 Augustus.
Tusschen Wijhe en		Breukelen	24 "
Zwolle, 13 ex.	3 "	Dubbeldam, 2 ex.	27 "
Ameide	7 "	Kampen	30 "
Almelo	15 "	bij Kampen, 7 ex.	5 September.

In de eerste helft van Augustus was het weder zeer goed, maar tegen het eind werd het veel minder, zoodat in die maand toch de hoeveelheid zonnenschijn en de temperatuur ongeveer normaal waren.

V. Diversen.

Op 25 April is door den Heer Stolk op de heide bij de Bilt (station) de roep van den draaihals (*Upus torquilla*) gehoord.

De oeverzwaluw (<i>Riparia riparia</i>).		Rilland	22 April.
Westmaas	20 April.	Sommelsdijk	22 "
Denekamp	25 "	" vertr.	13 Augustus.
Ameide	26 "	Tiel	22 April.
Uffelte	8 Mei.	Denekamp	23 "
De gierzwaluw (<i>Apus apus</i>).		Naarden	23 "
		Almelo	25 "
Rotterdam	20 April.	Rheden	26 "
Westmaas	21 "	's Gravenhage	28 "
Abblasterdam	22 "	" vertr.	18 September.

Meppel	28 April.
Breda	29 „
Utrecht	1 Mei.
Ameide	4 „
Arnhem	4 „
Deil	13 „
Oudenbosch, vertr.	30 Juli.

De zwartkop (*Sylvia atricapilla*).

de Leek	25 April.
---------	-----------

De tuinfluiter (*Sylvia simplex*).

Denekamp	29 April.
's Gravenhage	29 „
Naarden	30 „
Alblasserdam	1 Mei.
Buitenpost	4 „
Nienoord	5 „
Enschede	6 „
Grijpskerk	6 „
Meppel	6 „
Zevenbergen	8 „

De grasmusch (*Sylvia sylvia*).

Denekamp	27 April.
's Gravenhage	1 Mei.
Buitenpost	4 „
Naarden	5 „
Nienoord	5 „
Meppel	8 „

De braamsluiper (*Sylvia curruca*).

Meppel	7 April.
Denekamp	9 „
Enschede	14 „
Grijpskerk	16 „
Naarden	21 „
Rheden	23 „
Alblasserdam	24 „

De fluiter (*Phylloscopus sibilatrix*).

Rheden	22 April.
--------	-----------

Denekamp	29 April.
Westhove bij Domburg	30 „
Oudenbosch	2 Mei.
Veenklooster	4 „

De fitis (*Phylloscopus trochilus*).

Alblasserdam	18 Maart.
Denekamp	31 „
Meppel	2 April.
's Gravenhage	3 „
Scheveningen	4 „
Rijnauwen bij Utrecht	9 „
Naarden	13 „
Enschede	14 „
Kollum	16 „
Veenklooster	16 „

De tjif-tjaf (*Phylloscopus collybita*).

Ameide	20 Februari.
Breda	17 Maart.
Hengelo	17 „
„ het laatst	1 October.
Alblasserdam	18 Maart.
Helpman bij Gro- ningen	19 „
Oudenbosch	19 „
Meppel	20 „
„ het laatst	14 October.
Enschede	27 Maart.
Naarden	31 „
Zuidhorn	31 „
Grijpskerk	3 April.
„ het laatst	11 October.
's Gravenhage	8 April.
Rijnauwen bij Utrecht	9 „
Rotterdam	18 „

De spotvogel (*Hypolais hypolais*).

Oudenbosch	10 April.
Grijpskerk	5 Mei.
„ het laatst gehoord	12 September.
Enschede	6 Mei.
Naarden	7 „
Scheveningen	7 „
Hengelo	11 „
Meppel	11 „

De kleine karekiet (*Acrocephalus strepera*).

Naarden	8 Mei.
De rietzanger (<i>Calamodorus schoenobaenus</i>).	

Boerakker 25 April.

De sprinkhaanrietzanger (*Locustella naeria*).

Denekamp 23 April.

Het roodstaartje (*Phoenicurus phoenicurus*).

Breda	17 Maart.
's Gravenhage ♂	6 April.
„ ♀	29 „
Enschede	21 „
Meppel	22 „
de Bilt	25 „
Boerakker	25 „
Naarden	25 „
Rheden	26 „
Oudenbosch	26 „
de Leek	29 „

Het zwarte roodstaartje (*Phoenicurus tilys*).

Denekamp	30 Maart.
Meppel	6 April.
Rheden	19 „

Het blauwborstje (*Cyanecula succica cyanecula*).

Hengelo 1 April.

De roodborsttapuit (*Saxicola rubicola*).

Denekamp	20 Maart.
Naarden	28 „

De boompieper (*Anthus trivialis*).

de Lutte bij

Oldenzaal	12 April.
Rheden	19 „
Meppel	22 „
Domburg	24 „

Oosterzand, gem.

Oldekerk	25 „
----------	------

De witte kwikstaart (*Motacilla alba*).

Naarden	31 Januari.
Neede	1 Februari.
Oudenbosch	10 „
's Gravenhage	13 Maart.
„ het laatst	9 November.
Denekamp	14 Maart.
Westmaas	19 April.
Hengelo, het laatst	1 October.

De rouwkwikstaart (*Motacilla alba lugubris*).

Enschede 27 Maart.

De wielewaal (*Oriolus oriolus*).

's Gravenhage 30 April.

's Gravenhage,
laatste zang 23 Juli.

Oudenbosch	4 Mei.
Denekamp	5 „
Meppel	11 „
Veenklooster	14 „

De grauwe vliegenvanger. (<i>Muscicapa grisola</i>).		Rotterdam	1 Mei.
		„ het laatst	2 September.
Oudenbosch	27 Maart.	Ameide	3 Mei.
Denekamp	28 April.	Naarden	3 „
Rheden	28 „	Heerjansdam	7 „
Enschede	29 „	Meppel	8 „
Rotterdam	3 Mei.	De kwartel (<i>Coturnix coturnix</i>).	
Buitenpost	8 „	Naarden	27 April.
Grijskerk	8 „	Heerjansdam	23 Mei.
Kollum	8 „	De blauwe reiger (<i>Ardea cinerea</i>).	
Naarden	16 „	Rotterdam	
De hop (<i>Upupa epops</i>).		(diergaarde)	24 Januari.
Uffelte	27 April.	's Gravenhage	
De grauwe klauwier (<i>Lanius</i> <i>collurio</i>).		(park Zorgvliet)	28 „
Domburg	24 April.	De roerdomp (<i>Botaurus stellaris</i>).	
De rietgors (<i>Emberiza schoeniclus</i>).		Rechter IJseloever	
Naarden	15 Maart.	bij Kampen	30 April.
Denekamp	18 „	Wilde ganzen (<i>Anser sp.</i>).	
De woulduif (<i>Columba palumbus</i>).		Deil	3 October.
Westmaas	30 Maart.	Grijskerk	14 November.
De tortelduif (<i>Turtur turtur</i>).		De zwarte stern (<i>Hydrochelidon</i> <i>nigra</i>).	
Dordrecht	29 April.	Boerakker	5 Mei.
Nienoord	29 „	Oudenbosch	9 „

Naar aanleiding van de noot in het overzicht van 1915 meldt mij de Heer KAKEBEEKE, dat de gewone gele kwikstaart (*Motacilla flava*) bedoeld is en dat hij ook dezen winter een paar exemplaren voortdurend heeft waargenomen.

Uit de berichten blijkt, dat de groote gele kwikstaart, evenals de kievit in zachte winters op tal van plaatsen in Nederland blijven; daarom worden berichten omtrent deze vogels voorloopig niet meer in het overzicht opgenomen.

Utrecht, Januari 1917.

Varia

DOOR

Jhr. W. C. VAN HEURN.

I.

In sommige jaren vertoeven de zwaluwen, en in 't bijzonder *H. rustica*, langer in ons land dan gewoonlijk. Men ziet ze dan hier en daar nog tot laat in October, ja zelfs tot in November in kleine gezelschappen achtergebleven. Weliswaar is dan verreweg de grootste menigte al geruimen tijd vertrokken, doch kan men in zulke gevallen toch niet van enkele toevallige achterblijvers spreken. Ook dit najaar zag ik in de eerste Novemberdagen een vluchtje rondom den toren van Oost-Kapelle (Z.) zeilen, welke vogels bij nadere beschouwing alle in het eerste levensjaar bleken te zijn, jongen dus, die wellicht op den algemeenen dag van vertrek nog niet tot de groote reis in staat waren geweest. Zou hierin soms de oorzaak van dat late achterblijven gezocht moeten worden? De zomer van 1916 kenmerkte zich immers door buitensporig veel en koud regenweêr, zóó zelfs, dat met Pinksteren vele zwaluwen van honger en ellende moesten omkomen. Op den zolder van een heerenhuis bij Oost-Kapelle lagen in die dagen niet minder dan 6 oude voorwerpen dood onder de nesten. Ook geheele broedsels gingen daardoor te gronde, als gevolg waarvan er nog zeer laat in 't seizoen nieuwe legsels werden uitgebroed en grootgebracht, welke laatste broedsels 't aanzijn moeten hebben gegeven aan vogels, die onmogelijk op tijd reisvaardig kunnen zijn geweest.

II.

Een Walchersche boer vertelde mij, dat hij eens een woudduif van 't nest schoot. Den volgenden dag zat er wederom een duif op 't nest, die 't zelfde lot onderging. Met deze beide vogels meende de schutter duif en doffer te hebben buitgemaakt, maar men stelle zich 's mans verwondering voor, toen er den derden dag opnieuw een woudduif op 't zelfde nest te broeden zat. Wellicht zou dit spelletje zich nog eenige malen herhaald hebben, als niet met 't derde

schot het geheele nest uit den boom ware omhoog gekomen. Daarmee hield natuurlijk dat bronnetje van inkomsten op te vloeien, maar een jachtopziener in de buurt van Oost-Kapelle deelde mij mee, dat hij eens viermaal achter elkaar een broedende duif van één en 't zelfde nest had weggeschoten. Het ligt dus voor de hand te vermoeden, dat de doffer in beide gevallen telkenmale eene nieuwe duif had weten te vinden, die genegen was, de broeding te komen voltooien. Intusschen klinkt het stellig heel zonderling, te meer omdat blijkens de ervaring van verzamelaars de mannen onder de vogels doorgaans in de meerderheid zijn. Behoudens enkele uitzonderingen heb ik zelf, voor de vuist weg verzamelende, ook meermaals diezelfde ondervinding opgedaan. Zou onze *palumbus* ook tot de uitzonderingen behooren, en zou dat soms ook de oorzaak kunnen zijn van 't bekende feit, dat men nog zoo laat in den herfst broedsels vindt? Immers als er veel meer ♀♀ zijn dan ♂♂, en de vogels leven toch in monogamie, dan moet 't jaarlijks geruimen tijd duren, alvorens alle geslachtsrijpe ♀♀ met 't broeden een beurt hebben gehad.

Omtrent de carcinoomachtige gezwellen, waaraan de woudduiven veelal lijden, kan ik opmerken, dat die ziekte wel door ons geheele land schijnt verbreid te zijn, althans in de buurt van Deventer en ook op Walcheren is zij algemeen bekend. Jaren geleden sprak een vriend van mij te Voorschoten de meening uit, dat de duiven zich aan de scherpe kanten der beukenootjes zouden verwonden, en dat zich eerst daarna geheele korsten op de washuid rondom den snavel zouden vormen. De onjuistheid van deze meening blijkt, dunkt mij, uit het bekende feit, dat het nagenoeg uitsluitend de jonge vogels zijn, die de ziekte vertoonen. De oudere schijnen er niet mee behebt te zijn, hetgeen kan komen, doordat de zieke dieren niet oud worden, of wel doordat zij op rijper leeftijd genezen. De beukenootjestheorie kan nog bovendien niet juist zijn, omdat de gezwellen zich niet alleen om den snavel, maar ook op de extremiteten, en zelfs ook op de huid van 't lichaam voordoen, alwaar zij als gele, harde plekjes na 't plukken te voorschijn komen.

III.

Opmerkelijk is het, hoezeer vogels somtijds onverschillig schijnen te zijn voor afschuwelijk stinkende voorwerpen in hunne onmiddellijke nabijheid. Dat men in dit opzicht geringe kieskeurigheid aan-

treft bij kraaien en aasgieren, en dat in de woning van den ijsvogel een zeer onwelriekend parfum valt waar te nemen, wekt veeleer een gevoel van walging dan van verwondering bij ons op; de gewone, alledaagsche levenswijze dezer vogelsoorten brengt zulks nu eenmaal mee, en zij zijn wel haast genoodzaakt om terwille van hun levensonderhoud 't onaangename met 't nuttige te vereenigen. Maar geheel anders zou men onwillekeurig verwachten van verreweg de meeste andere leden van 't overigens zoo propere gevederde volkje, en toch, hoe dikwijls vinden wij niet in eene broedkolonie van sterntjes of kokmeeuwen na dagen van aanhoudend slecht weer de jongen zich behagelijk koesterende tusschen de cadavers van verongelukte zusjes en broertjes, en hoe moeten niet, volgens beschrijvingen, roofvogelhorsten soms ongenaakbaar zijn wegens den stank van in ontbinding verkeerende restanten der voor de jongen bestemde voedselvoorraden. Ook vindt men wel eens onder dakpannen doode musschen of spreeuwen, of zelfs nesten vol mummi's van jonge dieren in de naaste omgeving van geheele huishoudens met een bloeiend kroost, voorwaar eene wel wat verdoorgevoerde doodenvereering! Dezen zomer nog, bij een spreeuwen-nest klimmende, dat zich onder een gegolfd-plaatijzeren dakje bevond, heerlijk verwarmd door de loodrecht opvallende zonnestralen, werd ik reeds nog onderweg zijnde een haast ondraaglijken stank gewaar, die afkomstig bleek te zijn van het bij den nestingang liggende lijkje van een halfvolwassen jong. Telkenmale, en men weet hoe veelvuldig zulks bij spreeuwen dagelijks plaats heeft, kropen de oude vogels al fourageerende langs het afzichtelijke cadaver, schijnbaar zonder er zich in 't minst om te bekommeren. Welk eene benijdenswaardige kinderkamer ook voor de welig tierende overgebleven jeugd!

Een nog vreemder staaltje vertelde mij een Walchersche boer. Deze schoot eens naar een ekster, die juist zijn nest binnenkroop. De vogel keerde niet terug, en toen men na verscheidene dagen weer geregeld eksters in en uit zag vliegen, lag de conclusie voor de hand, dat 't schot gemist had, en de slimme vogel in het stevige bouwwerk dekking had gezocht tegen eventueele volgende beschieting. Men besloot toen het nest uit te kappen. Bij het naar boven klimmen in den boom vloog een waarschijnlijk broedende ekster uit het nest en toen dit laatste eindelijk op den grond viel, kwam er tot ieders verwondering het lijk van den eenige dagen te voren onder vuur genomen vogel uit te voorschijn. Welke overweging

de overlevende ekster tot doorbroeden had doen besluiten, en of de nieuwe wederhelft een „hij” of een „zij” was, zal ons wel ten allen tijde duister blijven.

IV.

Het heeft mij altijd gefraspeerd, hoezeer 't reukorgaan in staat is, ons gebeurtenissen uit lang vervlogen jaren plotseling in de herinnering terug te roepen. Het is dan, alsof een speciale geur aan zulke bijzondere oogenblikken verbonden is, alsof het doorleefde tijdstip er als 't ware door gekenmerkt wordt. Mij dunkt, iedereen moet het wel eens hebben ondervonden. Althans, wat mij zelf betreft, ik schijn er zeer gevoelig voor te zijn. Hoe vaag bijv. mij overigens mijne eerste kinderjaren nog voor den geest staan, en hoe zelden ik ook met mijne gedachten terug ga naar den tijd van vóór 25 jaar, toch zie ik telken jare, wanneer het voorjaar aanbreekt en de vruchtboomen bloeien, en de rook uit de schoorsteenen, dank zij de windstilte, zwaar blijft hangen tusschen de bebloemde takken, den ouden tuin in den Bosch weer vóór mij, waarin ik den geheelen dag speelde, als ik bij mijne grootmoeder logeerde, en waar diezelfde rooklucht hing, vermengd met de frisheid van 't ontluikende voorjaar. Ik zie mij dan weer zeepbellen blazen, en ruik ook weer het kopje bouillon, dat mij toen zoo geheimzinnig lekker smaakte, omdat ik maar niet begreep, waar mijn grootmoeder 't zoo gauw vandaan haalde, en dat clandestien moest dienen om de verkoudheid af te weren! En als in April de viooltjes bloeien, doemt ook onfeilbaar iederen keer de afgezabbelde iriswortel weer in mijne herinnering op, met welken mijn prilste wiegetijd zoozeer veraangenaamd werd, doordat ik mij geheele uren lang aan dat zoetige, naar viooltjes riekende houtje wist te goed te doen.

Niet alleen evenwel een bij volkomen bewustzijn herkende reuk verlevendigt het geheugen, maar zelfs ook een in den slaap waargenomen geur mist zijne uitwerking niet, en veroorzaakt veelal een schijnbaar langen droom, die eene episode uit het verleden van den „patient” als hoofdonderwerp heeft.

Maar waartoe zou het dienen, hier nog méér voorbeelden aan te halen tot 't aantoonen van een verschijnsel, dat wij zoowel in de romans, als in ons eigen heele leven herhaaldelijk ontmoeten? Ieder kent ze in aantal en bij eigen ondervinding.

Dat ook waarnemingen met het gezichtsorgaan, en deze in nog

veel sterkere mate, in staat zijn herinneringen op te wekken, is duidelijk, en daarover zal ook wel niemand zich verwonderen, maar wèl treft het soms, waar zulks het gehoororgaan geldt. En toch inderdaad, indien wij geen ooren bezaten, zouden onze gedachten véél minder dikwijls naar 't verleden worden teruggeroepen, dan zulks nu 't geval pleegt te zijn. Natuurlijk geldt dit speciaal voor hen, die de ooren bijzonder veel gebruiken, of die met hun gehoororgaan opzettelijk zeer veel trachten waar te nemen, dus bijv. niet alleen voor musici en schildwachten, maar ook bij uitstek voor ornithologen.

„Den vogel kent men aan zijn veëren”, en in vele gevallen haast nog beter aan zijn zang, maar deze zang is het, die ons dikwijls niet rechtstreeks den bijbehorenden zanger voor den geest roept, doch wel het tijdstip, waarop, of de plaats, waar* wij hetzelfde geluid vroeger reeds vernamen. Zoo was het eens in de nabijheid van het Sumatraansche kustplaatsje Ajer-Bangis, dat mij van uit eene op korten afstand gelegen kleine Kampong een vogelgeluid in de ooren klonk, 't welk mij onmiddellijk herinnerde aan eene bepaalde plek in de omgeving van Paramaribo. Op die plek was het, dat ik eene zelfde melodie ruim twee jaren van te voren ook gehoord had, maar hoe ik ook peinsde, de identiteit van den zanger wilde mij niet meer te binnen schieten. Nog steeds ben ik daar niet achter kunnen komen, en evenmin achter den naam van den Oost-Indiër, doordat de kampong, waarin deze zich ophield, te ver zijwaarts van mijn marschweg in de sawah's als 't ware verzonken lag, dan om er onderzoekend op af te kunnen gaan.

Ook het schorre gekras van den wielewaal riep eens verre reisherinneringen in mijn geheugen terug. Het klonk onverwachts in de Domburgsche manteling, en ik was nog niet aan dergelijke voorjaarsgeluiden gewend. Hoe hadden wij het vroeger niet dagelijks vernomen in de oerwouden van Simaloer, en wat duurde het nu toch nog betrekkelijk lang, vóórdat ik bij mijzelf uitriep: „o, ja, natuurlijk, 't is de boeroeng kepodang!”

Een nog frappanter geval deed zich vóór in October op den Duinbeekschcn weg bij Oost-Kapelle. Op een morgen liep ik n. l. onhoorbaar langs 't modderige fietspaadje, en toen ik plotseling op de straatsteen en stapte, werd er van uit een met riet begroeid slootje een soort duo aangeheven, dat allengs in intensiteit verminderte en langzaam uitstierf. Blijkbaar was het een alarm, dat er geblazen werd, maar wie eraan debet was, scheen mij vooralsnog

een raadsel. In Indië evenwel is zoo iets heel gewoon, en daar werd ik dan ook onmiddellijk aan herinnerd. Er leeft daar n.l. een soort waterhoen (*Amaurornis phoenicurus*), dat zeer veelvuldig vóórkomt, zelfs in landstreken of op eilanden (zooals Simaloer), waar het echte waterhoen (*Gallinula orientalis*) ontbreekt, en aldaar op bijna alle vochtige plaatsen wordt aangetroffen, zoowel in de boven- als in de benedenlanden. In Padang zag ik 't dier reeds den dag mijner aankomst op 't erf van 't Oranje-hôtel. Het is dofzwart van kleur, met witte keel en borst en een weinig roestbruin aan de onderzijde van den staart. Dezen vogel, die zich meestal in ruigten ophoudt, maar ook veel op de open sawah's komt, heb ik nooit zien zwemmen, en 'k geloof ook niet, dat hij zulks ooit doet. Wel vliegt hij een enkele maal, en zelfs kwam er eens 's avonds bij ons een binnengevlogen, door 't lamplicht blijkbaar van de wijs gebracht. De haan is forscher gebouwd dan 't wijffe en de dons-jongen zijn, zooals die van onze waterhoenders, geheel zwart, doch vindt men ze heel zelden, evenals de eieren, die roodbruin gemarmerd zijn, en waarschijnlijk geen groote legsels vormen. In een pandanenboschje in de Padangsche bovenlanden vond ik eens een aantal ledige nesten bijeen, wellicht tendeele ook aan *Gall. orientalis* toebehoorende. De broedtijd zelve scheen toen voorbij te zijn; 't was in December. Op Simaloer bestaat er eene niet onaardige fabel, waarvan deze vogel het onderwerp is, en die haar ontstaan te danken heeft aan den loktoon: „Koă-ă, koă-ă-ă”, welke klanken in de Zuid-Simaloereesche taal beteekenen: „kom toch naar beneden!” *Amaurornis* zou n.l. vroeger twee mooie, lange staartveëren hebben gehad en 't was in diën tijd, dat de zwarte drongo (*Buchanga*), die toenmaals geen versierselen had, eens op een goeden dag naar onze koă in 't moeras vloog, met 't dringend verzoek, de beide lange staartveëren voor 'n feestelijke gelegenheid tijdelijk te mogen leenen. 't Verzoek werd ingewilligd, maar de drongo, trotsch op de verkregen sieraden, vloog ermee 't oerwoud in, als gevolg waarvan ons bedrogen waterhoen nu nog steeds jammert om zijne ontroofde veëren, en, in de meening, dat de drongo alleen maar vergeten heeft ze terug te geven, nog dagelijks roept: „kom toch naar omlaag!”

Het eigenaardigste van den vogel is evenwel, dat hij zich voornamelijk dān alleen laat hooren, wanneer hij een plotseling geluid verneemt. Zoo zullen bijv. de koă's, die onopgemerkt in een moerasje zitten, gelijktijdig een luid concert aanheffen, wanneer men een geweer afschiet, of wanneer een voorbijganger onverwachts op een houten

bruggetje stamp, zoodat 't voor de hand ligt, aan te nemen, dat 't geheele lawaai slechts uit alarmkreten bestaat, evenals de vogelstemmen, die ik plotseling opving aan den slootkant bij Oost-Kapelle, en die bij nader onderzoek bleken afkomstig te zijn . . . . van een paartje waterrallen. Heeft hier dus 't waarnemen van een bepaald geluid mij onwillekeurig een Indisch tafereel in 't geheugen terug geroepen, het heeft mij tevens doen inzien, dat de koa geen waterhoen, maar veeleer een ral moet zijn; en dan is 't ook duidelijk, waarom ik hem nooit heb zien zwemmen!

Oost-Kapelle (Zeel). Januari 1917.

Overzicht der specimina, in „*Ootheca Wolleyana*” ¹⁾ als uit Nederland afkomstig vermeld staande

DOOR

A. A. VAN PELT LECHNER.

Falco subbuteo L. — **Boomvalk.**

1 sp. Holland (z. n. a.) ²⁾, 1847.

7 „ Valkenswaard (N. Br.), 1851.

2 „ „ „ , 1851. Hierbij staat door NEWTON
aangeteekend:

„These two eggs were obtained by Mr. NEWCOME during his visit to
Holland, in 1851, to attend the Loo Hawking Meeting.”

Milvus milvus (L.). — **Wouw.**

1 sp. Holland (z. n. a.) ³⁾. Uit de collectie-NEWCOME, 1852.

Buteo buteo (L.). — **Buizerd.**

2 sp. Holland (z. n. a.), 1851. Door NEWTON staat hierbij aange-
teekend:

„Sent to me direct from a Dutch correspondent.”

Circus aeruginosus (L.). — **Bruine Kuikendief.**

6 sp. Noord-Brabant (z. n. a.), 1854.

Circus pygargus (L.). — **Aschgrauwe Kuikendief.**

4 sp. Valkenswaard (N. Br.), 1843 en 1850.

2 „ Holland (z. n. a.), 1855. Met den vogel. Uit de collectie-
J. BAKER.

1) *Ootheca Wolleyana*: An illustrated Catalogue of the Collection of Birds' Eggs, begun by the late JOHN WOLLEY, and continued with additions by the editor ALFRED NEWTON. 4 vol. London, 1864—1907. (Zie over de hierbedoelde Eilverzameling mijn artikel in N°. 4 der „Verslagen en Mededeelingen der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging,” pp. 72—74. v. P. L.).

2) z. n. a. = zonder nadere aanduiding.

3) Dit is het eenigst bekende *milvus*-ei van Nederlandschen oorsprong. v. P. L.

Athene noctua (Scopoli). — Steenuil.

1 sp. Riethoven (N. Br.), 13 Mei 1857. Met den vogel. Uit de collectie-J. BAKER. Hierbij staat verder vermeld:

„This is one of four eggs from a nest on which the bird was caught, says Mr. BAKER. He only met with this species in Holland, laying generally four eggs, never less than three.”

NEWTON voegde hieraan toe:

„Mr. W. BRIDGER has some notes on the breeding-habits of the Little Owl in this district.”

4 sp. N. Brabant (z. n. a.), 1851.

2 „ Varen (sic) ¹⁾, N. Brab., 2 April 1858.

De hierboven door NEWTON bedoelde „notes” zijn te vinden in het artikel, getiteld: „*Notes from a bird-nesting expedition to the south of Holland*”, voorkomende in „*The Naturalist*”, 1855, pp. 271/2, waarvan het mij onlangs gelukt is het eerste gedeelte te verkrijgen. Aangezien ik het genoemde tijdschrift te vergeefs in een onzer openbare Bibliotheken gezocht heb, laat ik hier voor den belangstellenden lezer curiositeitshalve de inleiding van het bewuste artikel van BRIDGER, waarin enkele namen voorkomen, die in dit Overzicht nog al eens genoemd worden, in den oorspronkelijken tekst volgen.

„The excellent descriptions of the habits and nesting places of many of the rarer British Birds, by the late Mr. HOY, as given in Mr. HEWITSON's „*Illustrations of the Eggs of British Birds*”, induced me to take a trip to the south of Holland. Accordingly, the 7th May last (1855), I left this country, and crossing over to Antwerp, found myself, on the 9th, at Valkenswaard, a small village, situate between the rivers Dommel and Tongelreep, near the Belgian frontier, about seven miles from the town of Eindhoven, and about twenty-eight from the still larger town of Bois le Duc, called by the Dutch 's Hertogenbosch (or „The Bosch”, as they often term it, for shortness), on the Meuse. Here, then, at the comfortable „Valken Inn”, with its painted signboard of a Hooded Falcon, I took up my quarters for the season. And with no flaunting boast has that Inn derived its name of the Falcon Inn, for its good owner, Mr. JAMES BOTS, was falconer in England for years, and has not long retired from being falconer to the hawking club at the Loo of which the King is the president, and is now, as ever, ready to be first or second in

---

1) Vermoedelijk zal *Varenhout* bedoeld zijn, een gehucht in de Meijerij van 's Hertogenbosch gelegen. v. P. L.

- 2 sp. Ouderkerk (z. n. a.), 24 Mei 1857.
 2 „ Zierikzee, 30 Mei 1857.
 2 „ Dort (Holland), 1857. Uit verschillende nesten.

Locustella luscinioides (Savi). — **Nachtegaalrietzanger.**

- 2 sp. Zierikzee, 13 Juni 1857. Hierbij staat aangeteekend:

„Bought, at Mr. STEVENS's, 24 July 1857. Mr. BAKER the next day gave my brother particulars. The nest and two other eggs were bought by Mr. SALVIN.”

- 6 sp. Waabru (sic)¹⁾, Nederland, 20 Mei 1858.
 5 „ Ouderkerk (Holland, z. n. a.), 20 Mei 1859.
 2 „ Holland (z. n. a. en z. j.).
 5 „ Ouderkerk (z. n. a.), 28 Mei 1859. „J. B.”(AKER). Van A. F. SEALY, 1893. Bij deze voorwerpen staat verder vermeld:

„During what proved to be his last visit to England, the late Mr. SEALY gave me these from what remained of his collection, which had been seriously injured by fire some years before, while his Catalogue, in which all particulars had been carefully entered, had been lost still earlier. His own recollection, however, and the inscription on the eggs shew that they were obtained by the late Mr. JOHN BAKER of Cambridge.” (Cf. Yarrell, *British Birds*, ed. 4, I, p. 394).

- 1 sp. Holland (z. n. a. en z. j.). Van A. F. SEALY, 1893. Hierbij komt nog deze aantekening voor:

„This is another egg of Mr. BAKER's taking, given to me at the same time. It is most abnormal in colouring, being much freckled, spotted, or even blotched with a deep brown, much deeper than that often seen collected as a „cap” round the big end of eggs of this species. At first sight it might almost be taken for a deeply marked egg of *Hirundo rustica*, but there is no orange tinge in the spotting. Mr. BAKER assured me that the other eggs, three or four, in the nest were of the same character. The nest was of the unmistakable build of that of *Savi's Warbler*. Details of its capture are unfortunately lost; but soon after it came into my possession I took it to Mr. BAKER, who, though he had not seen it for some thirty-five years, at once recognized it, and repeated his statement exactly as I had heard it of old time.”

Hypolais hypolaïs (L.). — **Spotvogel.**

- 8 sp. Valkenswaard, 1851. De aantekening hierbij luidt:

¹⁾ Ik vermoed dat hier *Waalre* (N. Br.) of *Woubrugge* (Z. H.) bedoeld wordt. v. P. L.

Porzana pusillus (Pallas). — **Kleinste Waterhoentje.**

4 sp. Valkenswaard, 1851. NEWTON teekende hierbij aan:

„Only one of these was ever actually in Mr. WOLLEY's possession. I let Mr. GREEN, the dealer, have two of them in 1852, and Mr. WOLLEY seeing them in his shop, and recognizing my marks upon them, immediately bought one of them. The other I lost sight of for nearly forty years, when in 1891 Mr. LEOPOLD FIELD, into whose possession it had come, recognizing my marks upon it, most kindly restored it to me — an additional proof, if that were needed, of the advantage of inscribing eggs in ink. The remaining two eggs never left the collection of my brother and myself. All four were received by us in 1851, direct from ARNOLD BOTS, of Valkenswaard.”

2 sp. Klincorken (sic) ¹⁾, aan de Dommel, Noord-Brabant, 1857. Van JOHN BAKER, 1858. WOLLEY teekende hierbij o. a. aan:

„These are extreme varieties. One is a rather large specimen with unusually distinct markings on a light ground, but not (as at first sight might appear) faded. The other is a very dwarf specimen, but otherwise ordinary in appearance. BAKER says he has several times had such dwarf-eggs of *P. pusillus*. He has met with no trace of *P. parvus* in Holland. He says they were taken at a place called Klincorken, about twenty miles from Valkenswaard, on the Dommel, which is the river flowing from that place to Bois-le-Duc, where it joins the Meuse.

These eggs measure 1.15 by .87 inch ($= 29.2 \times 22.1$ mM.) and .91 by .62 inch.” ($= 23.1 \times 15.7$ mM.).

3 sp. Valkenswaard, 1855. „From two nests.”

6 „ Met de aanteekening:

„Obtained in Holland by Mr. BAKER, and no doubt from the same district”. (i. e. aan de Dommel).

Gallinula chloropus (L.). — **Waterhoentje.**

3 sp. Holland (z. n. a.), 1851.

Recurvirostra avosetta L. — **Kluit.**

1 sp. Zierikzee, 20 Mei 1857. Van J. BAKER. Met de aanteekening:

„Mr. BAKER told me that he visited the nest day after day, and constantly saw the bird on this egg at a short distance from him, but it

---

1) Niet onwaarschijnlijk wordt hier *Klinckaart*, een uitgestrekte hoeve in de Meijerij van 's Hertogenbosch bedoeld, of misschien een hoeve, die den naam „*Klein Courke*” (= Klein Hofje) droeg? v. P. L.

laid no more eggs. He thought it was a very old bird. It is a curious variety, small and rather unusually marked."

4 sp. Brielle, 15 Mei 1858.

4 „ Helvoirt, 7 Mei 1859.

1 „ „ , 17 Mei „

4 „ Holland (z. n. a.), 1860.

10 „ Noord-Holland (z. n. a.), 1861. Van J. BAKER. Hierbij staat vermeld:

„He (Mr. BAKER) told me they all came from North Holland, between the Zuider Zee and the German Ocean, where he declared the birds are yet very abundant."

7 sp. Brielle, Mei 1876.

„From three nests."

Vanellus vanellus (L.). — **Kievit.**

1 sp. Holland (z. n. a.), 1862.

„This is the darkest-coloured specimen I remember to have seen." (NEWTON).

Charadrius apricarius L. — **Goudplevier.**

2 sp. Holland (z. n. a.). Van R. REYNOLDS, vóór 1845.

„One of these bears the date 1840." (NEWTON).

1 sp. Holland (z. n. a.), 1848.

1 „ Valkenswaard, 1851.

Aegialites alexandrinus (L.). — **Strandplevier.**

2 sp. Brielle, Mei 1876.

Aegialites dubius (Scopoli). — **Kleine Plevier.**

1 sp. Holland (z. n. a.), 1847.

Totanus maculata (Tunstall). — **Zwarte Ruiter.**

1 sp.

„Out of bird sent from Holland. From Mr. GREEN, 1852."

WOLLEY zegt hierbij:

„I gave GREEN ten shillings for this egg, 6 January 1852. He cut it out of the bird two or three years ago, and in all probability it had not come to the full colour. GREEN asked Mr. MILNER a pound for it, and he offered ten shillings which GREEN refused. GREEN has some years had a good many of *T. fuscus* (= *T. maculata*) in the flesh from Holland, and

the egg was in one of them. They are sent over in the spring in their breeding-dress, and some in autumn in their more sober habit. GREEN shewed me one of the birds."

NEWTON laat in een noot hierop volgen:

"Mr. WOLLEY seems to have entertained no doubt of Mr. GREEN's veracity on this occasion; but from what we know of the breeding-localities of *Totanus fuscus* (= *T. maculata*), it is curious that an egg so completely formed as the present should be found in the oviduct of a bird taken in Holland, unless indeed the bird had been kept alive for some time, as may have happened. It seems unlikely that a bird actually on passage should contain an egg fully developed as to size. In colour it is remarkably wanting, being of a very pale greyish-blue, with a few specks of dark brown, not in the least resembling the large blotches or spots usually characteristic of the eggs of this species ¹⁾. I should add that Mr. GREEN bore a far higher character than most of those in his trade."

Totanus totanus (L.). — **Tureluur.**

1 sp. Valkenswaard, 1851.

Totanus glareola (L.). — **Boschruiter.**

1 sp. Valkenswaard, 1851. Met de volgende aantekening van WOLLEY:

"From Messrs. A. and E. NEWTON. This supposed egg of *Totanus glareola* I received from Mr. ALFRED NEWTON, who (with his brother) had obtained direct from Holland a number of eggs, and among them about a dozen marked „Whitestart Sandpiper”, ²⁾ which Mr. YARRELL, Dr. FRERE, and I have pronounced to be Dunlins', and five others sent as „Grey-legged” and „Red-legged” Sandpiper, four of which Mr. YARRELL and others believe to be *T. glareola*, and one which he decided to be a Common

---

1) Afgaande op deze beschrijving, komt het mij voor, dat óók wat de kleur betreft, het hier bedoelde ei volstrekt niet als een voor de soort abnormaal voorwerp moet beschouwd worden, wat NEWTON wél scheen te doen; het werd echter klaarblijkelijk uit den vogel genomen toen de bovenste kleurlaag en de operste vlekken nog niet waren afgezet. v. P. L.

2) In 1905 schreef mij de Heer MOLLEN, de bekende valkenier uit Valkenswaard, dat jaren geleden in die streek o. a. het „Witgatje” geregeld als „broedvogel” voorkwam. Ik vermoedde toen reeds dat daarmede wel de *Boschruiter* zou bedoeld zijn, en deze dus, evenals in Friesland, ook om en bij Valkenswaard „Witgatje” wordt genoemd. Uit deze aantekening blijkt bovendien, dat in het genoemde gedeelte van Noord-Brabant ook de *Kleine Bonte Strandlooper* als „Witgatje” wordt aangeduid. v. P. L.

Sandpipers' ¹⁾; but I incline to the belief that all are *T. glareola*. Mr. NEWTON writes of these last: „They are like what I have received in other years as Whitestart Sandpipers', and have hitherto believed to belong to *T. ochropus*. No skin of the last has been sent, but several of *T. glareola*.”

NEWTON laat hierop volgen:

„There has been no question for a long while that this and some of the eggs sent with it, are Wood-Sandpipers'. They all came to us direct from ARNOLD BOTS, the old falconer, well known to Mr. HOY, who himself found the species breeding in the district, though he obtained only one nest with eggs (cf. HEWITSON, Brit. Ool. III, text to pl. cl. N°. 37, published 1 June 1838); but BOTS got them from the country-people, who were not careful to distinguish the different nests, and so the eggs were mixed with those of the Snipe, Redshank and Dunlin. As the great amount of variation to which Wood-Sandpipers' eggs are subject was not appreciated in 1851, the hesitation expressed by Mr. YARRELL and others as to these specimens is not surprising.”

1 sp. Valkenswaard, 1848. Met de volgende aantekening van
NEWTON:

„Given to us by Mr. NEWCOME, who himself brought several eggs of the „Whitestart Sandpiper” (which in those days we took to be *Totanus ochropus*) from Holland, whither he had been for the hawking at The Loo.”

4 sp. Valkenswaard, 1851. Hierbij teekende NEWTON aan:

„These are from the number, already mentioned ²⁾, received by us direct from ARNOLD BOTS, of which we gave Mr. WOLLEY one. There can be no doubt as to their being Wood-Sandpipers'; but one of them is that which Mr. YARRELL thought was a Common Sandpiper's.”

1 sp. Heeze, 13 Mei 1856.

1 „ Valkenswaard, 20 Mei 1856.

1 „ Dommelen, 16 Juni 1856.

Pavoncella pugnax (L.). — **Kemphaan.**

2 sp. Heeze, 16 Mei 1856.

2 „ Valkenswaard, 1856.

Pelidna alpina schinzii (Brehm). — **Kleine Bonte Strandlooper.**

2 sp. Valkenswaard, 1851. Met NEWTON's aantekening:

„Out of four, very light in colour, almost like Sanderlings'.”

1) Indien YARRELL juist gedetermineerd heeft, is dit het eenigst bekende *hypoleucos*-(Oeverlooper)ei van Nederlandschen oorsprong. v. P. L.

2) Zie pag. 8.

2 sp. Dort, 27 Mei 1856.

4 „ Holland (z. n. a.), 1856 (?).

3 „ Lekkerkerk, Mei 1876. Van J. BAKER. Met de volgende aan-
teekening van NEWTON:

„Taken, Mr. BAKER says, by himself from a nest thirty feet high in a
poplar tree.”

2 sp. Lekkerkerk, Mei 1876.

Ardetta minuta (L.). — **Woudaapje.**

7 sp. Holland (z. n. a.), 1848, 1851 en 1854.

Ardea purpurea L. — **Purperreiger.**

22 sp. Holland (z. n. a.), 1850, 1852, 1856 en vóór 1862.

4 „ Kapelle (z. n. a.), 24 Mei 1856.

4 „ Ouderkerk (Holland), 9—12 Mei 1857. Hierbij staat door
WOLLEY het volgende vermeld:

„These bought of Mr. BAKER, at Cambridge, 2 March 1858, and taken
all, he said, with his own hand. There were no Common Herons in the
district. The nests were mostly on the ground; but a few were in trees,
fallen trees, a few feet from the ground. He caught many birds on their
nests, letting them go again, and he described to me their great beauty.
His method was that adopted by the falconers at Valkenswaard, especially
in catching Herons for training the Hawks. A simple open knot (noose?
NEWTON) is laid round the nest, with a piece of string many yards in
length, one end of which is securely fastened to some stake or other at
one side of the nest, while the other end is brought away to any distance.
It is then left for a time, and the person, who sets it, returning and
pulling the end sharply, is almost certain to snare the bird. I find the
name *Ouderkerk* on the map, a few miles north of Rotterdam, and this
is probably BAKER's station. The eggs in Leadenhall Market have been
said to be from the neighbourhood of Rotterdam. The birds are preserved,
says Mr. BAKER, both by the proprietors and by the law.”

4 sp. Kapelle (z. n. a.), 24 Mei 1856. Uit één nest.

Platalea leucorodia L. — **Lepelaar.**

74 sp. Holland (z. n. a.), 1845—1851. Omtrent een 60-tal dezer
voorwerpen staat door WOLLEY aangeteekend:

„These I have carefully selected from several hundreds in Dr. FRERE's
possession which he has bought in Leadenhall Market in the years
1845—1851.”

gemerkt. Het weder was niet bevorderlijk voor een geregelde waarneming. In Mei werden ten hoogste twaalf gierzwaluwen gezien; het grootste waargenomen aantal was 27 tot 28. op 8 Juli. Het aantal was dit jaar wellicht iets geringer dan in 1915."

Dr. T. MESDAG te Vaassen schrijft dat hij 23 April 's avonds twee exemplaren heeft waargenomen.

De Heer W. E. VAN LENNEP te Utrecht deelt mij mede, dat hij den 23sten April, des namiddags, bij den Domtoren een exemplaar waarnam.

De Heer L. J. VAN RHIJN te Wageningen schrijft: „Om 5 uur 's namiddags op den 21sten April zag ik de eerste gierzwaluwen hoog in de lucht vliegen. 't Was een zomersche dag. Op 26 April waren er ettelijke gierzwaluwen en de volgende dagen zag ik ze dagelijks boven de stad vliegen. Het heeft mij niet getroffen dat het aantal afneemt; er waren er zeer vele dezen zomer. Op 15 Juli zag ik de eerste verzameling van alle gierzwaluwen uit de omgeving; 't is of zij zich dan gereedmaken voor 't vertrek. Treffend was de vermindering in de eerste dagen van Augustus; zeer waarschijnlijk zijn er dan reeds weggetrokken. De geheele maand Augustus zag ik echter nog enkele exemplaren, nu eens twee, dan vier. De laatste waarneming is van 30 Augustus. Het was bladstil, de lucht zwaar betrokken, met aanhoudenden zachten regen. 's Avonds was er een zeer groote vlucht boeren-, huis- en oeverzwaluwen (op 't punt van te vertrekken?). Zij concentreerden zich telkens op een andere plaats, nu eens om de boomen, dan over 't buitendijksche weiland. Hieronder kon ik duidelijk nog twee gierzwaluwen herkennen. 's Morgens was er nog alleen het gewone aantal boeren- en huiszwaluwen."

De Heer A. A. VAN PELT LECHNER te Arnhem schrijft: „aankomst 4 Mei; vertrek 15 Augustus. Enkele achterblijvers; na 16 Aug. niet meer gezien. Drukkend warm. Aantal gewoon."

De Heer W. VAN HARENCARSPER te Amsterdam meldt mij dat hij den 22sten April de eerste gierzwaluwen over Amsterdam heeft zien vliegen. Zij (een tweetal vogels) schenen doortrekkend te zijn en verdwenen, laag vliegend, in noordelijke richting.

De Heer J. DRIJVER te Santpoort deelt mij mede dat hij 10 Augustus voor 't laatst gierzwaluwen te Amsterdam zag en dat hij 1 September des avonds te half zeven nog één exemplaar op Tessel zag.

Zelf zag ik de eerste gierzwaluwen op 25 April, namelijk te

Halfweg, Haarlem en Amsterdam telkens één. Terwijl ik 26 en 27 April om den Dom te Utrecht geen gierzwaluwen waarnam, had de Heer VAN LENNEP ze daar reeds den 23sten gezien. Den 28sten April waren deze vogels te Amsterdam talrijker. De laatste gierzwaluw te 's Gravenhage — waar ik mij [tot de helft der maand ophield — zag ik 8 Augustus.

Blijkens *Ardea*, V, blz. 107, nam de Heer Tj. DE VRIES de eerste gierzwaluw te Amsterdam waar op 28 April en blijkens *Ardea*, V, blz. 97, werd 4 Sept. bij Oegstgeest een exemplaar gevangen.

Op het tijdelijk in aantal afnemen of verdwijnen dezer vogels vestigt de Heer DE PRIESTER de aandacht in het zesde Jaarbericht der Club van Nederlandsche Vogelkundigen (blz. 16—17). In zijn woonplaats verdween ongeveer 10 Juni het gewone aantal geheel, om 22 Juni (den eersten warmen zomerdag) plotseling weer te verschijnen. Het is zeer wenschelijk dat men aan dit, ook door anderen waargenomen verschijnsel, de noodige aandacht schenkt. (Vgl. blz. 32 van hetzelfde Jaarbericht!).

Ik voeg hier eenige data aan toe uit andere landen.

Neuchâtel: 20 April. Volgens NECKE en BAILLY is 22 April de vroegste datum voor Zwitserland.

Bern: 19 April, levend exemplaar gevonden in afgematten toestand. 21 April 8 stuks waargenomen.

Basel: 20 April.

Renan: 27 April.

Lake Windermere: 23 April. Noord-Engeland!

Churchstoke (Shropshire): 22 April. Midden-Engeland!

Exbridge: 17 April. Zuid-Engeland!

Christchurch: 20 April. Zuid-Engeland!

De trek was wel vroeg in 1916. Terwijl ten noorden der Alpen de temperatuur in de tweede helft van April laag was, vermeldden de meteorologische stations aan den zuidvoet der Alpen op 17 April warm, zonnig weer.

Het aantal van hen, die mij mededeelingen omtrent dezen belangwekkenden vogel zenden is, in verhouding tot het aantal ornithologen in Nederland, zeer gering. *Dringend verzoek ik allen, die dit lezen, mij dit jaar hunne waarnemingen toe te zenden!*

Verzoek betreffende de Gierzwaluw.

Ondergeteekende verzoekt, evenals in het vorige jaar, mededeeling omtrent den datum van aankomst in- en van vertrek uit Nederland van de gierzwaluw, *Apus apus* (L.), in den zomer van 1917 en zou gaarne antwoord uit *alle* deelen des lands ontvangen op de navolgende vragen:

1. Wanneer zijn de gierzwaluwen bij u aangekomen en vertrokken?
2. Bleven enkele achterblijvers na, toen de groote menigte vertrokken was en, zoo ja, wanneer vertrokken die achterblijvers?
3. Wat was de weerstoestand op het tijdstip van vertrek?
4. Wat was het aantal gierzwaluwen in 1917?
  - a. klein?
  - b. groot?
  - c. gewoon?

Amsterdam, Vossiusstraat 16.

A. E. H. SWAEN.

Korte Mededeelingen.

Semi-albinistische Merels. — In de strenge vorstperiode van de vierde Januari-décade, welke nogal veel gevogelte uit Noordelijke streken naar hier dreef, werden, naar ik uit eene Ruurlusche correspondentie ervaar, aldaar op 27 Januari twee semi-albino merels gevangen. Medegedeeld wordt, dat beide vogels geheel zwart zijn, behalve de vleugels, welke een zuiver witte kleur vertoonen. De gele snavels duiden op oude mannelijke voorwerpen. Nauwelijks opgemerkt, waren de dieren ook reeds gevangen.

Eigenaardig is zeker, dat twee van zulke partieel-albinistische exemplaren zich tegelijk en in elkaars gezelschap vertoonen. (A. B. WIGMAN, Wageningen, Februari 1917).

Ontbreken der zwemvliezen bij Eendachtigen. — Ik herinner mij eenige jaren geleden een ouden jager te hebben gesproken in de Geldersche Vallei, die mij in den loop van ons onderhoud over jachtgevogelte, vertelde in zijne jonge jaren eenmaal een taling te hebben geschoten, wiens teenen niet door zwemvliezen waren verbonden, doch die er overigens volkomen normaal uitzag.

Naderhand (1914) toonde een Engelsch vogelfotograaf op Texel mij

een foto van een gewone wilde eend, die evenmin zwemvliezen had en die hij om deze bijzonderheid had gefotografeerd. Anders hoorde ik hiervan nog nooit iets, noch kwam mij er ooit wat van onder oogen in de litteratuur, zoodat het feit mij vermeldenswaard voorkwam.

Weet een der leden hieromtrent soms analoge gevallen? (A. B. WIGMAN, Wageningen, Februari 1917).

Overwintering van den Kluit. — Het dunkt mij, na de in vorige nummers van „Ardea” verschenen mededeelingen hieromtrent, niet ondienstig even te vermelden, wat ik van den eendenkooiker A. MAN IN 'T VELD te Oost-Kapelle (Z.) — vroeger te Ellemeet (Schouwen) — dien ik beschouw als wellicht onze beste praktische kluiten-kenner, die jarenlang middenin een der grootste kolonies leefde, van deze overwintering vernam.

Blijkens een pas ontvangen schrijven is mijn correspondent er vast van overtuigd, dat *arosetta* geen vogel is, die hier overwintert; wel heb ik — zoo schrijft hij — herhaaldelijk jonge voorwerpen middenin den winter gezien; maar dat waren steeds zeer, zeer late jongen, welke omstreeks den trektijd niet de voldoende krachten bezaten, om met hunne familie mee weg te trekken. Ze bleven steeds in vrij goede conditie, totdat de vorst kwam; dan was 't spoedig afgelopen. Dat er nu, met deze laatste twee zoo goed als vorstvrije winters een paar dergelijke voorwerpen er het leven goed bij houden konden, is naar MAN IN 'T VELD's meening nog geen reden, om den kluit als standvogel te mogen beschouwen.

In 1910—'11, zoo vervolgt hij, waren er op den Ellemeetschen Kooi-polder een drietal voorwerpen, van welke ik na eenige dagen vorst nog een vogel in de hand kreeg, die reeds sterk vermagerd was.

Nimmer echter, aldus concludeert mijn zegsman, heb ik een ouden vogel in de wintermaanden waargenomen.

Het is mijne opinie, dat de onmiddellijk aan de practijk ontleende mededeelingen van dezen bij uitstek terzake kundigen kooiman, niet mogen worden voorbij gezien bij de beschouwing van het overwinteringsvraagstuk der kluiten. (A. B. WIGMAN, Wageningen, Maart 1917).

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

Jaargang VI.

Augustus 1917.

Aflevering 2.

Leguatia gigantea Schleg.

DOOR

Dr. A. C. OUDEMANS.

(Met Plaat I en 3 tekstfiguren).

Van den bij zoölogen weinig bekenden dierenteekenaar ADRIAAN COLLAERT (geb. $\pm$ 1560, gest. 1618 te Antwerpen) zijn eenige werkjes bekend, die slechts kopergravures, geen tekst, van zijne hand bevatten. Een dier werkjes bevat alleen vogels en verscheen in vier uitgaven, waarvan 1 na zijn dood.

Van dit werkje zegt ROTHSCHILD 1907: „On one of the plates is figured the „*Aris indica*”. This figure seems to have been the original of the representations in DUBOIS' and LEGUAT's works”.

LEGUAT's werkje is mij bekend, maar welke moeite ik mij getroost heb, dat van DUBOIS te zien te krijgen, het is mij niet gelukt.

Aangezien mijne gedachten op het oogenblik, dat ik deze passage las, slechts vervuld waren van de 3 Dodo-soorten (waaronder de „Solitaire” van Rodriguez), en wist, dat LEGUAT van dezen vogel eene afbeelding geeft, meende ik uit ROTHSCHILD's mededeeling te moeten opmaken, dat de „*Aris indica*” den „Solitaire” voorstelde en nam derhalve de titels der bovengenoemde edities in het Litera-

tuuroverzicht mijner Dodo-Studiën ¹⁾ op. Toen ik later de mogelijkheid overdacht, dat deze *Aris indica* het origineel zou kunnen zijn van den Dodo van Florence, deed ik moeite, een van de edities van COLLAERT onder de oogen te krijgen.

De eerste bibliotheek, die ik raadpleegde, die der Nederlandsche Entomologische Vereeniging, bezit een exemplaar van de 3de editie van dit zeldzame boekje; doch helaas! van de 32 platen ontbreken er 5, en juist..... de *Aris indica* ²⁾. Na lang tevergeefs in tal van bibliotheken gezocht te hebben, kwam ik op het denkbeeld, eens te informeeren bij 's Rijks Prentenkabinet te Amsterdam, en zoowaar! daar was eene editie van COLLAERT met een *Aris indica* aanwezig. De conservator, de heer J. PH. VAN DER KELLEN DZ. was zoo welwillend, uit eigen beweging en tot mijn groot genoegen, mij een overtrek ervan te zenden. De vogel bleek geen Solitaire te zijn, evenmin het origineel van den Dodo van Florence, maar dezelfde, die in LEGUAT 1708 wordt aangeduid met „Le Géant”; de afbeelding van COLLAERT ± 1600 is echter veel mooier dan die van LEGUAT 1708!

ROTHSCHILD 1907 heeft zich al heel voorzichtig uitgedrukt: „This figure seems to have been the original of the representation in LEGUAT's work”. Hij had gerust kunnen schrijven: „is the original”.

LEGUAT kopieerde de kopergravure van COLLAERT blijkbaar, omdat hij onmiddellijk en onbetwistbaar daarin zijn „Géant” herkende. Zijne beschrijving komt ook met de figuur van COLLAERT overeen.

Na deze ontdekking wist ik nog niet, dat de Géant mij later nog meer zou boeien.

Vóór ik verder ga, geef ik hier LEGUAT's beschrijving van den Géant van Zwaaneiland (Mauritius) weer, omdat ik herhaaldelijk daarop zal terugkomen; zij luidt als volgt:

„On voit de grandes volées de Butors, & beaucoup de certains oiseaux qu'on appelle Géans, parce que leur tête s'élève à la hauteur d'environ six pieds. Ils sont extrêmement haut montez, & ont le cou fort long. Le corps n'est pas plus gros que celui d'une Oye. Ils sont tout blancs, excepté un endroit sous l'aile qui est

---

1) Zij verschenen 11. Juni in de Verhandelingen der Kon. Akad. v. Wetenschappen. Tweede Sectie, dl. XIX. N°. 4.

2) Ik heb er nu een exemplaar in geplakt van dezelfde plaat, die dit artikel begeleidt.

un peu rouge. Ils ont un bec d'oye, mais un peu plus pointu; & ses doits des pieds separez, & fort longs. Ils paissent dans les lieux marécageux, & les Chiens les surprennent souvent, à cause qu'il leur fait beaucoup de temps pour s'élever de terre. Nous en vimes un jour un à *Rodrigue*, & nous le primes à la main tant il étoit gras: c'est le seul que nous y ayons remarqué; ce qui me fait croire qu'il y avoit été poussé par quelque vent à la force duquel il n'avoit pû résister. Ce gibier est assez bon".

Verder was mij bekend, dat SCHLEGEL 1858 dezen vogel voor een „Reuzenwaterhoen" houdt; zijn artikel had ik gedeeltelijk gelezen.

Den 26sten Augustus 1916 begaf ik mij op herhaalde uitnoodiging van den heer VAN DER KELLEN, speciaal met de bedoeling oude Dodo-figuren te zoeken, naar 's Rijks Prentenkabinet te Amsterdam. En ik heb er geen berouw van. Door zijne bemiddeling heb ik er eenige honderden, misschien wel duizenden oude afbeeldingen van Vogels gezien; helaas, geen Dodo ¹⁾. Maar toch iets bizonders! Ik zag namelijk in de collectie prenten van COLLAERT twee verschillende afbeeldingen van den Géant. Men zie de hierbij gevoegde plaat, waarvan ik, door de groote bereidvaardigheid van den heer VAN DER KELLEN, een negatief op glas bezit. De eene figuur is, zooals ik reeds boven zeide, eene fraaie afbeelding, die door LEGUAT in zijn werkje slecht gecopieerd werd; de andere daarentegen, laat den vogel geheel van terzijde zien. Deze interesseerde mij het meest; want..... de vogel heeft daarop een geheel anderen staart, dan door SCHLEGEL 1858 aan zijn „ontwerp" gegeven is. Dit ontwerp stelt den vogel namelijk voor met een korten staart, ongeveer zooals die van het waterhoentje (*Gallinula chloropus* L.), terwijl COLLAERT den vogel een flinken staart geeft met vele lange, stijve stuurpennen en ongeveer als die van een kip, dakvormig. Toen ik daarop de andere gravure bekeek, waarvan de heer VAN DER KELLEN mij een overtrek had gezonden (zie p. 38) (omdat daarbij de woorden „*Avis indica*" staan), zag ik, dat zij eveneens een flinken kipstaart vertoont en bovendien aan de basis van den snavel zeer kleine reetvormige neusgaten laat zien, zooals van geen enkele Rallide bekend zijn.

Thuis gekomen zocht ik de afbeelding in LEGUAT op en, zie fig. 1, vond ook hier een flinken kipstaart, maar schijnbaar een lang, spleetvormig, wijd geopend rechter neusgat, zooals de Ralliden bezitten --

---

1) Hoeveel uitgestorven vogels zouden daar nog te vinden zijn!?

schijnbaar; want in werkelijkheid is het klein, bijna rond; doch daarbij zijn van drie over den snavel aangebrachte, schaduwstreepen twee over de randen van het neusgat geteekend, zoodat dit lang, spleetvormig en wijd geopend schijnt. Het linker neusgat is als uitpuilend cirkeltje even waarneembaar.

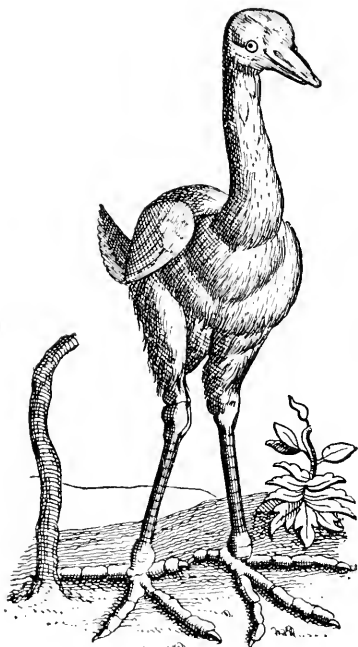

Fig. 1. Fotografische reproductie van de afbeelding van LEGUAT, v. 2, p. 72.

Fig. 2. Idem van de »kopie» van LEGUAT's afbeelding door SCHLEGEL. — Uit Versl. en Med. Kon. Akad. v. Wet.; Afrl. Nat. v. 7, p. 144, fig. 1.

Fig. 3. Idem van het ontwerp van SCHLEGEL. — Uit hetzelfde werk, fig. 2.

Deze reproducties zijn op natuurlijke grootte.

Daarna SCHLEGEL 1858 raadplegende, zag ik, dat zijn kopie van LEGUAT's figuurtje (zie fig. 2) een staart vertoont, die niet meer op dien van een kip, maar, met eenigen goeden wil, op dien van een Ral gelijkt; het schijnbaar spleetvormige rechter neusgat is een echt langwerpig neusgat geworden, zelfs tot aan de snavelspits verlengd! Het linker neusgat is veranderd in een oog; een linker oog is echter bij dezen stand van den vogel absoluut onzichtbaar!

SCHLEGEL, die zich onledig hield met de studie van uitgestorven vogels ¹⁾, zag blijkbaar in het figuurtje en in de beschrijving van LEGUAT 1708 een ralachtigen vogel (*Rallidae*). Hij laat dan de *Rallidae* de revue passeeren, en komt tot de slotsom: het moet een verwant zijn van het Waterhoentje (*Gallinula*).

Iedereen kan hem in zijn betoog volgen, en ik meen, dat zijn idee vrij wel algemeen aangenomen is. Dat is het gevolg hiervan, dat SCHLEGEL, die in „Le Géant” een Ral zag, bij de reproductie van LEGUAT's figuurtje, het neusgat en de staart ervan zóó veranderde, dat iedereen hem gelijk moet geven!

Volgen wij nu eens SCHLEGEL in zijn betoog, waarbij wij wél moeten bedenken, dat hij alleen afging op LEGUAT's beschrijving en afbeelding; andere bronnen, bijv. die van COLLAERT, kende hij niet. Opzettelijk laten wij nu alle gedeelten weg, die niets met deze onze beschouwingen te maken hebben.

(p. 126): „HAMEL, 1848, houdt hem voor een struisachtigen „vogel.... Onze redenen waarom deze meening geheel onjuist is, „zijn de volgende: 1°. omdat de Géant van LEGUAT een volkomen „staart heeft met pennen en onderste dekvederen, die tot aan zijn „einde reiken, en dat deze staart opgerigt gedragen wordt, hetgeen „alles nimmer bij de struisachtige vogels gevonden wordt”. — Deze bewering is ten deele onjuist; met den besten wil van de wereld kan men uit het figuurtje van LEGUAT geen onderstaartdekveeren ontdekken.

(p. 128): „Wat ons betreft, zóó aarzelen wij geen oogenblik, dezen „Géant van LEGUAT voor een Waterhoen te verklaren, en wel om „de volgende redenen: 1°. heeft deze vogel den habitus der water- „hoenderen in zulk eenen graad, dat een ieder, die een weinig „oefening in het herkennen der diervormen heeft, hem daarvoor „zal houden”. — Gedeeltelijk onjuist; want geen waterhoen heeft zulke hooge pooten, zoo'n langen hals, zoo'n kipstaart met zoo vele, lange en stijve pennen. De vogel lijkt bovendien meer op een ooievaar.

„2°. pleiten hiervoor de buitengewoon lange teenen”; — juist.

„3°. is de vorm van den staart met de tot aan zijn einde reikende onderste dekvederen en zijn opgerigte houding volmaakt „als bij de waterhoenderen”. — De dakvormige staart gelijkt op

---

1) In de jaren 1854, 1854, 1858, 1858, 1866, 1873 verschenen daarover zeer gewaardeerde opstellen van zijn hand.

dien van een kip; een waterhoen heeft een korten platten staart, dien hij alleen onder het loopen telkens omhoog wipt, niet bij het stilstaan; geen spoor van onderstaartdekveeren is te ontleken; wel zijn, evenals bij het waterhoen, de middelste stuurpennen de langste, maar alle stuurpennen zijn bij den Géant te lang voor een waterhoen!

„4°. toont de teekening van LEGUAT duidelijk, dat de boven-„snavel in eene soort van afgeronde plaat verlengd was, die zich „over het voorhoofd en over de oogen uitstreckte: geheel op dezelfde „wijze, zooals wij, die bij de meer eigenlijke waterhoenderen, te „weten *Gallinula*, *Porphyrio* en *Fulica* waarnemen”. — Neen; de teekening in LEGUAT vertoont niet zoo'n plaat. Aan de rechter kophelft zijn wel eenige overlangsche streepjes geteekend, maar er is geen kwestie van eene scherpbegrensde kol, zooals de genoemde vogels dragen. Een eindje verder achterwaarts zijn eenige streepjes geteekend, die aan een kuifje doen denken; waarom vermeldt SCHLEGEL dit kuifje niet? Achter het oog is een reeks vertikale streepjes aangebracht, die op omgekrulde veertjes gelijken; waarom die niet herdacht, noch op het „ontwerp” herhaald?

„5°. zijn ook de uitdrukkingen van LEGUAT „*gibier*” en „*assez bon*” van toepassing op de waterhoenderen”. — Dit is een kwestie van smaak; dezelfde uitdrukkingen zijn ook van toepassing op meeuwen, kraaien, papagaaien, enz.

Hij gaat nu na, aan welke soort de vogel het meest verwant is, en komt tot de slotsom (p. 129): „Daar nu de teekening van onzen „vogel langwerpige neusgaten vertoont, en ook zijn snavel, voor „zoover men zijnen vorm op de afbeelding, waar hij grootendeels „van boven gezien voorgesteld is, minder hoog schijnt geweest te „zijn dan bij de *Porphyrio*'s; daar eindelijk ook zijne kleur ¹⁾ zeer „afwijkend is van die der *Porphyrio*'s, zoo meenen wij hem tot het „geslacht *Gallinula* te moeten brengen”. — Neen; want in de teekening zijn de neusgaten zeer klein, bijna rond en aan den snavelwortel gelegen: de snavel wordt als plat beschreven; ook de figuur vertoont een platten snavel, achter breeder dan vóór, aldaar eenigszins afgerond. En wat de kleur betreft, *Gallinula*'s zijn evenmin wit als *Porphyrio*'s!

Dan gaat hij (p. 129) „nog onderzoeken, voor hoever de juiste verhou-

---

1) Geheel wit; zie p. 38. — 0. —

„ding der verschillende deelen van onzen vogel op de afbeelding van „LEGUAT is in acht genomen”. Ofschoon de teekening bizonder goed geslaagd mag heeten (zegt SCHLEGEL), zoo is (p. 130) „de romp, in „stede van de grootte van dien eener gans te hebben (zooals de „beschrijving van LEGUAT zegt), op de afbeelding nagenoeg dien „van een Afrikaanschen struis evenaart”. — De vogel is op de plaat 8 cM. hoog; in werkelijkheid hoogstens 1.8 M.; 1 cM. stelt dus 22 cM. voor; de romp wordt $\frac{3}{4}$ van voren gezien, is op de teekening 2,3 cM. breed, zou, recht van voren gezien, 2, wellicht minder dan 2 cM. breed zijn, zeg in werkelijkheid 40 centimeter; dat is weliswaar breeder dan een gewone gans, maar niet breeder dan een Toulouse-gans, doch véél smaller dan een struis, die een breedte heeft van minstens 1 M.!! SCHLEGEL overdrijft dus geweldig!

(p. 130). „Het is ook waarschijnlijk, dat de kop, die veelal door „de beste kunstenaars, op hunne teekeningen van vogels, naar „evenredigheid te groot wordt voorgesteld, ook hier te groot is, en „dat dien ten gevolge ook de hals dunner moet zijn”. Deze opmerking is alleen gemaakt, omdat SCHLEGEL zich den vogel wil voorstellen met een smallen kop en een dunnen en zeer langen hals (zie zijn ontwerp, fig. 3); eenige bladzijden vroeger echter (p. 127) bestrijdt hij STRICKLAND, die in den Géant een flamingo ziet, en daár heet het: „3°. is de hals der Flamingo's veel langer en buitengewoon „veel dunner dan bij onzen vogel”. — Commentaar overbodig!

„Dezelfde opmerking is wellicht ook van toepassing op de pooten, „wier voetwortels ¹⁾ behalve dat, langer moeten zijn, en wel zooveel „als de romp te dik is”. — Dat komt, omdat hij er een dunbeenigen vogel in wil zien, hetgeen toch niet noodzakelijk is.

„Daar het intusschen vermetel zoude zijn, uit zuivere analogiën „nog andere gevolgtrekkingen in dit opzicht te maken, zoo bepalen „wij ons bij deze kritische opmerkingen. Om deze echter beter in „het oog te doen springen, hebben wij eene nieuwe teekening van „dezen vogel in levensgrootte vervaardigd ²⁾, en daarop de zoo even „aangevoerde verbeteringen aangebracht. Wij hebben ons hierbij „veroorloofd, den vogel in profiel voor te stellen, opdat men alzoo

1) Hij gebruikt steeds „voetwortel”, waar wij tegenwoordig van „loop” spreken.

2) Ook een levensgroot houten model; dit bevindt zich in het Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden. — De levensgrootte teekening is in het bezit van ALFRED NEWTON te Cambridge (zie Ornith., v. 14, 1907, p. 70).

„een beter begrip van dat dier moge verkrijgen; vooral daar LEGUAT „den staart, waarschijnlijk om hem beter te doen voorkomen, ook „in profiel, en niet, zooals de overige deelen, half of drie vierde van „voren heeft geteekend” 1).

SCHLEGEL heeft den Géant van LEGUAT blijkbaar voor een Ral aangezien en, eenmaal met die idée fixe behept, was hij blind voor het tal van fijne bijzonderheden, die tegen de Rallide-natuur spreken. Eenmaal aangenomen, dat het een Waterhoen moet zijn, spreekt het vanzelf, dat hij verklaart (p. 131): „Men zoude hem....kunnen „beschouwen als den kraanvorm onder de waterhoenderen verte- „genwoordigende”. — Zoölogisch valt hiertegen niets te zeggen.

(p. 134). Hier wordt, in een zin over den Dodo, voor het eerst het woord Reuzenwaterhoen gebruikt.

Over SCHLEGEL's ontwerp (zie fig. 3) verstout ik mij eenige opmerkingen ten beste te geven. De vogel heeft een groote voorhoofdplaat of kol, die aan die van *Parra* doet denken. LEGUAT heeft zoo'n kol noch beschreven, noch afgebeeld. — Het neusgat is zeer lang en spleetvormig, conform hetgeen SCHLEGEL in de figuur van LEGUAT meende te zien. Voor zoover ik weet, heeft echter geen enkel „Waterhoen” zoo'n lang neusgat, nòch een, zóó dicht bij den snavelwortel. — De hals is zeer dun geteekend, à la flamingo, terwijl nòch LEGUAT's teekening, nòch zijne beschrijving erop wijzen, dat hij zóó dun was. — De grenzen van den voor- en benedenrand van den vleugel-in-rust zijn allerwonderlijkst geteekend, zoodat het moeilijk valt, eruit wijs te worden; zijn lengte is echter goed. — De staart is uiterst kort en van onderen door een kussen van vast-aanliggende dekveeren bedekt, terwijl LEGUAT's figuur een flinken kipstaart vertoont zonder onderste dekveeren. — De hiel van den opgetrokken poot is achter het achterdeel van den romp verscholen; indien echter een vogel met zulke hooge pooten op één poot staat, en den anderen poot onder zich dubbelvouwt, dan vormen het benedenbeen en de loop tezamen een liggende V ($\angle$), waarvan de punt (de hiel), zelfs al gaat daarbij de knie een weinig naar voren, ongeveer ter hoogte van de staartpunt komt. Dat kunnen wij bij flamingo's waarnemen, bij wie de hiel dan zelfs ver achter de staartpunt reikt. — Vermoedelijk waren de teenen nog langer, dan de Leidsche hoogleeraar ze teekende; LEGUAT noemt ze „fort

---

1) Niet LEGUAT, maar COLLAERT, doch dit was SCHLEGEL onbekend. — 0. —

ongs". In alle geval zullen, meen ik, bij half-opgetrokken poot, de teenen niet slap naar beneden hangen, maar als sikkels gekromd zijn: de achterteen tusschen de voorste naar voren gekromd. -- Wat de kleur betreft, het geheele ontwerp is zonder eenige schaduweering; stellig heeft SCHLEGEL hiermee willen weergeven, dat de vogel wit was: „ils sont tout blancs" (zie p. 38).

SHUFELDT gaf in 1885 een bijna tweemaal vergrootte kopie van SCHLEGEL's ontwerp, hetgeen de afmetingen van dezen vogel nog beter doet uitkomen. Dat de pooten niet bepaald wit zijn geweest, kan ik mij voorstellen, ofschoon het niet onmogelijk is; misschien waren ze, zooals bij andere witte vogels rose. Ik geloof, dat ook SHUFELDT dit bedacht heeft en ze daarom wat donkerder voorstelde dan het overige lichaam, m. i. echter veel te donker. Het geheele lichaam is ook te grauw getint, alsof de vogel gekleurd was, zooals bijv. een lichtblauwe reiger, of een rose flamingo, wat toch niet het geval was. Nog minder kan ik goedkeuren, dat de snavel en de kol getint zijn, alsof zij rood waren, en de stuur- en slagpennen zwart gemaakt zijn. Met welk recht? vraag ik mij af. LEGUAT zegt immers, dat de heele vogel wit is! De vleugelvorm is veel verbeterd.

In 1907 verscheen ROTHSCHILD's prachtwerk van uitgestorven vogels. Zooals te verwachten was, bevindt zich daarin eveneens een ontwerp; vreemd genoeg, al weer eene kopie naar SCHLEGEL (maar $4 \times$ groter), of naar SHUFELDT (maar $2 \times$ groter), hoewel ROTHSCHILD het origineel van COLLAERT kende, dat beslist den vogel natuurgetrouw weergeeft! De pooten zijn min of meer oranjebruin, wat naar mijne meening niet juist is. De kleur is zeer verbeterd (in vergelijking met SHUFELDT): zuiver wit; maar, helaas, snavel en kol zijn vuurrood, zooals bij *Gallinula chloropus* L., en de slagpennen zwart, zooals bij den flamingo. Langs den vleugelrand is de flank rood gekleurd; dit rood gaat naar beneden geleidelijk in het algemeene wit over. Ik vind in LEGUAT: „tout blancs, excepté un endroit sous l'aile qui est un peu rouge". Ik vat deze woorden zóó op, dat men een roode vlek gewaar werd, wanneer de vogel den vleugel ophief. Immers, LEGUAT spreekt van sous l'aile, niet van au dessous de l'aile. Ook SCHLEGEL vertaalt (p. 143) „een plek onder de vleugels roodachtig"; hij zegt niet beneden den vleugel; zijn ontwerp vertoont aldaar ook geen harceering.

Zooals wij boven, p. 41, zagen, hield HAMEL 1848 den Géant voor een struisachtigen vogel. SCHLEGEL 1858 (p. 126) bestrijdt deze meening met recht, en geeft 8 redenen op, waarom de Géant geen struisachtige vogel kan zijn; wij zullen ze hier niet herhalen.

Een derde interpretatie is die van STRICKLAND 1848, p. 60, 64: „The fact is, that these Géants are evidently, notwithstanding the „Stork-like aspect of LEGUATS plate at p. 171, Flamingo's”. Ook deze meening wordt door SCHLEGEL 1858, p. 127, afdoende bestreden; eene der passages heb ik boven, p. 43, reeds besproken. De vorm van den bek, den staart en de voeten zijn waarlijk krachtige bewijzen tegen de flamingo-natuur; maar bovendien wist LEGUAT zeer goed, hoe flamingo's er uit zagen! (zie SCHLEGEL 1858, p. 122 en LEGUAT 1708, I, p. 11). — Nu zou men meenen, dat deze zienswijze voor goed van de baan was. Het blijkt echter van niet! Zij duikt in 1907 nog eens op, en wel in Ornith., p. 70—71. Niet minder dan ALFRED NEWTON is hier aan het woord: hij herinnert zich blijkbaar niet meer, dat hij het omtrent de Ral-natuur van den Géant in 1873 geheel met SCHLEGEL eens was; want hij verklaart nu, niettegenstaande hij de „*Aris indica*” van COLLAERT kent, den Géant voor een flamingo!

Hij redeneert aldus: SCHLEGEL ging af op het plaatje van LEGUAT. Dit is echter eene reproductie van eene kopergravure van GALLÉ naar COLLAERT ¹⁾. Ergo valt SCHLEGEL's theorie. Zoo blijft ons omtrent den Géant niets over dan LEGUAT's beschrijving: „if it may be so called” (het op deze geringerschatting!). De vogel kan slechts een flamingo geweest zijn, want op Zwaaneiland zijn wel beenderen van flamingo's gevonden, maar niet van een grooten ralachtigen vogel. — Voor ROTHSCHILD (en zeker ook voor de meeste ornithologen) is dat geen bewijs: want van den Witten Dodo zijn evenmin beenderen op Mascarenhas gevonden. — Zeer naief eindigt hij met de verzueming: „the only discrepancies worth noting being the size, easily misestimated, and the absence of a web between the toes”. Juist, daar zit hem de kneep! LEGUAT zegt duidelijk: „& ses doits des pieds separez, & fort longs”. Commentaar overbodig! Hoe het mogelijk is, dat ALFRED NEWTON, na lezing van eené engelsche vertaling van SCHLEGEL's grondige weêrlegging, nog zulk eene meening kon uitspreken, is ten eenenmale onbegrijpelijk.

1) Hij vergist zich; COLLAERT is de graveur, GALLÉ (geb. ± 1570, gest. 1633) de uitgever.

LEGUAT, een Fransch edelman, was iemand van veel belezenheid en groote waarheidsliefde; hij was een opmerkzaam en nauwgezet waarnemer, raadpleegde een menigte werken over natuurgeschiedenis, en toonde daarbij een goed criticus te zijn. Men leze, wat hij over de hem bekende afbeeldingen van flamingo's, vliegende visschen, neushoorns, enz. weet mede te deelen.

Ik ben verplicht, deze omstandigheden naar voren te halen om den lezer goed te doen gevoelen, dat LEGUAT, toen hij, na behouden terugkomst in Europa, 1698, zijne mémoires tot een reisverhaal verwerkte en met vele afbeeldingen en kaarten illustreerde, nooit eene kopie van den „*Avis indica*” van COLLAERT, als voorstelling van zijn Géant, aan zijn werk zou hebben toegevoegd, indien hij niet onmiddellijk, bij het zien van COLLAERT'S prent, daarin onbetwistbaar zijn Géant herkend had. Voor mij staat het dus vast: COLLAERT'S *Avis indica* is LEGUAT'S „Géant”.

Voor wij overgaan tot de bestudeering van de beide afbeeldingen van COLLAERT, mag wel gevraagd worden: zijn deze wel betrouwbaar? Wij kunnen met gerustheid verklaren: ja; men moet deze verklaring echter niet al te nauw nemen. Hiermede bedoel ik het volgende. Al zijne afbeeldingen zijn voor een ornitholoog herkenbaar, omdat zij zoo natuurgetrouw mogelijk zijn. Zie bijv. op onze Plaat de eenden, zoowel de staande als de vliegende. Ik heb al medegedeeld, dat ik de 3de editie van zijn werk met 32 platen ken. Een enkele vogel is wat stijf geteekend, alsof hij naar een opgezet exemplaar afgebeeld is, maar overigens zijn alle vogels natuurgetrouw, ook in houding. Evenals alle schilders maakt ook COLLAERT de morfologische fout, dat alle vogels, die naar links kijken, twee rechter voeten hebben (men zie de 2 loopende eenden) en omgekeerd. Maar juist omdat alle schilders' zich aan die fout schuldig maken, is zij „zeer natuurlijk” en vergefelijk. De „en face” geteekende *Avis indica* is, wat de voeten betreft, vrij goed getroffen, met de achterteenen naar elkander gericht; de „en profil”-figuur met evenwijdige achterteenen is dus fout. De houding van den staart bij den vogel links is natuurlijk eveneens fout, òf de teekenaar heeft ermeê bedoeld, dat de vogel ermeê kon kwispelen, zooals men zwanen zoo dikwijls ziet doen.

Men zou nog eene andere opmerking kunnen maken: „de *Avis indica* zal wel geen zes voet hoog geweest zijn; eerder 3 voet, vergeleken met de eend op den voorgrond”. Men bedenke echter,

dat dergelijke wanverhoudingen tusschen vogels op dezelfde plaat op alle platen voorkomen. Ik noem hier enkele: op plaat 3 is de twee-lel-kasuaris $2\frac{1}{2} \times$ hooger dan de musch voorgesteld; op plaat 5 is de hop grooter dan de groote ooruil geteekend; plaat 8 ver-
toont u een zwaluw en een paar eenden bijna even groot, enz. — De oorzaak is zeer eenvoudig: COLLAERT schetste de vogels afzonderlijk in zijn schetsboek, ieder naar een andere „schaal”, doch graveerde later op koper de vogels even groot als zijne schetsen.

Een andere reden om aan te nemen, dat de beide afbeeldingen van den *Aris indica* vrij wel natuurgetrouw zijn, is, dat LEGUAT, de scherpe criticus, ze herkende als zijn Géant!

Wij hebben dus in Plaat I de fraaiste en best geslaagde afbeeldingen van *Leguatia gigantea* SCHLEGEL. Wij hebben geen nieuw „ontwerp” nodig.

Heeft SCHLEGEL ten duidelijkste aangetoond, dat de Géant van LEGUAT geen struisachtige vogel, noch een flamingo kan geweest zijn, zijne zienswijze, dat de vogel een Reuzewaterhoen was, kan mijne goedkeuring niet wegdragen, zooals ik p. 41—44 duidelijk meen uiteengezet te hebben. Wat voor vogel was hij dan wel? Wij zullen hem eens aandachtig beschouwen, maar nu afgaande op de beschrijving van LEGUAT en op de origineele afbeeldingen van COLLAERT.

Zijne hoogte van zes voet (± 1.80 M.) vinden wij terug bij de *Struthiones*, *Rheidae*, *Casuarii*, *Apteryges* en *Gruiformes*. De eerste vier komen als twee-, drie- en vierteenige, vleugel- en staartlooze vormen niet in aanmerking. De platte snavel, de basale, zeer kleine neusgaten, de lange, zeer laag ingeplante achtereeneen, de vrije voorteenen, de opgerichte, veelpennige kipstaart verwijderen hem van de *Gruiformes*. Hij behoort dus blijkbaar tot eene groep (subordo), die nu niet meer zulke reuzen telt. (Ik gebruik FÜRBRINGER's indeeling).

Zijn gedaante is beslist die van een „steltlooper”: deze vorm komt bij verschillende subordinies voor; wij denken hierbij aan *Palamedidae*, *Ciconiiformes*, *Charadriiformes*, *Ralliformes*. De eerste groep is uitgesloten, daar zij zich kenmerkt door een compressen snavel en door pooten, die geheel door kleine zeszijdige schubjes bedekt zijn. — Blijven over: de laatste drie subordinies. — De mogelijkheid bestaat, dat vroeger onder de nog niet genoemde subordinies een steltlooper voorkwam; in zekeren zin is zelfs *Cin-*

clus cinclus L. een steltlooptje onder de *Timaliidae* (*Troglodytidae*). Toch kunnen wij nu reeds met zekerheid de volgende subordinés uitsluiten: *Colymbo-podicipites*, *Anseres*, *Aptenodytidae* en *Procellariidae*, omdat deze zich kenmerken door zwemvliezen, *Crypturi* door het gemis van een staart, *Psittaciformes*, *Coraciiformes*, *Coccyges*, *Galbulae*, *Todi*, *Halcyoniformes*, *Trogonidae*, *Picopasseriformes*, door den bouw van hun snavel, hun voeten, kortom door hun geheelen lichaamsbouw. — Van de *Ciconiiformes* kunnen wij geen der vier „gentes” gebruiken; de *Steganopodes* en *Phoenicopteridae* omdat zij in het bezit zijn van zwemvliezen, de *Accipitres*, ofschoon onder hen *Gypogeranus* een steltlooper is, door hun voet- en snavelbouw; en de *Pelargo-Herodii*, hoewel daaronder soorten met platten snavel voorkomen (*Cancroma*, *Balaeniceps*, *Platalea*), door hun hangstaart en hun gehechte teenen, of halve zwemvoeten. — Van de *Charadriiformes* vallen buiten beschouwing: de *Thinocori* met hun lange, spitse vleugeltjes en korten achterteen, de *Oedinenidae* en *Olididae* met hun gemis van een achterteen, zoodat overblijven de *Larolimicolae* en de *Parridae*. Doch onder de eerstgenoemden behoeven wij geen rekening te houden met de *Alcidae* en *Laridae*, daar deze zwemvogels zijn. — Blijven over, ter vergelijking met onzen vogel: de *Limicolae*, *Parridae*, *Ralliformes*, *Galliformes* en *Columbiformes*.

De snavel is plat, aan de basis breed, naar de punt versmald; deze is zeer weinig naar beneden gebogen. LEGUAT beschrijft hem als „un bec d'oye, mais un peu plus pointu”, waarbij hij stellig alleen bedoeld heeft, dat de snavel plat was en naar de punt versmald, niet dat hij van binnen van plaatjes voorzien was. Onze vrijteenige vogel zal die wel niet gehad hebben. De *Anseres* waren trouwens reeds uitgesloten. Zoo'n platten snavel treffen wij aan bij de *Struthiones*, *Rheidae*, *Casuarii*, *Steganopodes*, *Pelargo-Herodii* (*Cancroma*, *Balaeniceps*, *Platalea*) en *Limicolae* (*Micropalama himantopus* Bp. en *Eurimorhynchus pygmaeus* L.); niet bij de *Ralliformes*. — De eerste vijf groepen komen, zooals wij boven zagen, reeds lang niet meer in aanmerking. — Van de *Limicolae* heeft ook *Gallinago* een aan het einde afgeplatten snavel.

De neusgaten zijn beide goed zichtbaar, scherp begrensd, zeer kort, streepvormig, proximaal iets breeder dan distaal, aan den snavelwortel. Zulke narines treffen wij aan bij *Scolopacidae*, *Columbidae*, *Gallidae*, *Ciconiiformes*, *Accipitres*, *Psittacidae* en een menigte *Picopasseriformes*, waarvan de laatste vier om reeds bekende redenen niet in aanmerking komen, evenmin de *Ralliformes*, welke een lang,

spleetvormig, wijd open neusgat bezitten, dat veel verder naar voren gelegen is. — Bovendien zijn de neusgaten geplaatst op een duidelijk zichtbare, hoewel niet scherp begrensde, ovale verhevenheid, welke eene washuid, cere, kan zijn (deze komt voor bij de *Columbiformes*, *Galliformes*, *Accipitres*, *Psittaciformes*), of wel een iets meer verheven gedeelte van de over den geheelen snavel reikende washuid (*Scelopacidac*); niet bij de *Ralliformes*, die een harden snavel bezitten!

Er is geen spoor van voorhoofdplaat of kol te ontdekken; integendeel heeft COLLAERT zelfs door middel van fijne streepjes veertjes aangeduid, waar de vermeende kol door SCHLEGEL gedacht werd. Wel schijnt de vogel in staat geweest te zijn, terzijde van den kop (boven het oog) en aan den kruin eenige veertjes op te zetten, zoodat tijdelijk een min of meer plat voorhoofdveld ontstond. Dat dit „veld” geen kol was, doch uit veertjes bestond, bewijzen de duidelijk uit veertjes bestaande voorgrens tusschen „veld” en snavel, de zijde en achtergrenzen en de streepjes in het veld, die eveneens blijkbaar veertjes voorstellen. Was de kol aanwezig, zij zou in de figuur rechts, „en profil” als plat vlak duidelijk aangegeven zijn, wat niet het geval is. — Het ontbreken van een kol sluit de *Parridae* uit; maar niet de *Rallidae*; want de meeste *Rallinae* en enkele *Fulicinae* bezitten eveneens geen kol.

De bevedering van het voorhoofd is aan den snavelwortel konkaaf uitgesneden; zoo iets komt bij meer vogels voor, o. a. bij *Endyptes*, *Podiceps*, *Larus*, *Ossifraga*, *Anseranus*, *Grus*, *Rallus*, *Otis*, *Gallinago*, enz., dus bij vertegenwoordigers van de meest verschillende groepen, en steeds te midden van eene meerderheid van groepgenooten, die geen spoor van zoo’n konkaviteit vertoonen, bij wie zelfs de bevedering mediaan naar voren spits is.

Het voorhoofd is verbazend gebombeerd, zooals wij aantreffen bij *Scelopacidac*, *Chionidac*, vele *Columbidac*; niet bij *Rallidac*.

De hals is wel lang, maar niet dun, zooals bij Flamingo’s, Kraanvogels, Reigers en Ooievaars; integendeel dik bevederd, zooals bij *Scelopacidac*, *Rallidac*, *Columbidac*, *Gallidac*.

De figuur links, den vogel „en face” voorstellend, geeft geen goed beeld van den vorm en de afmetingen van den vleugel; daarentegen wel de figuur rechts. De vleugel is normaal gebouwd, kort, blijkbaar krachtig. De vogel kon (evenals ganzen en zwanen) moeilijk aan het vliegen komen (zie p. 39), maar, eenmaal in de

lucht, was hij toch in staat, het eenige uren vol te houden, getuige het exemplaar, dat op het eiland Rodriguez gevangen werd en zeer zeker door een krachtigen wind daarheen gedreven werd. — Welke slagpen de langste was, is moeilijk te zeggen; met de loup gezien, de tweede, maar het is zeer de vraag of COLLAERT op zulke détails gelet heeft.

De staart telt vele stuurpennen. Moeten wij de karteltjes aanzien als grenzen tusschen twee veeren, dan tel ik er 12 tot 14 in de naar ons toegekeerde staarthelft; dat geeft 24 tot 28 pennen. Nu bedraagt het aantal stuurpennen bij de *Ralliformes* constant 12, bij de *Galliformes* 10 tot 18, bij de *Columbiformes* 12 tot 16 en bij de *Limicolae* 12 tot 26 (*Gallinago* sp.). — De lengte der stuurpennen neemt van de zijden naar het midden gelijkmatig toe; de staart is dus in dit opzicht een „afgeronde”, welke zoowel bij de *Limicolae* als bij de *Ralliformes* normaal, bij de *Galliformes* en *Columbiformes* somtijds aangetroffen wordt. — Hij wordt dakvormig gedragen, zooals bij vele *Galliformes* en enkele *Columbiformes*, bij geen enkele der *Limicolae* en *Ralliformes*. De 3 Europeesche soorten van *Gallinago* dragen 12—16 stuurpennen; het zou mij echter niet verwonderen, als de *Gallinago* sp., waarvan boven sprake was, zijn 26 stuurpennen wel eenigszins dakvormig droeg. Dat de staart werkelijk dakvormig was, blijkt uit de linker figuur, waar de teekenaar hem opzettelijk zóó scheef teekende, dat hij zelfs bij deze $\frac{3}{4}$ -en-face-teekening zijn zeer karakteristieke vorm goed deed uitkomen. — De staart is in de rechter figuur hooger opgewipt geteekend, dan in de linker; blijkbaar was de vogel in het eerste geval bezig zijn stuurpennen te soigneeren. Toch komt zoo'n sterk opgewipte staart tegenwoordig alleen bij enkele *Galliformes* voor. Bij *Rallidae* ziet men den staart in rust bijna horizontaal; bij het loopen wordt hij echter telkens vrij hoog opgewipt. — De stuurpennen zijn voor *Ralliformes* te lang; hoewel onder hen de *Aramidae*, *Hydrophasianus*, *Eurypygae*, lange pennen dragen; bij *Limicolae* zijn echter langere pennen normaal aanwezig, al dragen zij die nimmer opgericht. — De stuurpennen zijn beslist hard en stijf, zooals onder de *Ralliformes* slechts bij de zooeven genoemde langpennige het geval is; overigens zijn alle stuurpennen bij deze groep week. Zij zijn sterker bij *Limicolae* en bepaald krachtig bij *Columbiformes* en *Galliformes*. — Niemand kan, zelfs met den besten wil van de wereld, in de linker figuur onderstaartdekveeren gewaar worden of zelfs vermoeden; integendeel, de staart schijnt daar van onderen hol te zijn, niet

gevuld; ofschoon het licht op de prent van rechts invalt. Bezien wij nu de rechter figuur, dan geraken wij in twijfel. De eerste indruk is, dat de staart van onderen hol is, niet gevuld. Maar wanneer wij den ventralen omtrek van het abdomen naar achteren vervolgen, dan zien wij dien geleidelijk overgaan in de einden of toppen der van ons afgekeerde stuurpennen, waardoor wij geneigd zijn aan te nemen, dat de teekenaar daarmee bedoeld heeft, dat de ruimte onder den staart met donsveeren opgevuld was, want echte onderstaartdekveeren zijn door hem niet aangegeven. In alle geval komt zoo'n door dekveeren van onder gevulde staart voor bij *Limicolae*, *Ralliformes*, *Galliformes* (bij *Tetrao* reiken zij zelfs voorbij de middelste stuurpennen), zeer zelden bij *Columbiformes*.

De pooten zijn echte „stelpooten”; de loop is even lang als of langer dan de romp; de scheenen zijn boven den voetwortel rondom naakt; men vindt zulke hooge pooten bij *Limicolae* en *Ralliformes* constant, daarentegen bij geen enkele der thans levende *Galliformes* en *Columbiformes*; wèl treft men bij enkele soorten dezer beide subordines een onderaan naakte scheen aan. Aangezien stelpooten geheel in verband staan met de levenswijze, niet immer duiden op verwantschap (*Gypogeranus*, *Phororhacos*, *Himantopus*, *Cinclus*), zoo bestaat de mogelijkheid, dat vroeger ook onder de beide laatstgenoemde groepen steltloopers voorkwamen.

De voet is een echte gespleten voet, zooals voorkomt bij *Limicolae*, *Ralliformes* en *Columbiformes*, niet bij *Galliformes*. De lange teenen moeten, evenals de stelpooten, verklaard worden in verband met de levenswijze; kunnen, maar behoeven niet op verwantschap te wijzen. De achtereen is op dezelfde hoogte ingeplant als de voorteenen, zooals regel is bij *Ralliformes* en *Columbiformes*, niet bij *Limicolae* (behalve *Dromadidae*) en *Galliformes*. De nagels zijn kort zooals bij *Gallinago*, niet lang, zooals bij *Ralliformes*.

Summa summarum, in aanmerking genomen de gedaante; de platte snavel; de basale, korte, reetvormige neusgaten; de afwezigheid van een kol; het sterk gebombeerde voorhoofd; de dikbeveerde, tamelijk lange hals; de krachtige, doch betrekkelijk korte vleugels; de dakvormig gedragen, $\pm$ 26 stijve penneën rijke staart; de naar de zijden in lengte afnemende, stijve stuurpennen; de vermoedelijk aanwezige, lange, donzige onderstaartdekveeren; de stelpooten met gespleten voeten, lange teenen en korte nagels; meen ik te moeten besluiten, dat *Leguatia gigantea* SCHLEGEL 1858 onder-

gebracht moet worden in de *Limicolae*, niet in de *Ralliformes*. — Onmiskienbaar heeft hij eenige kenmerken met *Ralliformes*, *Galliformes* en *Columbiformes* gemeen, al zie ik daarin geen direkte verwantschap. — De platte, naar voren versmalde snavel; de kleine verhevenheden, waarin de reetvormige neusgaten gelegen zijn; de dakvormig gedragen, sterk opgewipte staart, verhinderen echter dezen vogel te vereenigen met de *Chionididae*, *Glareolidae*, *Charadriidae*, *Dromadidae*, of *Scolopacidae*. Hij moet derhalve in eene aparte familie geplaatst worden, voor welke de naam *Leguatiidae* aangewezen is. — Als triviaalnaam zoude ik Reuzewatersnip willen voorstellen.

Over zijne levenswijze, gedragingen en geografische verbreiding leze men LEGUAT en SCHLEGEL.

Nog iets. — Boven, p. 38, schreef ik: „de afbeelding van COLLAERT $\pm$ 1600”. Van dat jaartal wil ik even rekenschap geven. Ik weet niet, van welke editie de prenten in 's Rijks Prentenkabinet (zie p. 39) zijn; zij zijn genummerd. De incomplete editie in het bezit der Nederlandsche Entomologische Vereeniging telt 32 platen en draagt geen jaartal; zij zijn eveneens genummerd. Nu is het mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat de prenten chronologisch gerangschikt zijn. Prent n°. 3 vertoont een twee-let-kasuaris (*Casuarinus bicarunculatus* SCLAT.). Nu kan COLLAERT dien Kasuaris slechts geteekend hebben naar het individu, dat in 1597 door de tochtgenooten van HOUTMAN uit de Molukken meegebracht werd, en dat eerst in den tuin van den Graaf VAN SOLMS te 's Gravenhage (het „Huis ten Bosch”) geborgen werd, alvorens het over Keulen naar Praag geëxpedieerd werd (zie mijne Dodo-Studiën, p. 51). Die prent dateert dus van 1597, of later. De prent, die ons den *Aris indica* of *Leguattia gigantea* SCHLEG. vertoont, n°. 7, is dus van nog lateren datum, zeer waarschijnlijk van 1599 of 1600. Uit een en ander valt dus te besluiten, dat deze Reuzewatersnip door de Hollanders, zeer waarschijnlijk door de tochtgenooten van VAN NECK, 1599, of 1600, uit Zwaaneiland medegebracht werd, en in den tuin van den Graaf VAN SOLMS te 's Gravenhage tentoongesteld geweest is. — De conclusie, betreffende dezen vogel, in mijne Dodo-Studiën, p. 12, trek ik derhalve in. — Het jaartal van het geheele werk (16 prenten) „ca. 1580” (opgave in ENGELMANN, zie beneden) is derhalve foutief, moet „ca. 1605” luiden.

LITERATUUR.

Avium vivae icones, in aes incisae et editae ab ADRIANO COLLARDO, 16 tabb. 8°. Antverpiae, s. d. (ca. 1580 volgens Engelmann; ca. 1605 volgens mij; zie hierboven). (Rijks-Prentenkabinet Amst.).

Avium iconum editio secunda. ADRIANUS COLLAERT fecit et excudit. 16 tabb. Antverpiae. s. d. ($\pm$ 1610).

*Avium vivae icones, in aes incisae et editae ab ADRIANO COLLARDO et THEODORO GALLAEO. obl. 8°. 32 tabb. s. loc., s. d. (Antverpiae?, 1617?) *Bibl. Ned. Ent. Ver.*).*

Avium vivae icones, ADRIANO COLLARDO inventore, excusae apud C. J. VISSCHER. Anno 1625. 18 tabb. (Antverpiae?)

(DU BOIS). *Journal et Relation des Voyages faits par le Sr. D. B. aux îles Dauphine ou Madagascar et de Bourbon ou Mascarenne, 1669.* (Dit M. S. is eerst 1844 door STRICKLAND in de Proc. Zool. Soc. v. 12 gepubliceerd).

(PÈRE DUBOIS). *Les voyages faits par le Sieur D. B. aux Iles Dauphine, ou Madagascar et Bourbon, ou Mascarenne, és années, 1669—70—71—72. 1674.*

A new Voyage to the East Indies, by Mons. DUQUESNE. 12°. London, 1696 (gecipteerd door LEGUAT en door SCHLEGEL).

Voyages et Aventures de FRANÇOIS LEGUAT, et de ses Compagnons, en deux Isles Desertes des Indes Orientales. 12°. London, Mortier, 1708. (Bibl. Artis).

A new Voyage to the East Indies, by FRANCIS LEGUAT and his companions. 12°. London, 1708.

De gevaarlijke en zeldzame Reyzen van den heer FRANÇOIS LEGUAT. Met zijn bijhebbend Gezelschap... &c. &c. 12°. Utrecht, Broedelet. 1708. (*Bibl. Artis*).

Herrn FRANCISCI LEGUAT, eines Franzosen und seiner Gelehrten Reisen und wunderliche Begebenheiten, &c. &c. Frankfurt u. Leipzig, M. Rohrbach. 1709.

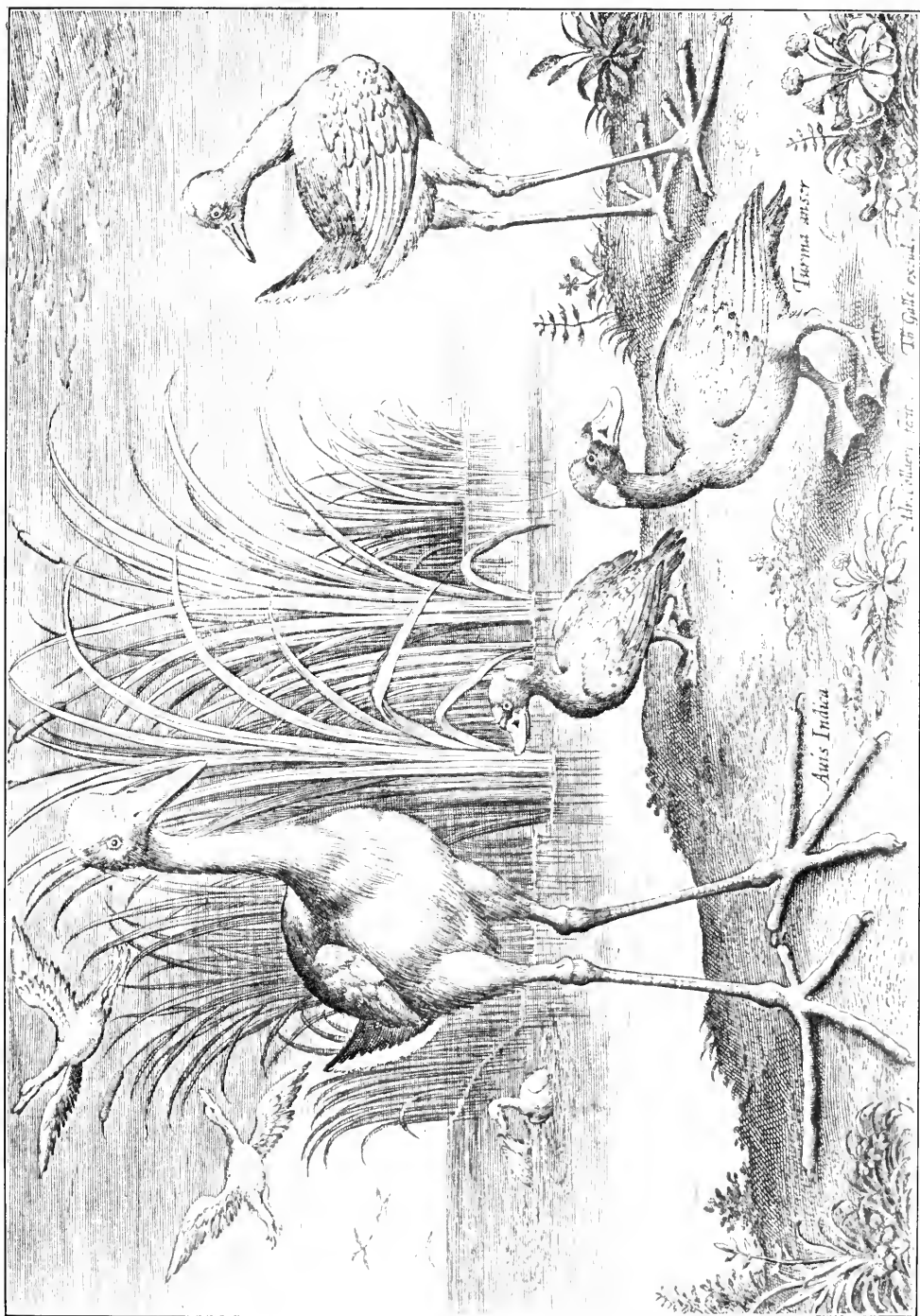
LEGUAT. (Zelfde fransche titel als 1708). Ed. 2. 1720.

(G. DE CHASLES). *Journal d'un voyage fait aux Indes Orientales par une Escadre de six vaisseaux commandez par M. DU QUESNE, &c. &c. 16°. Rouen, 1721, 3 vol. Avec pl. (Bevat niets over een bezoek aan de Maskarenen. Zie hierboven bij DUQUESNE). (Bibl. Artis).*

F. VALENTIN. *Oud en Nieuw Oost-Indien, vervattende... &c. &c. Dordrecht en Amsterdam. v. 2. p. 152. 1724. fol. (Bibl. Artis).*

J. HAMEL. *Der Dodo, die Einsiedler und der erdichtete Nazar-vogel. — In: Bull. phys. math. Acad. St. Pétersb. 1848. v. 7. n°. 5, 6. — (Bibl. Univ. Utr.). — Ook apart, Petersb. 1849. — Extr. in Arch. Nat. v. 14. 1848. Bd. 1. p. 118—156. — Extr. in (Froriep's) Notizen, 3e Reihe, v. 7. n. 144. 1848. p. 177—182.*

H. E. STRICKLAND & A. G. MELVILLE. *The Dodo and its Kindred; or the history &c. &c. 18 pl. fol. London, 1848. (Bibl. Artis; Bibl. Rijks-Hoog. Land. T. B. Sch. Wag.; Bibl. Teyler Haarl.).*

H. SCHLEGEL. Over eenige uitgestorven reusachtige vogels van de Mascarenhas-eilanden. — In: Versl. Med. Kon. Akad. Wet. Amst. v. 7. 1858. p. 116—137. 1 pl. — Extr. in Journ. für Ornith. 1858. p. 367.

H. SCHLEGEL (idem, engelsche vertaling). — In: The Ibis, 1866. p. 146.

A. NEWTON (vertoont op eene vergadering COLLAERT's prent). — In: Proc. Zool. Soc. Lond. 1873. p. 194.

SHUFELDT (Artikel in Harper's Weekly) 1885.

H. J. VETH. Uitgestorven vogels (met de figuren van SHUFELDT). In: De Huiss-vriend 1886 (*Bibl. mea*).

F. C. NOLL. Die Veränderungen in der Vogelwelt im Laufe der Zeit. — Im Ber. Senck. nat. Ges. 1889 p. 79—143, spec. p. 123 en 124.

A. NEWTON (over den »Giant Bird»). — In Proc. 4th Internat. Ornith. Congress. London June 1905 = Ornis v. 14 Febr. 1907 p. 70—71 (*Bibl. Rijks Mus. Nat. Hist. Leiden*).

W. ROTHSCCHILD. Extinct Birds. An attempt to unite in one Volume a short account of those birds which have become extinct in historical times, &c. &c. 45 col. Pl. fol. London. 1907. (*Bibl. Warnsinck*).

S. KILLERMANN. Die ausgestorbenen Maskarenenvögel. Mit 15, davon einigen neu aufgefundenen Abb. — In: Naturw. Wochens. v. 30 (N. F. v. 14). p. 353—360, p. 369—378, 1915.

Arnhem, 10 Juni 1917.

VERKLARING VAN PLAAT I.

Plaat I stelt voor: *Leguatia gigantea* SCHLEG. 1858 en *Oidemia perspicillata* L. 1758. — Foto $\frac{1}{1}$ van prent n°. 7 uit ADRIAAN COLLAERT's „*Avium vivae icones*” ± 1605. Met toestemming van den heer Jhr. H. TEDING VAN BERKHOUT, directeur van 's Rijks Prentenkabinet. Een glasnegatief dank ik aan de bereidvaardigheid van den heer J. PH. VAN DER KELLEN Dz., conservator van genoemd Museum.

Een en ander over bastaarden en kleurslagen

DOOR

F. E. BLAAUW.

In de laatste jaren is het in Nederland in sommige kringen, ik zou haast zeggen mode geworden, zich met het kruisen van vogelsoorten bezig te houden en hoewel ik het gewicht van deze proefnemingen over het algemeen niet inzie, zoo wil ik toch hieronder eenige resultaten mededeelen, die ik meer of min toevallig verkreeg, ten gerieve van bovengenoemde liefhebbers.

Gedurende een aantal jaren toch houd ik op „Gooilust” den wilden haan van Engelsch-Indië, aldaar „grey jungle fowl” genoemd (*Gallus sonnerati*).

Eenige jaren geleden gebeurde het dat zich toevallig in een zelfde voliëre, waarin zich een paar Sonnerat-hoenders bevonden, ook een hennetje-zwarte krielkip bevond, dat als pleegmoeder bij mij dienst deed. Dit hennetje legde onder een thuya-haag een zestal eieren, en daar ik toevallig voor haar diensten als pleegmoeder geen gebruik had, liet ik haar broeden. Het resultaat waren 4 kuikens, die dus den Sonnerat-haan tot vader hadden.

De kuikens werden groot en bleken twee hanen en twee hennen te zijn.

Eén paar was bruinachtig, het tweede paar was zoo goed als zwart.

Toen het haantje van deze laatste twee vogels in kleur kwam, kreeg het eenige bruine en goudkleurige vederen op hals en rug.

De twee paar vogels liepen bij mij geheel vrij rond en het jaar, volgende op dat, waarin zij geboren waren, legden de hennetjes eieren en werden broedsch. Jongen kwamen echter niet voor den dag, daar alle eieren onbevruucht bleken te zijn.

Dit herhaalde zich eenige malen.

Het jaar daarop (de haantjes waren intusschen bij den tweeden rui veel mooier en vooral het zwarte haantje was een waar prachtdiertje geworden) legden de hennen weder eieren en weder waren alle eieren onbevruucht; er kwam niets voor den dag.

Dit herhaalde zich twee maal.

Hierna paarde ik het bruine haantje met een zwart gewoon kriel-kippetje.

Een aantal eieren werd gelegd en deze waren bijna alle bevrucht en een aantal sterke kuikens kwam voor den dag.

Een der bastaard-hennetjes (het bruine) paarde ik tegelijkertijd met een echten Sonnerat-haan. Eieren werden gelegd en hoewel die niet uitkwamen, bleken die toch bijna alle embryo's te bevatten. Het resultaat mijner fokkerij was dus het volgende.

Halfbloed Sonnerat-huishoën waren *onder elkaar onvruchtbaar*.

Een halfbloed-haan Sonnerat-huishoën, gepaard met een huishoën is vruchtbaar.

Een halfbloed-*hen* Sonnerat-huishoën, gepaard met een Sonnerat-haan is vruchtbaar.

De halfbloed-haantjes onderscheiden zich door zeer fraaie kleuren en het zwarte haantje vertoont na den tweeden rui in de siervederen gele vlekken, die op de gele plaatjes der volbloed-Sonnerats gelijken, alleen niet zoo hard en glanzend en niet zoo breed zijn; alle staartvederen zijn prachtig glanzend blauw en purper. Deze haantjes hebben evenals de echte Sonnerats een „eclipse plumage”.

De kraai is een overgang tusschen die der Sonnerats en der huishoenders.

Van drie kwart huishoën-één kwart Sonnerat heb ik een haan en een hen aangehouden.

Het hennetje is geheel zwart; het haantje is zwart met roodbruine sierveeren en alle staartvederen zijn purperglanzend.

De kraai gelijkt reeds meer op die van een gewonen krielhaan, maar is toch nog niet gelijk daaraan.

De hen van het hierboven vermelde paar bastaard-hoenders, drie kwart huishoën-één kwart Sonnerat, heeft in Mei l.l. zeven eieren gelegd. Deze heeft de hen zelf bebroed en zeven sterke kuikentjes zijn uitgekomen, zoodat het blijkt dat de onvruchtbaarheid, die heerschte bij onderlinge paring van halfbloed Sonnerat-huishoën bij onderlinge paring van vogels, die drie kwart huishoën-één kwart Sonnerat zijn, niet meer bestaat.

Ook met *pauwen* heb ik gekruist; ditmaal niet toevallig, maar om een bijzondere reden.

Zonder eenigen twijfel is de javaansche pauw (*Pavo spicifer*) de mooiste der pauwsoorten. Hij heeft echter de volgende nadeelen.

Eerstens is de oude haan gewoonlijk zóó boosaardig, dat men hem

niet in het park kan laten losloopen, daar hij iedereen aanvliegt.

Ten tweede is deze soort niet winterhard.

Om aan die twee nadeelen te trachten tegemoet te komen, heb ik bastaarden gefokt van een gewone pauwin en een *spicifer*-haan en later nog eenige exemplaren uit Londen erbij gekregen, die het product waren van *nigripennis*-haan en *spicifer*-hen en die toevallig in den dierentuin daar gefokt waren. Deze bastaarden gelijken bijna geheel op den *spicifer* (de hanen ten minste). Zij zijn groen en geschubd zooals de volbloed *spicifer*; alléén is het groen iets blauwachtig onder zekere verlichting en de schubteekening is niet zoo sterk.

Op de schouders zijn de wonderlijk mooie schubveertjes bijna als bij den volbloed-*spicifer*.

De washuid van den kop vertoont de mooie gele kleur van den *spicifer* en de kuif staat naar voren. De kuifvederen zijn in het midden tusschen die van den *spicifer* en den *nigripennis* of *cristatus*. De vogels zijn hoogbeenig evenals de *spicifer* en de roep is dubbel zooals bij deze soort.

Deze bastaarden vertoonen dus de meeste eigenschappen van den *spicifer*, onverschillig of zij het product zijn van *spicifer* ♂ en *cristatus* ♀ of *spicifer* ♀ en *nigripennis* ♂.

Deze vogels zijn winterhard en niet boosaardig tegen menschen. Van deze bastaarden *onderling*, die *geheel vruchtbaar* blijken te zijn, heb ik jongen gefokt, die over het algemeen geheel gelijk zijn aan hun ouders. Enkele exemplaren vertoonen echter wat meer bruin op den rug, waardoor zij aan den *cristatus*-haan doen denken.

Van zoo'n halfbloed-haan, eerste generatie, heb ik jongen gefokt met een witte *nigripennis*-hen.

Het resultaat waren twee jongen, die in Mei ll. twee jaar werden en haan en hen zijn.

De haan, die over het algemeen den slanken forschen bouw heeft van den *spicifer*, is aan hals en borst blauw, heeft een kuif als een *cristatus*- of *nigripennis*-haan, die echter vaak nog neiging vertoont om zich *vooruit* te richten, en heeft geen gele huid aan den kop (althans *uiterst* weinig).

De bovenkant is verlakt blauw zooals bij den *nigripennis*, maar in het midden is een bruin en zwart veld, dat in teekening en kleur doet denken aan dat van den *spicifer*, maar meer uitgebreid is.

De hen gelijkt op een *cristatus*-hen, maar is wat onzuiver geteekend; ook haar kuif neigt *iets* naar voren en zij heeft *iets* geel

aan den kop als men haar dichtebij ziet. Zij heeft meer groen aan den hals dan een echte *cristatus*-hen.

Het blijkt dus dat *spicifer* en *cristatus* of *nigripennis* in elke verhouding volkomen vruchtbaar zijn onder elkaar en met de stamsoorten, evenals dat het geval is met den Amherst- en den goudfazant.

Vóórdat ik van de pauwen afstap, wil ik mijn ondervindingen mededeelen over *Pavo nigripennis*.

Het is een onderwerp van verschil van meening onder de natuurkundigen of *Pavo nigripennis* een in 't wild voorkomende soort is of wel een kleurvarieteit van *Pavo cristatus*.

Daar de kwestie mij interesseerde, heb ik nu ongeveer dertig jaar geleden een paar *nigripennis*-pauwen gekocht en heb er al die jaren geregeld jongen van gefokt om te zien of er ook een terugslag op *Pavo cristatus* uit voor den dag zou komen.

Dit is niet geschied, maar na verloop van jaren heb ik eenige witbonte exemplaren verkregen en eindelijk geheel *witte*, die nog in mijn bezit zijn.

Vóór eenige jaren heb ik een witbonten *nigripennis*-haan gekruist met een voor dat doel aangekochte *witte cristatus*-hen.

Het resultaat is geweest een aantal jongen, die alle . . . normale *cristatus*-pauwen waren.

De invloed van de in de witte varieteit latente eigenschappen der *cristatus*-hen was zóó sterk, dat de invloed van den *nigripennis*-haan in 't geheel niet tot uiting kwam. Deze jonge vogels heb ik later onder elkaar laten fokken en het resultaat waren normale *cristatus*-pauwen en een enkele, ook al weer zuivere, *nigripennis*.

Nu is mijn ondervinding dat, indien men twee wilde *soorten* kruist, men producten krijgt in het midden staande tusschen die twee soorten (bijv. de bovenvermelde pauwsoorten, de Lady Amherst- en goudfazant, etc. etc.) en dat, indien men *kleurslagen* van *én* wilde soort kruist, men of het eene of het andere kleurslag krijgt. Dit is bijv. het geval met de *witte* sneeuwgons en de zoogenaamde *blauwe* sneeuwgons, die ik ook onder elkaar fokte en dit moet in het wild ook het geval zijn met een noord-amerikaansche reiger-soort (*Ardea occidentalis*).

Het resultaat, verkregen met de *nigripennis*-pauwen heeft bij mij dus, op bovenstaande afgaande, de overtuiging doen ontstaan dat *Pavo nigripennis* slechts een *kleurslag* is van *Pavo cristatus* en dat *Pavo cristatus* de *oudere* vorm is. Een *witte Pavo cristatus*-hen toch, heeft bij kruising met een *nigripennis* haan zóóveel invloed, dat zij het kleurslag *nigripennis* in de eerste generatie geheel wegwerkt. Dat

de invloed van *nigripennis* echter *bestaat*, blijkt uit het feit dat een latere generatie weer vogels in dit kleurslag te voorschijn roept.

Dat *cristatus* en *nigripennis* intrensiek *één* zijn blijkt dunkt mij ook uit het feit, dat de producten van *spicifer* en *cristatus* en van *spicifer* en *nigripennis* *gelijk* zijn.

Ten slotte wil ik nog eens constateeren, daar het mij gebleken is dat zulks niet algemeen bekend is (zie het werk van wijlen Dr. J. H. Kruimel: Onderzoekingen over de Veeren bij Hoenderachtige Vogels):

1°. dat pauwhanen *in kleur* komen op den leeftijd van 17 à 18 maanden, maar dan nog geen lange staartvederen krijgen, hoewel een enkel verlengde veer met een oogteekening wel eens voor den dag komt bij zéér krachtige exemplaren;

2°. dat zij *in volle pracht* komen, dus *met* de verlengde staartvederen *met ooggen*, op den leeftijd van *twee* jaar en ± 5 maanden.

Die verlengde staartvederen of liever dekvederen nemen meerdere maanden om te groeien en zijn gewoonlijk uitgegroeid wanneer de vogel twee jaar en $\pm$ negen maanden oud is.

De vogel is dus *in volle pracht vóór* dat hij *drie jaar* oud is.

Zooals men weet bestaat er een donkere vorm van den goudfazant, die vooral zichtbaar is bij de hennen en de donsjongen. De hennen zijn koffiebruin en geschubd en de donsjongen zijn chocoladekleurig met een licht keeltje.

De haan heeft als hoofdonderscheidingskenmerk van dien van den gewonen goudfazant een zwartachtige keel en is verder wat donkerder over het geheel (wat minder helder van kleur).

De oorsprong van dezen donkeren goudfazant is al even geheimzinnig als die van den *nigripennis*-pauw en na mijn ondervinding met *nigripennis*-pauw en blauwe sneeuwgons was bij mij het vermoeden gerezen, dat ook de donkere goudfazant geen onafhankelijke soort, maar eenvoudig een kleurslag was van den gewonen goudfazant.

Was mijn vermoeden waar, dan moest ik door een donkeren goudfazant te kruisen met een gewonen, of donkere of lichte krijgen, maar geen tusschenvorm.

De heer Kerbert was zoo vriendelijk mij een hen-donkere goudfazant ter leen af te staan en door aankoop verkreeg ik er nog een.

Deze twee hennen paarde ik met een haan-gewone goudfazant en van de twee hennen kreeg ik eieren en later ook jongen.

Van de hen uit „Artis” kreeg ik zeven jongen en daarvan waren 4 donkere goudfazant, dus chocoladebruin met witte keeltjes in het donskleed, en drie gewone goudfazant, dus geelachtig bruin, zonder de witte keel.

Van de tweede hen stierven door slechte bebroeding de drie kuikens in de eieren den dag vóór het uitkomen, maar het was duidelijk zichtbaar, dat twee ervan donkere goudfazant waren en een ervan een lichte goudfazant was.

Het was dus alles gegaan zooals ik vermoed had en ik twijfel er niet aan dat de donkere goudfazant slechts een kleurslag is van de lichte.

Opmerkelijk is dat het witte keeltje, dat de donsjongen van dit kleurslag vertoonen, ook voorkomt bij de donsjongen van de blauwe sneeuwgangs, die ik houd voor een donker kleurslag van de witte sneeuwgangs.

„Gooilust”, Juni 1917.

Waarnemingen betreffende de in dit voorjaar (1917) in mijn tuin gebroëde hebbende vogels en hun nesten

DOOR

P. W. VAN DER BURG.

Op Vrijdag 18 Mei van dit jaar kwam mijn jongste zoon bij mij met 4 mereleieren uit een nest, dat bij het opruimen van een hoepelhoop op een werf naast mijn tuin was gevonden, en waarbij één ei was gebroken.

Dergelijke hoepelhoopen, die in den winter opgestapeld en in Mei opgeruimd worden, zijn een geliefkoosde broedplaats voor merels, heggemusschen en witte kwikstaarten.

M'n zoontje stelde me nu voor, deze 4 eieren in een oud merel-nest in een haag te deponeeren, om ze verder te laten bebroeden. Daar dit nest zeker 75 M. van de oorspronkelijke nestplaats verwijderd lag, zeide ik hem dit maar niet te probeeren, om desillu-

sies te voorkomen. Het verplaatsen van een nest is al zoo'n précaire zaak, det deze proef me geheel overbodig leek. — Maar den volgenden morgen om 7 uur werd ik gewekt door den kreet: „Vader, hij zit er op!” Daar het nest zóó hoog lag, dat hij er niet in kon kijken, had hij met zijn hand gevoeld, en de merel zat zóó vast, dat die aanraking het dier zelfs niet verjoeg.

Werkelijk zat een wijffesmerel op het nest, die ook thans niet wegvloog, toen ik bladeren en takjes op zij schoof, om te kunnen zien.

Jammer genoeg kan ik niet vertellen, dat deze wonderbaarlijke broederij ook goede resultaten heeft gehad. Zondag 20 Mei zat de vogel nog te broeden: dien dag ben ik met de heele familie uit geweest en Maandagmorgen waren de eieren verdwenen. Hoe spijtig dit ook was, meende ik toch, dat de heele zaak merkwaardig genoeg was, om er melding van te maken.

Dat ook in een niet te grooten tuin veel en verschillende vogels kunnen broeden, moge uit het volgende blijken. In mijn tuin, groot 29 aren, waarvan het woonhuis en een stukje voortuin nog afgaan, vond ik in Mei en Juni de volgende nesten.

In 't begin van Mei bouwde een tjiftjaf z'n nestje in het klimop, dat een prieeltje omringt, waarin 6 eitjes gelegd werden, die alle uitkwamen en waarvan ook alle jongen uitvlogen. Op 6 Mei lag in een nestkastje het eerste pimpeleitje, waarbij nog 9 andere kwamen, die voor 't grootste deel gelukkig uitgekomen zijn en welke jongen nu met hun geroep mijn tuin opvroolijken.

9 Mei begon een groenvink in het klimop aan de veranda te bouwen, legde in het nest 6 eieren, maar liet deze na enkele dagen in den steek, evenals een merel in hetzelfde klimop in April al een nest met 2 eieren verlaten had.

Terzelfder tijd echter bouwde een andere groenvink in een kastanje-laantje, dat aan een zijde van den tuin ligt, en dat, daar de boomen gesnoeid worden ten einde meer zon te krijgen, allemaal dichte bossen bladeren vertoont, die uit de adventiefknoppen komen onder de afgesneden takken. Dit zijn heerlijke, beschutte nestplaatsen!

Dit broedsel kwam goed tot zijn recht en vijf jongen vlogen uit.

In den kastanje ernaast heeft de gewone vink zijn wondermooi nest gebouwd, dat 18 Mei klaar was en waarin 21 Mei 3 eieren

lagen. Om den vogel niet te storen, heb ik verder niet gekeken, maar zag later wel de jongen, terwijl dezelfde vink waarschijnlijk (ik had nooit meer dan één paar in den tuin) thans (30 Juni) een tweede nest klaar heeft in een vleugelnoot naast de kastanjelaan.

Intusschen had hoogerop in denzelfden kastanje een torteltje een nest met 2 eieren op 23 Mei, terwijl daar vlak naast een merel haar nest bijna gereed had. De tortel heeft z'n eieren verlaten en later verderop in de kastanjelaan een nieuw nest gebouwd en thans met meer succes. De merel heeft doorgebroed en de kortstaartige, eigenwijze jongen met hun doordringenden kreet huppelen nu in mijn tuin.

Op 18 Mei lag het eerste ei in het nest, dat de tuinfluiter aan den anderen kant van den tuin in een dag of vier gebouwd had in een haag, die uit meidoorn, iep en vlier bestaat, en waar verderop nog sneeuwbes en deutzia doorheen groeien. Veilig werden de 5 eieren bebroed en de jongen grootgebracht.

In dezelfde haag begon 31 Mei de spotvogel aan den vloer van zijn nest te weven, dat 4 Juni klaar was en waarin thans de bijna vlugge jongen nog zitten.

Twee paar houtduiven hebben in Mei, in een hoogen iep en een met klimop begroeiden acacia nog met succes gebroed, terwijl ik gisteren (29 Juni) nog een nest met jongen van den groenvink vond, van welke vogelsoort er hier zeer veel in den tuin zitten.

Natuurlijk huizen de noodige musschen en spreeuwen onder de dakpannen, terwijl aan den stal met wagenhuis, aan de achterzijde een boerenzwaluw elk jaar haar jongen grootbrengt, en aan de voorzijde 2 paar huiszwaluwen nu bijna vlugge jongen hebben, een derde paar zit te broeden en het vierde een naar beneden getuimeld nest opnieuw opmetselt.

Van 't paartje grauwe vliegenvangers, dat steeds in den tuin zit en dat ik daar ook zag paren, heb ik totnutoe het nest niet kunnen vinden, en de kleine karekiet, die bij gebrek aan riet, in het begin van Mei steeds in de pereboomen en bovengenoemde haag huisde, waar zijn liedje zoo heelemaal niet thuis hoorde, heeft het riet achter mijn huis, aan een zijtak van de Merwede, versmaad en zijn nest gebouwd in een smal randje riet bij mijn buurman, waar de 5 jongen heden hun eerste excursie maakten.

Behalve al het genoegen, dat ik van deze vogels met hun vroolijk gezang en 't altijd weer even belangwekkende schouwspel van nesten bouwen gehad heb, hebben zij er tevens voor gezorgd,

dat mijn bessen en rozen zoo goed als geen last van rupsen gehad hebben en alles nog frisch in het blad zit.

Hardinxveld, 30 Juni '17.

Raven in Nederland

DOOR

Mr. C. H. THIEBOUT.

Het is reeds eenige jaren geleden, dat ik een mededeeling deed omtrent de nabij Zwolle levende raven („Ardea” III, Juni 1914) en tot mijn groot genoegen kan ik thans vermelden, dat deze in Nederland op het oogenblik zoo zeldzame vogels nog steeds op dezelfde plek voorkomen en dat het oude paar (of hunne afstammelingen?) aan hun broedplaats trouw zijn gebleven.

Sedert ik mijn bijzondere aandacht aan deze vogels heb geschonken — begin 1913 — heb ik kunnen constateeren, dat zij elk jaar hebben genesteld, al is niet elk broedsel uitgekomen. Toen in April 1913 vier jonge raven uit het nest waren gehaald, waarvan er twee na vier dagen in een tot kunstnest herschapen platte mand waren teruggebracht, hebben de ouden vermoedelijk genoeg gekregen van het ook reeds in vorige jaren uitgehaalde nest en dit in 1914 van den top van een eik verplaatst naar een in hetzelfde bosch staanden anderen eik op 100 meter afstand.

In 1914 zijn hierin 4 jongen grootgebracht en uitgevlogen.

In 1915 is weer hetzelfde nest betrokken, doch tot broeden is het niet gekomen; vermoedelijk zijn de eieren uitgehaald door kort nabij het nest ingekwartierde militairen.

Door de hoogte waarop het nest gebouwd is, is het bijna onbereikbaar en is helaas niet met zekerheid te zeggen wanneer de eieren gelegd waren. Uit de gedragingen der vogels en hun onrust wanneer men het nest nadert, moet dit zoo ongeveer worden afgeleid. Zoo gaarne zou men, als in een nest b.v. van een lijster, eens zoo nu en dan een kijkje willen nemen. Uit de bewegingen der vogels heb ik voor mij de overtuiging gekregen, dat zij in 1915

eieren hebben gehad, die zijn verongelukt of verdwenen. Daarop is in 1916 weer een ander nest gebouwd; ditmaal in een zwaren iep op $\frac{3}{4}$ hoogte van den boom. Hierin zijn drie jongen grootgebracht en uitgevlogen. Dit jaar is hetzelfde nest weer betrokken, met hetzelfde gunstige resultaat: drie jongen zijn uitgevlogen.

Dat de raven niet bang zijn voor koude en sneeuw hebben zij dit jaar getoond.

Niettegenstaande de vele vorst, die wij eind Februari en Maart nog hebben gehad, hebben zij hun nestbouw geen dag uitgesteld en zijn zij omstreeks denzelfden tijd als vorige jaren (begin Maart) gaan broeden. Althans 24 April zaten de volwassen jongen op den rand van het nest en 6 Mei d. a. v. vlogen zij in de nabijheid daarvan rond.

In „Ardea” bovengenoemd deed ik het verzoek mij eventueele waarneming van raven of hunne nesten elders in Nederland te willen mededeelen. Een vriendelijke lezer berichtte mij het voorkomen in Drente. Bij informatie bleek mij dat aldaar in 1916 en 1917 een paar raven heeft genesteld. Helaas zijn in 1916 de jongen en dit jaar de eieren uitgehaald.

De verspreiding binnen ons land van de familie van nabij mijne woonplaats is waarschijnlijk hiermede geconstateerd.

Moge het der „Vereeniging tot Bescherming van Vogels” gelukken het broedsel een volgend jaar voor ondergang te behoeden. Gaarne wil ik mijne medewerking daartoe verleen.

Door het maken van een zeer groot nest in het vroege voorjaar, wanneer de boomen nog geheel kaal zijn, is het nest steeds goed zichtbaar en zal het beschermen ervan gedurende twee maanden met zorg moeten geschieden.

Verslag der wetenschappelijke vergadering,

gehouden te Leiden op Zaterdag 21 April 1917, in het Gebouw
van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie.

Aanwezig: Mevr. O. BURDET—VAN DER VLIET en de Heeren Dr. J. BÜTTIKOFER, Dr. E. D. VAN OORT, R. VAN EECKE, F. K. BARON VAN DEDEM, W. H. HELLEBREKERS, CH. C. VAN DER VLIS, P. L. STEENHUIZEN, F. E. BLAAUW, A. BURDET, W. A. M. JANSSEN, G. VAN DER MEER, J. VELLENGA, Prof. Dr. A. E. H. SWAEN, P. VAN DER BURG, TJEERD DE VRIES, T. VAN SCHILFGAARDE, H. J. VAN MEURS, P. W. VAN HOUTEN, Dr. TH. W. VAN LIDTH DE JEUDE, Dr. J. J. TESCH, Prof. Dr. J. RITZEMA BOS, Dr. L. F. DE BEAUFORT, B. KOCH, J. H. SMIDT VAN GELDER, J. C. KOCH en W. H. DE BEAUFORT.

De Heeren JAC. P. THIJSSSE, P. J. VAN HOUTEN, J. L. F. DE MEYERE, A. A. VAN PELT LECHNER, Jhr. W. C. VAN HEURN, A. B. WIGMAN, W. WARNSINCK en Dr. M. A. BRANTS hebben bericht gezonden tot hun spijt verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen.

De Voorzitter opent te 2 uur de vergadering en spreekt een woord van welkom tot de aanwezigen, in het bijzonder tot de nieuwe leden, die voor het eerst een vergadering bijwonen.

Besloten wordt de jaarvergadering en excursie te houden te Winterswijk. op 9 en 10 Juni e. k.

Vervolgens wordt overgegaan tot de wetenschappelijke mededelingen.

De Heer VAN DEDEM deelt mee, gedurende de felle vorstperiode dezen winter veel doodgevroren vogels gevonden te hebben, vooral Koperwieken en Groote Lijsters. Laatstgenoemde soort wordt zelfs in sprekers woonplaats (Heino) minder gehoord dan de vorige jaren, wat in het bijzonder te betreuren valt, omdat de Groote Lijster zich eerst kort geleden in die streek gevestigd heeft.

De Heer BLAAUW heeft te 's Graveland vooral Merels dood gevonden.

Mevr. BURDET deelt mede, dat er dit jaar oneindig minder Zanglijsters gehoord worden in de duinstreek dan andere jaren; ook Meezen worden bijna niet waargenomen.

De Heer VELLENGA is het opgevallen, dat er bij zijn verblijf te Haamstede van 1—6 April, weinig Zanglijsters aldaar vielen waar te nemen.

De Heer TJEERD DE VRIES zegt, dat er dezen winter in Friesland veel Reigers en Koeten zijn omgekomen.

De Heer VAN HOUTEN deelt in dit verband mede, dat de vele, gedurende de koude geschoten Ganzen zeer vermagerd waren. Bij de Eendenkooien op het eiland Rozenburg werden Wilde Eenden en Reigers dood gevonden, van de laatsten zelfs eens acht bij elkaar.

De Heer SWAEN deelt mede, dat ondanks dit de Reigerkolonie te Bergen-binnen zóó is toegenomen, dat door het Gemeentebestuur decimeering der kolonie wordt overwogen. De Vereeniging tot Bescherming van Vogels stuurde een adres aan het Gemeentebestuur met verzoek daartoe niet over te gaan. Spreker vraagt of het niet gewenscht zou zijn, dat ook de Ornithologische Vereeniging zulk een adres zou zenden. Daartoe wordt besloten.

De Heer VAN DEDEM deelt nog mede, dat de Raven weer op dezelfde plaats bij Zwolle broeden. Op 30 Maart nam spreker Raven te Heino waar.

De Heer VAN EECKE deelt mede, in het midden van den winter met een vlindernetje een Groenling te hebben gevangen, terwijl een tweede exemplaar door een kennis van spreker dood gevonden werd.

De Heer STEENHUIZEN demonstreert een ei, afkomstig van dezelfde tamme eend te IJmuiden, waarvan verleden jaar een abnorm gekleurd ei vertoond werd. Ook dit ei is gevlekt en heeft het uiterlijk van een Lepelaar-ei, zooals door een der aanwezigen wordt opgemerkt.

De Heer VAN DER BURG heeft dit jaar 5 bewoonde Ooievaarsnesten in de omgeving van zijn woonplaats (Hardinxveld) waargenomen. Een der nesten waaide van den winter van het dak. De Ooievaars trachtten op dezelfde plaats een nest te bouwen. Toen dit niet gelukte, kozen zij een horizontale schoorsteenkap en bouwden daarop hun nest.

De Heer VAN OORT vraagt, of er dit jaar minder of meer Ooievaars dan gewoonlijk zijn waargenomen?

De Heer BLAAUW heeft bij het nest op „Gooilust” thans 3 Ooievaars, waarvan één exemplaar de andere tracht te verhinderen om te nestelen.

De Heer TJEERD DE VRIES deelt mede op 5 Februari een ♀ van *Motacilla flava borealis* (Noordsche Gele Kwikstaart) gezien te hebben bij een boerderij in de omgeving van Amsterdam. Volgens den

boer kwam dit ex. 4 of 5 keer per dag bij de boerderij om naar voedsel te zoeken.

De Heer BÜTTIKOFER deelt mede, dat het Zwitsersche legerbestuur een campagne tegen de Roofvogels begon, omdat gemeend werd dat deze vogels aansprakelijk waren voor het groote verlies aan militaire postduiven. Er werden premies uitgereikt voor het doden van Slechtvalk, Havik en Sperwer; 240 exemplaren werden te Lausanne aan het Museum voor onderzoek ingeleverd. Hieronder waren 10 of 12 Havikken, ruim 60 Sperwers, Boomvalken en massa's Torenvalken. Uit het maagonderzoek bleek, dat geen dezer vogels zich aan postduiven vergrepen had. De maaginhoud bestond uit resten van zangvogels, muizen, ratten, een enkelen jongen haas, enz.

De Heer VAN OORT demonstreert een ex. van *Nycticorax nycticorax*, de Kwak, met nestveeren op den kop, bij Zoeterwoude geschoten. Hiernuit valt af te leiden, dat deze soort daar in de buurt gebroed heeft. De jager, die het vertoonde exemplaar schoot, had in die omgeving Kwakken gezien. Dit jaar zal hij er in het bijzonder op letten. Wellicht gelukt het dan met zekerheid te constateeren, dat de Kwak weder in de lijst der Nederlandsche broedvogels kan worden opgenomen.

Verder vertoont spreker exemplaren van *Branta bernicla* en van *B. b. glaucogaster*. Deze exemplaren werden te midden van de gewone Rotgans aan onze kust aangetroffen. Op Spitsbergen schijnen beide vormen naast elkaar te broeden. Het is derhalve niet onwaarschijnlijk, dat de geschoten exemplaren Spitsbergers zijn. Een abnormaal geteekend, gedeeltelijk albinistisch ex. van dezelfde soort (*B. bernicla*) wordt tevens door spreker vertoond.

Voorts vertoont spreker een inlandsch ex. van de Aziatische Goudplevier (*Charadrius dominicus fulvus*) en eieren van de Middelste Zaagbek (*Mergus serrator*), verleden zomer op Rottum gevonden.

Een fraai exemplaar van *Plegadis falcinellus*, de Europeesche Ibis, hier te lande gevangen bij 's Hertogenbosch, wordt daarop aan de aanwezigen vertoond.

Onder de talrijke, dezen winter geschoten Meerkoeten werd een partiëel albinistisch exemplaar aangetroffen, waarvan spreker de huid demonstreert.

De Groote Trap (*Otis tarda*) is dezen winter vrij talrijk in ons land waargenomen. Het Leidsch Museum ontving een exemplaar, te Veenendaal geschoten. Voor zoover bekend, zijn alle geschoten exemplaren wijfjes.

Voorts wordt de aandacht gevestigd op een in December 1916 op het Kagermeer geschoten *Nettion flavirostris*.

Ten slotte demonstreert spreker een uitgebreide collectie vogelhuiden van de Sandwich-eilanden. Van verreweg het meerendeel der ongeveer 60 aan deze eilandengroep eigen vogelsoorten worden een of meer exemplaren vertoond, waaronder 3 thans uitgestorven soorten, nl.: *Heterorhynchus lucidus*, *Drepanis pacifica* en *Pennula sandwicensis*.

Na een gedachtenwisseling, waarin de wenschelijkheid betoogd wordt de Leden op te wekken vrijwillig hunne contributie te verhoogen, sluit de Voorzitter de vergadering.

Verslag der Ledenvergadering,

gehouden te Winterswijk op Zaterdag 9 Juni 1917.

Van het Bestuur zijn aanwezig de H.H. Dr. J. BÜTTIKOFER, Voorzitter, Dr. L. F. DE BEAUFORT, Secretaris, J. L. F. DE MEYERE, Penningmeester, Dr. E. D. VAN OORT en A. A. VAN PELT LECHNER.

Voorts de Leden: MEVROUW BÜTTIKOFER—SURINGAR, Mej. J. VAN DER POT en de H.H. G. POLVLIET, Dr. A. C. OUDEMANS, W. A. M. JANSSEN, Mr. C. H. THIEBOUT, J. H. PELLINKHOF, Mr. A. TH. TEN HOUTEN, H. J. VAN MEURS, J. STOFFEL, Mr. W. F. HIDDINGH, P. W. V. D. BURG, J. H. JURRIAANSE, TJEERD GZN. DE VRIES, G. ROOSEBOOM, F. K. BARON VAN DEDEM en C. VAN ROSSUM.

De volgende Leden hebben kennis gegeven, tot hun leedwezen verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen: MEVROUW SCHREUDER—TOURS en de H.H. Prof. Dr. J. RITZEMA BOS, JAC. P. THIJSE, Jhr. W. C. VAN HEURN, Dr. A. M. BRANTS, A. B. WIGMAN en W. H. DE BEAUFORT.

De Voorzitter heet de aanwezigen, in het bijzonder de nieuwe Leden, welkom, waarop de notulen van de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Heeren OUDEMANS, JURRIAANSE en JANSSEN worden door den Voorzitter aangezocht de hieronder volgende rekening en verantwoording van den Penningmeester na te zien. Bij monde van den Heer OUDEMANS verklaart de commissie alles in orde bevonden te hebben, waarop de Penningmeester wordt gedéchargeerd, onder dankzegging voor het gevoerde beheer der financiën.

Geldelijke Verantwoording over 1 Mei 1916—30 April 1917.

ONTVANGSTEN.

Saldo vorig jaar	f 133.15
Contributiën	„ 553.50
Bijdragen deelnemers aan de Leesportefeuille	„ 20.50
Verkoop „ <i>Ardea</i> ”	„ 7.—
Rente van belegde gelden tot ult. Dec. 1916	„ 7.50 ⁵
	<u>f 721.65⁵</u>

UITGAVEN.

Uitgave „ <i>Ardea</i> ”	f 488.83
Bijdrage aan de „Vereeniging tot Beh. v. Natuurmonumenten”	„ 10.10
Onkosten Penningmeester	„ 38.84 ⁵
Onkosten Redactie „ <i>Ardea</i> ”	„ 19.02
Onkosten Secretariaat	„ 5.06 ⁵
Saldo op nieuwe rekening	„ 159.79 ⁵
	<u>f 721.65⁵</u>

Platenfonds.

Stand van het Platenfonds op 1 Mei 1916 . . . . . f 174.24

Jaarlijksche bijdragen:

A. M. de Kat	f 10.—
F. E. Blaauw	„ 10.—
Dr. L. P. de Bussy	„ 5.—
A. Ebeling	„ 5.—
Dr. J. G. de Man	„ 5.—
P. W. van der Burg	„ 2.50
Dr. H. Ekama	„ 1.—
L. Baron van Heeckeren tot Waliën	„ 2.50
Dr. Th. W. van Lidth de Jende	„ 2.50
Jhr. G. H. E. van Suchtelen	„ 2.50
H. van Straaten	„ 5.—
T. Mesdag G.zn	„ 1.—
J. H. Smidt van Gelder	„ 5.—
R. van Eecke	„ 2.50
J. Hansen	„ 2.50
	<u>„ 62.—</u>
Transporteeren	f 236.24

Per transport . . . f 236.24

Bijdragen in eens:

G. Rooseboom	f 10.—
H. van Straaten	„ 25.—
	„ 35.—
Rente van belegde gelden tot ult. Dec. 1916 .	„ 3.19 ⁵
Stand van het Platenfonds op 30 April 1917 .	f 274.43 ⁵

De Secretaris brengt daarop het volgende jaarverslag uit.

Jaarverslag.

In den loop van het jaar traden als nieuwe leden toe: de H.H. JAC. AHREND, G. BOSCH, D. A. G. BRUGGEMAN, A. M. J. DRESSELHUYTS, H. HARSHAGEN, J. KLYNSTRA, B. KOCH, J. C. KOCH, H. J. VAN MEURS, G. v. D. MEER, M. E. E. NOLTHENIUS DE MAN, G. POLYLIET, C. A. RUPP, H. J. V. SODY, Jhr. E. DE STURLER, J. VIJVERBERG en J. ZONDAG en Mej. G. D. v. D. WERK.

Een begunstiger en 3 leden bedankten, terwijl wij de H.H. A. M. DE KAT, Dr. J. H. KRUIEL en M. E. E. NOLTHENIUS DE MAN door den dood verloren.

Na 1 Mei, dus eigenlijk buiten de periode, waarover dit verslag loopt, traden nog als lid toe de H.H. A. PRINS, Mr. A. TH. TEN HOUTEN, Mr. W. VAN HULST en Mej. J. VAN DER POT, zoodat onze Vereeniging thans telt: 3 begunstigers, 3 corresponderende leden en 210 gewone leden.

Voor het eerst in de annalen onzer Vereeniging werd het Vereenigingsjaar met een ledental boven 200 aangevangen.

De jaarvergadering had op 20 Mei te Wageningen plaats. Den volgenden dag werd een interessante excursie op Oranje-Nassau's Oord gehouden, onder leiding van den Heer G. WOLDA.

Wetenschappelijke vergaderingen werden gehouden te Amsterdam op 18 November 1916 en te Leiden op 21 April 1917, die door vele leden bezocht werden, vooral te Leiden was de opkomst groot.

De 5de jaargang van „Ardea” zag het licht. Ondanks de door de tijdsomstandigheden enorm gestegen prijzen van papier, drukken, enz., slaagde Bestuur en Redactie erin de uitgaaf te handhaven

zonder dat een voorstel tot contributie-verhooging behoefde gedaan te worden.

De lees-portefeuille lijdt een kwijnend bestaan, deels doordat er minder en meer ongeregeld buitenlandsche tijdschriften inkomen, deels omdat er onder de deelnemers nog altijd eenigen schijnen te zijn, die de portefeuilles ongeregeld doorsturen. Ook ondergeteekende bekend schuld; door bijzondere omstandigheden was hij gedurende langen tijd niet in de gelegenheid de administratie der portefeuilles geregeld te voeren.

Dr. KERBERT werd als bestuurslid herkozen. Het Bestuur werd met één zetel uitgebreid. Als nieuw bestuurslid werd de Heer J. L. F. DE MEYERE gekozen, die het penningmeesterschap van Dr. KERBERT overnam.

Sinds de oprichting der Vereeniging nam Dr. KERBERT het penningmeesterschap waar. Dankbaar herdenkt de Vereeniging de goede zorgen, door hem gedurende die jaren aan de financiën der Vereeniging gewijd.

Met den Heer LUDEN VAN HEUMEN, te Heumen, werd een overeenkomst aangegaan, waarbij de ornithologische werkzaamheden in diens laboratorium te Heumen onder controle van een commissie van 3 leden werden geplaatst. Twee leden worden door het Bestuur der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging aangewezen, terwijl de Heer LUDEN zelf als derde lid in de commissie zitting heeft. Door het Bestuur der Ned. Ornithol. Ver. werden de Heeren Prof. Dr. J. RITZEMA BOS en Dr. E. D. VAN OORT aangezocht en bereid gevonden in de commissie zitting te nemen. De resultaten der werkzaamheden in genoemd laboratorium zullen in „Ardea” gepubliceerd worden.

Met den wensch, dat het Vereenigingsjaar 1917—1918 even voorspoedig moge zijn als 1916—1917, eindig ik dit verslag.

Bovenstaand verslag wordt door de vergadering goedgekeurd.

Dr. L. F. DE BEAUFORT, die als bestuurslid aan de beurt van aftreding is, wordt bij acclamatie herkozen. Hij verklaart de benoeming te aanvaarden.

Bij de rondvraag stelt de Heer ROOSEBOOM de vraag, of het niet wenschelijk zou zijn de leden aan te sporen tot vrijwillige contributie-verhooging; f 2.50 is werkelijk zeer weinig in verhouding tot wat de leden daarvoor ontvangen. Spreker is ervan overtuigd, dat vele leden gaarne hun contributie zullen willen verhoogen.

De Heer VAN DER BURG zou er meer voor zijn een bijdrage te vragen, voor zoolang de buitengewone omstandigheden, en daarmede de grootere onkosten der Vereeniging, duren. Op deze wijze zou zeker meer ontvangen worden. De Heer ROOSEBOOM meent, dat beide wijzen in toepassing kunnen gebracht worden en dat den leden de keuze gelaten kan worden tusschen een bijdrage ineens of vrijwillige contributie-verhooging.

De Heer DE MEYERE ziet de noodzakelijkheid van contributie-verhooging of bijdrage niet in; er is genoeg geld, getuige het batig saldo.

De Heer VAN PELT LECHNER wil, om misverstand te voorkomen, er op wijzen dat wij wel kunnen voortgaan zooals wij thans doen, maar dat wij liever *beter* zouden willen doen; nu moet de Redactie den omvang van „Ardea” tot slechts 3 afleveringen beperken.

De Heer DE MEYERE zou eerder willen zien, dat de contributie der minderjarige leden verhoogd werd; voor slechts f1 ontvangen zij thans „Ardea”.

De Heer DE BEAUFORT wijst er op, dat dit zonder statutenwijziging niet mogelijk zou zijn.

De Heer VAN OORT vraagt zich af, of er, indien de geldmiddelen toereikend waren, ook copie genoeg voor een 4de aflevering zoude zijn. De leden zouden deze aflevering eischen, wanneer zij hun contributie verhoogden. De Heer ROOSEBOOM gelooft niet, dat een 4de aflevering geeischt zou worden; daarenboven kan hier in de vergadering uitgesproken en gestipuleerd worden, dat vrijwillige contributie-verhooging de Redactie van „Ardea” niet verplicht 4 afleveringen het licht te doen zien.

De Heer JURBIAANSE vraagt of elders niet een goedkooper drukker gevonden kan worden.

De Heeren VAN OORT en VAN PELT LECHNER deelen mede, dat dit beslist onmogelijk is, aangezien alle drukkers zich verbonden hebben tegen vastgestelde prijzen te drukken.

De Voorzitter stelt thans voor, dat den Leden een circulaire zal gezonden worden, waarin wordt opgewekt tot het geven, voor eens of jaarlijks, van een *vrijwillige* bijdrage aan de kas der Vereeniging. Aldus wordt besloten.

Vervolgens wordt overgegaan tot de wetenschappelijke mededeelingen.

(Zie ommezijde).

Mededeelingen

door Dr. A. C. Oudemans over zijne „Dodo-Studiën”,

gedaan in de Vergadering der „Nederlandsche Ornithologische Vereeniging”, gehouden te Winterswijk op 9 Juni 1917.

De Heer A. C. OUDEMANS deelt mede, dat hem het geluk te beurt viel, te Vere op het eiland Walcheren een gevelsteen te vinden, waarop een halfverheven afbeelding van den sedert $\pm$ 1690 uitgestorven vogel Dodo gebeeldhouwd is. De steen dateert van het jaar 1561; de afbeelding is dus 40 jaar ouder dan de oudst bekende in het gedrukte verhaal van de reis naar O. Indië onder leiding van Admiraal VAN NECK 1601. (*Spreker laat eene foto van den gerel van „het Schotsche huis” te Vere zien*).

Deze vondst gaf hem aanleiding na te gaan, wat in de 16de en 17de eeuw over den Dodo geschreven, geteekend en geschilderd werd. Hij stuitte daarbij telkens op feiten, die veronachtzaamd zijn; ook kon hij uit bekende feiten besluiten trekken, die op allerlei gebied een nieuw licht verspreiden. De Redactie van Ardea verzocht hem April 1916 zijne Dodo-Studiën voor genoemd tijdschrift at te staan. Gevleid gaf hij aan de uitnoodiging gehoor, maar helaas de onkosten voor de publicatie gingen boven de finantieele krachten der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging. Inmiddels deed Spreker nog meer ontdekkingen op allerlei gebied en ontving einde Mei 1916 eene uitnoodiging van de Redactie der Zoölogische Mededeelingen, haar zijne Dodo-Studiën toe te vertrouwen. Maar de vooruitzichten, dat deze zeer waarschijnlijk over drie à vier afleveringen verdeeld zouden worden en wellicht niet voor Maart 1917 zouden beginnen te verschijnen, brachten hem ertoe, der Redactie te verzoeken, hem toe te staan, elders zijn fortuin te beproeven. Grootmoedig gaf zij aan zijne bede gehoor.

Inmiddels werden nog meer feiten aan de reeds bestaande toegevoegd en deed Spreker den stouten stap zijne Dodo-Studiën aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam aan te bieden. Dit rijke lichaam veroorloofde hem zelfs den tekst en de platen nog meer uit te breiden; zoodat het werk thans den omvang van ruim 9 vel groot-octavo heeft en door 15 Platen met 41 figuren toegelicht wordt.

Het zij hem vergund, der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging den primeur te geven van hetgeen binnen kort publiek eigendom zal worden. Hij is echter genoodzaakt, uit de massa materiaal slechts eenige grepen te doen.

Allereerst dan vond KILLERMANN in 1912 in eenen fraaien perkamenten Codex te Florence eene Dodo-figuur, die zooveel overeenkomst vertoont met die van onzen gevelsteen, dat Spreker daaruit besluit, dat ieder der vervaardigers ervan een vogel vóór zich had van dezelfde soort, van dezelfde sexe, in hetzelfde stadium van ontwikkeling en in denzelfden gemoedstoestand. (*Twice foto's worden vertoond*).

Verder vindt men op de titelplaat van DE BRIJ, *Variorum Navigationes*, Frankfurt 1601, eene Dodo-afbeelding, die blijkbaar vervaardigd werd naar eene oorspronkelijke tekening naar het leven; soezend loopt de Dodo langzaam daarheen. Het origineel moet aanwezig geweest zijn (en is het vermoedelijk nòg) in een der journalen van de reis naar Oost-Indië onder leiding van Admiraal VAN NECK 1598—1600. — Vermoedelijk bevindt zich dit journaal thans te Florence; want in 1912 vond KILLERMANN aldaar in bovengemelden perkamenten Codex eene Dodo-afbeelding, die naar Sprekers oordeel met absolute zekerheid naar hetzelfde origineel vervaardigd is geworden. (*Spreker vertoont van beide teekeningen foto's*).

MILLIES ontdekte in 1864 in de Universiteits-Bibliotheek te Utrecht eene penteekening van VAN DE VENNE van 1626. Te Berlijn bevindt zich in de verzameling van Prof. STUMPF eene schilderij van GIJSBERT DE HONDECOETER, waarop een Dodo voorkomt, pas in 1910 bekend geworden. Beide afbeeldingen zijn zoo volmaakt dezelfde, dat zij beslist naar hetzelfde individu te Amsterdam vervaardigd zijn. De HONDECOETER leefde tot 1627 te Amsterdam. (*Three foto's gaan ter vergelijking rond*).

WILLEM VAN WEST-ZANEN's verhaal 1648 wordt begeleid door eene plaat, verdeeld in drie horizontale vakken; in het middelvak ziet men zeelieden bezig met het doodslaan van pinguins. In het verhaal wordt ook gewag gemaakt van het doodslaan van Dodo's en komt de zin voor: „haar afbeeltsel is in de vorige Plaat”. Zoowel STRICKLAND 1848 als MILLIES 1868 maken de opmerking, dat men op de plaat pinguins in plaats van Dodo's heeft afgebeeld. Niet alleen deze twee, maar ook alle vroegere en latere dodologen hebben over het hoofd gezien, dat in den linker benedenhoek wel

degeelijk eene voorstelling van het doodslaan van Dodo's te vinden is. Ze is klein, en daardoor tot dusver aan de aandacht ontsnapt. (*Eene 2 maal vergrootte foto gaat rond.*)

Er bestaat eene mededeeling in DE BRIJ, Frankfurt 1601, dat de Hollanders een Dodo levend mede naar Holland brachten. Later werd dit verhaal betwijfeld. VON FRAUENFELD vond echter te Weenen in eene verzameling schilderstukken op perkament, een Dodo-afbeelding, toegeschreven aan JORIS (GEORGE) HOEFNAGEL. De datum wordt door sommigen op ± 1610 , door NOLL 1889 en ROTHSCHILD 1907 zelfs op 1626 geschat. HOEFNAGEL overleed echter in Augustus 1600 te Praag, waar hij aan het Hof van RUDOLPH II werkte. De Dodo is dus aldaar tusschen Juli 1599 (aankomst der 5 schepen te Amsterdam) en Augustus 1600 geschilderd. Te Praag bevindt zich nog een groot gedeelte van den schedel, blijkbaar een overblijfsel van een opgezette vogel.

ROELANDT SAVERY heeft minstens 8 verschillende Dodo's op zijne schilderijen vereeuwigd. Zij zijn over heel Europa verspreid. Waar heeft hij ze vervaardigd; waar leefden die Dodo's? Men vindt in de literatuur zelfs stoutweg beweerd (o. a. door NOLL 1889), dat ze alle te Weenen vervaardigd zijn, naar één aldaar geleefd hebbenden Dodo! Eilacy, SAVERY's schilderijen (met Dodo!) zijn, voor zoover na te gaan is, na 1626 vervaardigd. Nu leefde SAVERY van 1619 tot aan zijn dood, 1639, te Utrecht. Derhalve werden deze schilderijen te Utrecht, of, zoo niet te Utrecht, dan toch in Nederland vervaardigd en wel naar minstens 8 verschillende in Nederland geleefde hebbende Dodo's!

CAUCHE beschreef in 1651 een Dodo onder den naam van Oiseau de Nazaret. Het eiland van dien naam is echter sedert eeuwen zoek. Spreker vond het op oude Portugeesche kaarten ten Noorden van Zwaan-eiland. Vermoedelijk heeft dus nog een vierde soort van Dodo bestaan en op het eiland Nazaret (tegenwoordig „Tromelin") geleefd.

In zijn werk heeft hij ook opgenomen eene lijst van door hem gevonden en volgens anderen nog bestaande Dodo-figuren, in het geheel 125; van allen ging hij den oorsprong na. Daarbij stuitte hij soms op merkwaardigheden. Een paar voorbeelden: Van de afbeelding op de schilderij van FRANZ FRANCKEN (1581—1642) (Kön. Gemäldegalerie te Dresden) kon hij vaststellen, dat zij na diens dood, in of na 1666 erop geschilderd is. — Zoowel BLUMENBACH 1799 als BRANDT 1847 geven „eigen ontwerpen" van den Dodo naar oudere

afbeeldingen, bovendien „nach einem Gypsabgusse des Oxforder Kopfes verbessert”. Ongelukkig ontbreken daaraan de zoo karakteristieke hoornscheden! — VON HAYEK geeft in zijn *Handbuch der Zoologie* eene afbeelding van den Dodo. In den linkerbenedenhoek vindt men een gefingeerd monogram van ROELANDT SAVERY: R en S elkander kruisend. Het onderschrift luidt: „Nach Savery's Bild in Wien”. Een en ander is eene mystificatie: de figuur is grotendeels eene kopie naar Brandt 1847, maar de vleugel, de aarsstreek en de staart zijn verbeterd naar de schilderij van ROELANDT SAVERY in het Britsch Museum!

Het is Spreker gelukt aan te toonen, dat de ♂♂ en de ♀♀ van den **Gewonen Dodo** in kleur en in ornamentatie verschilden. De ♂♂ zijn lichtblauwgrijs met een pluimstaart, die in een rijken dos van onderstaartdek- en circumanaalveeren overgaat. De ♀♀ zijn zwartbruin met bruine borst, met een bijna bolvormigen staart van struisveeren. (*Twee gekleurde afbeeldingen*).

Spreker kon vaststellen, dat de Dodo's van ± Maart tot ± September in bovenbeschreven bruiloftskleed prijken en wanstaltig vet waren, terwijl zij van ± September tot ± Maart meer de gedaante hadden van dien op den gevelsteen, mager, hoog op de pooten, met gestrekten hals, stoer, pedant.

De afbeelding van CLUSIUS stelt den vogel gedurende den rui voor. (*Foto*). Tusschen deze drie vormen vindt men allerlei overgangen afgebeeld. Spreker bezit thans 85 afbeeldingen naar 38 origineelen!

De hooge vervettingsgraad werkte verlamdend op de spieren, die den vleugel ophouden, zoodat wij bij de afbeeldingen van vette Dodo's hangende vleugels vinden; eveneens werd de staart erdoor dorsaal omgeslagen.

Betrekkelijk jonge Dodo's hebben een korten snavel zonder dwarslijsten; hoe ouder de vogel, des te meer (tot 4) dwarslijsten en des te langer snavel. (*Plaat met Dodo-koppen*.)

Minstens 15 Dodo's bereikten levend Europa, waarvan negen Nederland, drie Engeland, vermoedelijk één België, vermoedelijk één Italië.

Op het eiland Mascarenhas (Bourbon) leefde de **Witte Dodo**. Ook hiervan is het Spreker gelukt, vast te stellen, dat de ♂♂ en de ♀♀ in kleur en in ornamenten verschilden. De ♂♂ zijn aan de haakvormig gebogen snavelspits zwart, aan de gele hoornscheede zwart dwarsgestreept, aan het overige gedeelte van den snavel wit, aan kop en hals roodbruin, verder geelachtig. Zij hadden twee

naar boven en naar achteren gerichte lappen aan den achterrand der hoornscheede, weerbarstige donsveertjes aan den kop, een dodvormigen staart van struisveeren, die in een rijken dos van onderstaartdek- en circumanaalveeren overgingen. — De ♀♀ waren aan den vrijwel haakloozen snavel grijsachtig of licht reebruin, overigens wit met goudgele vleugels. Hun staart bestond uit minstens 6 witte veeren, die meer geleken op die van den zilverfazant. (*Twée foto's en een gekleurde plaat*).

Verder verloren zij na den paartijd, dus gedurende September tot Maart genoemde ornamenten en waren dan geelachtig, of wit, daarbij mager, hoog op de pooten, met gestreken hals, stoer, pedant. (*Foto van Killermann*).

Ook hier werkte de hooge vervettingsgraad verlammend op de spieren, die den vleugel ophouden, zoodat deze bij vette exemplaren hing.

Betrekkelijk jonge witte Dodo's hebben een korten, oudere een langeren snavel.

Van de prent, die den pronkenden manlijken Witten Dodo voorstelt (en die zooeven rondging) waren drie edities bekend. Het is Spreker gelukt, nog 4 andere edities op te diepen.

In het Museum Boymans te Rotterdam bevindt zich een aquarel van SAFTLEVEN, den kop van een ouderen manlijken Witten Dodo voorstellend. (*Foto*).

Door deze vondst kwam meteen aan het licht, dat de Dodo van GOEIMARE, in het bezit van den Hertog van Northumberland, een manlijken Witten Dodo voorstelt. (*Foto*).

En aangezien deze volgens OWEN dezelfde kleuren heeft als de 1,20 M. hooge van JAN SAVERY te Oxford, zoo is ook deze een manlijke Witte Dodo.

De Witte Dodo onderscheidt zich van den Gewonen Dodo o. a. ook door lange, slappe slagpennen. Daarom verklaart Spreker den jongen Dodo met snavelhaak van HOEFNAGEL voor een jongen manlijken Witten Dodo. (*Foto*).

Zooeven liet Spreker rondgaan twee reeds lang bekende afbeeldingen van den ♀ Witten Dodo. Het is hem gelukt, nog twee andere aquarellen op te sporen en wel van HOLSTEYN. (*Twée gekleurde afbeeldingen*).

Bekend is, dat op het eiland Rodriguez eene derde soort van Dodo leefde. Deze had geen staart en is algemeen bekend onder den naam van **Solitaire**.

Het is Spreker gelukt aan te toonen, dat deze drie Dodosoorten zeer vele, zoowel uitwendige als karakter- en ethologische eigenschappen met elkander gemeen hebben, eene bizondere groep vormen met reptilische kenmerken. Ook vond hij eene kleine genealogische verhouding.

Zijn werk heeft, zooals reeds boven medegedeeld werd, den omvang van ruim 9 vel groot octavo-formaat en wordt begeleid door 15 platen met 41 figuren. De uitvoering, vooral der platen mag luxueus genoemd worden. Spreker heeft zich voor dit werk groote onkosten moeten getroosten, die hij nu gedeeltelijk wenscht te dekken door enkele separata (overdrukken) ad f 5 per stuk aan belangstellenden toe te zenden.

Het volgende is iets nieuws. TH. VON HEUGLIN ontdekte 1876 bij Dr. OTTO SEYFFER te Stuttgart eene ROELANDT SAVERY met een Dodo (zie titelplaat in G. HARTLAUB, die Vögel Madagascars &c., Halle 1877). Die Dodo is een ♂ Witte Dodo! Hij heeft, evenals de ♂ Witte Dodo van SALOMON SAVERY (zie mijne Dodo-Studiën fig. 13—20) en de ♂ Witte Dodo van NICOLAS VISSCHER (± 1665, zie Naturw. Woch. v. 20, 1905, p. 154 fig.) volledige vliezen tusschen de voorteenen!

„(De overige mededeelingen, in de vergadering van 9 Juni j.l. gedaan, volgen in Aflerering 3. RED.).

Korte Mededeelingen.

Overwintering van den Kluit. — In de vorige aflevering van „Ardea” (pag. 36) maakt de heer A. B. WIGMAN, naar aanleiding van een schrijven van den heer A. MAN IN 'T VELD, eenige opmerkingen over mijn artikel betreffende het overwinteren van den Kluit in Zeeland.

In de eerste plaats moet ik opmerken dat ik, zeer tot mijn spijt, in den afgeloopen strengen winter geen waarnemingen over het overwinteren van den Kluit heb kunnen doen, daar ik toen niet in Zeeland geweest ben.

De heer WIGMAN schrijft in zijn mededeeling: „Blijkens een pas ontvangen schrijven is mijn correspondent er vast van overtuigd, dat *arosetta* geen vogel is, die hier overwintert; wel heb ik — zoo schrijft hij — herhaaldelijk voorwerpen midden in den winter gezien, maar dat waren steeds zeer, zeer late jongen, welke omstreeks den trektijd niet voldoende kracht bezaten om met hunne familie mee weg te trekken”. Nu ben ik er ook van overtuigd, dat zeer vele Kluiten 's winters wegtrekken en beweer dus zeker niet, zooals de heer WIGMAN schijnt te veronderstellen, dat de Kluit een standvogel is. Ik nam echter waar, dat in de jaren 1913—1914, 1914—1915, 1915—1916 steeds een honderdtal van deze vogels aan den Sloedam overwinterden en verder, dat deze de vrij strenge vorstperiode van ongeveer 14 Januari tot 26 Januari 1914 goed zijn doorgekomen. Dus was het niet „spoedig afgeloopen” als de vorst kwam, zooals de heer MAN IN 'T VELD schrijft en „konden” niet „een paar”, maar vele voorwerpen er het leven bij houden. En ik geloof ook, dat onder dit groote aantal vogels ouden zeker niet ontbraken, hoewel ik hier geen bijzondere aandacht aan geschonken heb. Het is toch algemeen bekend, dat vooral watervogels weinig last van koude hebben; dat het het voedselgebrek is, dat velen 's winters weg doet trekken. En voedsel kunnen de Kluiten, ook 's winters, altijd voldoende krijgen op de Zeeuwsche slikken.

Hoewel ik, vooral in den winter 1913—1914, zeer veel op de Zeeuwsche slikken geweest ben, zag ik toch nooit in andere deelen van Zeeland overwinterende Kluiten. Ook te Hoek van Holland heb ik hen 's winters nooit waargenomen.

Ten slotte hoop ik, dat eventueele winterwaarnemingen van den Kluit toch vooral medegedeeld zullen worden. (G. J. VAN OORDT, Utrecht, Juni 1917).

Bijzondere nestplaats van de Oeverzwaluw. — Op het terrein van de Ned. Gist- en Spiritusfabriek alhier, ligt een groote partij kolengruis (zoogenaamd „bries”) opgeslagen, die in verscheidene bergen opgehoopt is. De grootste van deze bergen heeft een zéér steile helling, die naar de Vliet gekeerd is. In dezen steilen kant nu zijn door Oeverzwaluwen (*Riparia riparia*) een 10-tal gangen gemaakt, waarin zij nestelen. Gedurende de laatste dagen is men bezig met onderaan dezen berg het gruis af te graven, zoodat er gevaar bestaat, dat de holen vernield worden. De Oeverzwaluwen schijnen zich daaraan echter niet te storen; ze vliegen rustig af en aan. Hoewel reeds veel afgegraven is, stortte echter, gelukkig voor de vogels, de helling tot heden nog niet in. (A. VAN ROSSEN, Delft, 4 Juli 1917).

Naschrift op „Overzicht uit Ootheca Wolleyana”.

(Zie blz. 22 hiervoren).

Blz. 22. Bernard Quaritch's Boekhandel te Londen liet voor mij de Indices op „The Naturalist” nazien, waarbij gebleken is, dat in geen der jaargangen, na 1855 verschenen, eenig vervolg op BRIDGER's artikel „*Notes from a bird-nesting expedition to the south of Holland*” voorkomt.

Blz. 23. Ons medelid de Heer F. WILLEMSE S. J. is zoo vriendelijk geweest mij erop te wijzen, dat met „Weste Hoeven” het dorp *Westerhoren*, tusschen Valkenswaard en Bergeyk gelegen, wel bedoeld kon zijn. Ongetwijfeld zal de conjectuur van den Heer WILLEMSE wel de juiste zijn en ben ik hem voor zijn opmerking zéér erkentelijk.

Arnhem, Juni 1917.

A. A. VAN PELT LECHNER.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

Jaargang VI.

December 1917.

Aflevering 3—4.

Verslag der wetenschappelijke mededeelingen,

gedaan in de vergadering te Winterswijk op 9 Juni 1917.

(Vervolg en slot van blz. 79 hierroren).

De Heer THIEBOUT vertoont een aantal uileballen van groote afmeting. Vermoed wordt dat deze van *Strix flammea* (Kerkuil) afkomstig zijn.

De Heer VAN DER BURG doet hierop mededeeling zijner waarnemingen, vermeld op bl. 61 e. v. hierroren.

De Heer STOFFEL stelt de vraag, hoe Spechten trommelen. Spreker heeft *Dendrocopus major* (Groote Bonte Specht) zien trommelen op een tak, die veel te dik was dan dat deze door de snaveltikken van den vogel in trilling zou kunnen worden gebracht. De Heer THIEBOUT heeft duidelijk waargenomen, dat het trommelen niet door trilling van den tak, maar door de zeer snel op elkaar volgende snavelslagen van den vogel op het hout wordt veroorzaakt.

De nu volgende mededeelingen van den Heer TJEERD DE VRIES zijn door spreker uitvoerig vermeld in diens artikel op blz. 92 e. v. hierachter.

De Heer ROOSEBOOM deelt mede, dat in den tuin van het bekende hotel bij de Lutte *Muscicapa atricapilla* (Zwartgrauwe Vliegenvanger) in 1916 gebroed heeft in een nestkastje.

Opvallend was het geluid, dat op den trek niet gehoord wordt. Het mannetje van het broedend paar was niet geheel uitgekleurd.

Vervolgens doet Dr. A. C. OUDEMANS eenige mededeelingen over zijne Dodo-studiën, waarvoor verwezen wordt naar blz. 74 e. v. hiervoren.

Ten slotte deelt de Heer VAN PELT LECHNER mede, dat hem bij een bezoek aan het Museum der Nederlandsche Heidemaatschappij gebleken is, dat op het etiket, behoorende bij het exemplaar van de Waterspreeuw, die volgens den Heer WIGMAN (zie diens mededeeling in „Ardea” V, blz. 106) op Sonsbeek te Arnhem zou geschoten zijn, die plaats *niet* vermeld staat. Op bedoeld etiket toch staat (in drukletters): „*Cinclus cinclus aquaticus* Bechst. Waterspreeuw van Midden- en West-Europa”, waarachter (in inkt geschreven): „(Z. Limburg). ♂ 4 10 '16.”

Op een ver gevorderd uur wordt de vergadering daarop door den Voorzitter gesloten.

De excursies,

op 10 Juni 1917 bij Winterswijk gehouden.

Den dag na de vergadering maakten twee gezelschappen elk zijn eigen excursie: die van het eene was ons den vorigen avond kortheidshalve als de „natte” en die van het andere als de „droge” aangekondigd geworden. Het verslag van eerstbedoelde, van de hand van ons medelid den Heer P. W. VAN DER BURG, vindt de lezer hieronder opgenomen.

Aan de „droge” namen deel: MEYTOUW P. BÜTTIKOFER—SURINGAR, MEIJFFROUW J. VAN DER POT en de Heeren: Dr. J. BÜTTIKOFER, Dr. L. F. DE BEAUFORT, Dr. E. D. VAN OORT, A. A. VAN PELT LECHNER, Mr. W. F. HIDDINGH, Mr. A. Th. TEN HOUTEN, M. JANSSEN, J. H. JURRIAANSE, G. ROOSEBOOM en Mr. C. H. THIEBOUT.

Na bezichtiging van een paar in de buurtschap Ratum uitgehaalde jonge Haviken, die hun weg naar de Rotterdamsche Diergaarde vonden, werd onder leiding van ons medelid Mr. TEN HOUTEN uit Winterswijk in den vóórmiddag het Woold ingewandeld om te trachten bij Beken-delle *Picus martius* (Zwarte Specht), die daar — naar men ons verzekerde — stellig zat, te zien te krijgen. hetgeen ons helaas niet te beurt viel; wél meenden enkelen hem zeker gehoord te

hebben. Vervolgens ging de wandeling, langs Lintum's bosschen, iets terug naar het dorp toe, om, langs Plekenpol afslaande, aldaar circa 1 uur terug te keeren.

De namiddag-wandeling ging over Hilbelinkspad naar Buskers en voorts den straatweg naar Oeding (Duitschland) een eind volgend, links af langs Hilbelink naar Ticheloven, waar het vorig jaar de Zwarte Specht gebroed heeft; nu kregen we hem echter niet te zien.

Ortolanen (*Emberiza hortulana*), die — zooals men ons mededeelde — langs genoemden straatweg vrij veel voorkomen, werden niet gehoord.

Langs den Vosseveldschen dijk keerde het gezelschap naar Winterswijk terug. Het gemis aan waarneming van bijzonderheden op ornithologisch gebied werd ons ruimschoots vergoed door de prachtige plekjes „ongerepte natuur” met weelderigen plantengroei en rijk insectenleven, waar Mr. TEN HOUTEN ons zoo welwillend heenvoerde.

Naschrift. — Zooals Mr. TEN HOUTEN mij 14 November j.l. nog schreef, is het geluk den 10^{en} Juni van dit jaar den deelnemers aan de „droge” excursie zéér zeker niet gunstig geweest; later toch zag hij nog meermalen Ortolanen op den Oedingschen straatweg en nam hij ook bij herhaling, het laatst nog in October, weer den Zwarten Specht waar.

v. P. L.

Verslag van de „natte” excursie,

op 10 Juni 1917 door de „Nederlandsche Ornithologische Vereeniging” naar het veen bij Lichtenvoorde gehouden

DOOR

P. W. VAN DER BURG.

De 10de Juni 1917 was al meer dan een uur oud, toen de huis-houdelijke vergadering met de daaropvolgende wetenschappelijke mededeelingen afgelopen was en de excursies voor den Zondag

ter sprake kwamen. J. STOFFEL JR. en ondergeteekende, die de omgeving van Winterswijk de vorige dagen eens opgenomen hadden, meenden de wandeling van Station Lichtenvoorde --Groenlo door het veen te moeten aanbevelen, omdat de Avifauna daar bijzonder rijk en de kans om zeldzame soorten met nesten en eieren te zien en te vinden daar grooter was, dan in de, zeer zeker ook heel mooie boschstroek ten Z. en O. van Winterswijk.

Of het nu kwam door de in het vooruitzicht gestelde onvermijdelijke natte voeten, of door het betrekkelijk vroege uur, waarop we aan het station moesten zijn, of misschien door de combinatie van beide — zeker is het —, dat het kleinste deel van de vergadering met ons „de natte excursie” verkoos boven de droge. Het waren de heeren: G. POLVIJET, J. L. F. DE MEYERE, Tj. DE VRIES GZN., F. K. BX. v. DEDEM, J. H. PELLINKHOF, C. v. ROSSUM, H. J. v. MEURS, J. STOFFEL JR. en ondergeteekende, die echter, naar ik geloof, geen spijt zullen gehad hebben, met ons deze inconvenienten aangedurfd te hebben.

Na de heftige onweersbuien der vorige dagen, was de lucht 's morgens om half acht, toen we aan het station bijeenkwamen, wat bewolkt en de hitte gelukkig niet zoo geweldig als de laatste dagen. Na een korte reis, waarbij we in het Konenburgerveen tevergeefs naar de Korhoenders uitkeken, die we daar de vorige dagen gezien hadden, stapten we aan het station Lichtenvoorde—Groenlo uit, om al dadelijk bij een zandafgraving een aardige kolonie Oeverzwaluwen te zien. Merkwaardig is het, zoo gauw deze vlugge zwaluwtjes een voor hen gunstige helling weten te vinden en te exploiteeren.

We volgden de spoorlijn naar het westen langs een mooien zandweg, die de duidelijke sporen vertoonde der spoelende watermassa's van de vorige dagen, en al heel spoedig hoorde het geoeffende oor van den heer DE MEYERE het eenvoudige, driemaal herhaalde „dzieu” van den Ortolaan, voor de meesten onzer een nooit gehoord geluid, maar dat, éénmaal gekend, tussehen de roggevelden nog meerdere malen vernomen werd. Natuurlijk ontbraken hier ook niet Gele Kwikstaart, Geelgors en Leeuwerik, terwijl op de telegraafdraden prachtig de mooi geteekende Roodborsttapuiten, mannetje zoowel als wijfje, konden worden bekeken. Het struweel van bramen, sleen en meidoorn, dat de akkers omgeeft, is een veilige nestplaats voor Tuinfluiter, Grasmusch en Boschrietzanger, die hier een speciale voorliefde voor deze hagen schijnt te hebben.

Waar de bebouwde streek langzaam overgaat in het veen, lieten Fitis en Tjiftjaf zich hooren, die met Roodborst en Braamsluiper, Lijster en Merel de lucht vervulden met jolig geluid. Veel vroeg hier tegelijk onze aandacht, daar de mooie gevlekte, breedbladige orchis door zijn kleuren en de fijne brooswitte nachtorchis door zijn geuren hun deel daarvan vroegen, terwijl hoog in de lucht het klare liedje van den Boomleeuwerik parelde met zijn zwevende klanken.

Plotseling klonken de — voor wien ze kent — zoo karakteristieke tonen. waarmede haast altijd het Blauwborstje zijn overigens zoo gevariëerd lied begint en alle kijkers richtten zich naar de plaats, waar dit geluid, dat we dien dag gelukkig nog menigmaal konden hooren, vandaan kwam. 't Blijft echter bij dezen vogel steeds moeilijk, hem aan meederen tegelijk te laten zien: zoo mooi, als hij zich aan den eenzamen, vroegen wandelaar vertoont, doet hij het nooit aan velen te zamen. Als een echt saffieren juweel, weet hij zichzelf op waarde te houden.

Links van ons, waar het veen zich uitstrekt, komen langzamerhand meer riet en biezen en daarmee de Rietzanger en Kleine Karekiet en in de verte de Koekoek, die in geen moeras ontbreekt: geen wonder trouwens, waar de Rietzangers en hun genooten door hem zoo graag als pleegouders voor zijn kroost worden nitverkoren.

Al spoedig slaan we nu een weg linksaf in, die ons midden in 't veen zal brengen en worden daar verwelkomd door de heldere, maar altijd wat zwaarmoedig aandoende fluittonen van den eeuwig waakzamen Wulp. nu dubbel op z'n qui-vive, daar de half-volvassen jongen in het maar povere gras van een pas ontgonnen weijte loopen.

Hadden de excursionnisten het veen totnutoe alleen van den buitenkant bekeken, thans kwam het er op aan, er intiemer mee kennis te maken, om een Watersnippennest te bereiken, door STOFFEL vóór een paar dagen gevonden. Door de plasregens der vorige dagen was het water in 't veen zeker 15 cm. gerezen, zoodat natte voeten onvermijdelijk werden, voor wie zich niet extra geëquipeerd hadden. Zoo deed echter de natte excursie haar naam eer aan en dapper plonsden we door het trouwens heelemaal niet koude veenwater: bovendien was de bodem stevig, gelijk een hoogveen betaamt, en bestond voor wegzakken, zooals in Friesland's en Holland's laagvenen, geen gevaar.

Ongelukkigwijze had de verhoogde waterstand het nest met de

4 warmbruine, donker gevlekte eieren doen verdrinken; voor het betrokken Snippenpaar en ons een groote teleurstelling, die echter voor den eierverzamelaar een vreugde werd, daar hij thans, zonder gewetensbezwaren, de nog onbebroede eieren kon medenemen.

Al gauw zagen we nu de Snippen vliegen en duidelijk was in de stille lucht het blaten der mannetjes verneembaar. Door een goeden kijker kon men uitstekend waarnemen, hoe, zoodra de vogel naar beneden zeilde en het aparte geluid zich deed hooren, de twee buitenste, of wellicht de daaropvolgende, staartpenen bijna recht-hoekig ten opzichte van den staart kwamen te staan. Waar soms twee of drie van deze „sikkevogels” — zooals ze karakteristiek in Drente genoemd worden — tegelijk door de lucht zigzagden, is het te begrijpen, dat daàr de tocht niet vlug opschoot; zoo dikwijls ziet men zoo iets niet in ons land!

En toch moesten we verder, want meer interessants wachtte.

Weliswaar was intusschen een zacht motregentje bezig ook onze bovenhelft te bevochtigen, maar de vele excrementen van Korhoenders, die overal in de heide lagen, en de hoop een van deze vogels op te stooten of een nest te vinden, hielden onze aandacht zóó bezig, dat wij het ternauwernood voelden. Korhoenders zagen we weliswaar niet, maar al zoekend waren we de clou van de excursie genaderd. In een armzalig dennetje toch, te midden van een klein stukje dennenopslag, lag een nest van den Klapেকster of Grooten Klauwier, met vier jongen.

Vóór twee dagen had een vogelfotograaf, na zorgvuldige voorbereidingsmaatregelen, hier vergeefs een paar uur geduldig zitten wachten, om de oude vogels bij de jongen te vereeuwigen. Eilaci, zijn geduld was te groot geweest, of de weersgesteldheid na dien te ongunstig; in elk geval, de jongen, nog levend toen we hen met den fotograaf verlieten, lagen nu dood in het nest. Vanzelf ontspon zich direct een levendige discussie over vogelfotografie met haar pro's en contra's, over vogelbescherming en eieren-verzamelen, zoodat de natte voeten er bijna droog van werden. Onbetwistbaar blijft echter het feit, dat zeer zeker — zooals hier, bij het fotografeeren van zeer schuwe vogels — een broedsel verloren *kan* gaan, maar dat een uitgehaald legsel per se verloren *is* en ik ben ervan overtuigd, dat de vogelfotograaf in quaestie, meer dan iemand anders, dit ongelukkig uiteinde van een zeldzaam broedsel betreurt!

Terugkeerend, om thans langs de andere zijde van het veen te loopen, bewonderden we eerst een Fitis-huishouden met bijna vlugge

jongen in hun teer muisgrijs pakje, even mooi verborgen als altijd, om daarna een kleine kolonie Zwarte Sterns in het veen een bezoek te brengen, waartusschen een eenzame Tureluur en een Kievit hun eenvoudig nest hadden.

Een deel der tochtgenooten vond, dat het voldoende tol aan het veenwater betaald had en bleef den weg volgen, maar de „echte natte” heeren volgden ons en genoten van den aanblik der mooie eieren. Zij konden meteen constateeren, dat de vos, die hier in 't wilde veen huist, niet bang is voor 't water. Een paar Zwarte Stern-vleugels bij wat leeg gegeten eieren, legden hiervan getuigenis af. Wel eigenaardig, dat in deze woeste veenstreek geen enkele Kiekendief huisde, die het buitengewoon mooie landschap met zijn statige vlucht nog zou verlevendigd hebben: galigaan, waar hij zoo gaarne in nestelt, was er genoeg.

Een groote hoop, den afgeloopen winter gesneden en op een droger plekje opgestapeld, noodde ons tot rusten en onze maag tot het verorberen der medegenomen boterhammen: het maal, besproeid met een kroes heete thee uit de thermosflesch, werd gekruid door spannende verhalen van hyena's in de Sahara en tijgerjachten in het duister in Indië. De aangename kout, het lekkere, intusschen doorgebroken zonnetje en de prachtige omgeving van dennen en berken maakten het scheiden van dit plekje moeilijk. Tegen de nu helderblauwe lucht waren de evoluties der Watersnippen nog beter te volgen; de Kievit met zijn schorren kreet en de Tureluur met zijn helder jodelen buitelden daar tusschendoor met de vlugge Zwarte Sterns en alleen ontbrak nog de zachte, maar doordringende triller van den Sprinkhaanrietzanger, dien we daar de vorige dagen voortdurend hoorden. De tijd schoot echter op en dwars door 't veen bereikten we weer den zandweg, waar de overige leden der excursie ons reeds met ongeduld wachtten.

De onvermoeide nestenzoeker, STOFFEL, had in het hooge riet in de gauwigheid nog een nestje van den Kleinen Karekiet gevonden met 1 eitje, terwijl onder het verder loopen een uitgelopen Fazanten-nest met enkele doppen op de aanwezigheid van dezen vogel wees.

Het interessantste deel der excursie was hiermede achter den rug; de rest van de wandeling werd, behalve door de mooie natuur, opgeluisterd door een kostelijk slaanden Nachtegaal en een allerleukst nest Gekraagde Roodstaartjes in een knotwilg.

Warm en welvoldaan arriveerden we aan het Stations-koffiehuis,

waar een glaasje Groenlo'sch bier als nektar smaakte en in de opgewektste stemming het uur vóór het vertrek van den trein omvloog.

Waar op den dag der excursie en dien der verkenning, twee dagen te voren, 63 vogelsoorten zijn waargenomen, mag dit terrein zeker tot een der vogelrijkste van Nederland gerekend worden en het is geen wonder, dat de deelnemers met voldoening op „de natte excursie” terugzagen!

Eenige mededeelingen omtrent het voorkomen van den Ortolaan (*Emberiza hortulana* L.) in het Zuidwesten van Drenthe

DOOR

J. H. PELLINKHOF.

Ortolanen komen in de ruimere omgeving van Meppel op verschillende plaatsen voor; vooral in het voorjaar kost het weinig moeite hen waar te nemen, gewaarschuwd door het met geen enkel ander vogelgeluid — althans wat de mij bekende soorten betreft — te verwarren gezang.

De terreinen, waar de vogels in deze streken voorkomen, zijn wellicht het best aan te duiden met hooggelegen bouwland in de nabijheid van met hoge boomen beplante wegen.

Korenvelden schijnen voor hen een geliefkoosd verblijf te zijn; ook zitten ze gaarne op telegraafdraden te zingen.

Ortolanen nam ik waar tusschen het hooggelegen gedeelte van den Rijksweg van Meppel naar Steenwijk, dus in Drenthe en Overijssel.

Voorts zag ik een exemplaar (♀) in den broedtijd voedsel zoeken op den straatweg Uffelte—Ansen en op den weg Echten—Kerkenbosch; eveneens hoorde ik den zang op genoemde plaatsen.

Ofschoon ik tot dusver geen nest heb gevonden, meen ik o. a. uit de omstandigheid, dat de vogels dagelijks in den broedtijd op dezelfde plaatsen zijn waar te nemen, soms met voedsel in den snavel, de gevolgtrekking te mogen maken dat *E. hortulana* in het Zuidwesten van Drenthe ongetwijfeld broedvogel is en wat het gedeelte tusschen Meppel en Steenwijk betreft, zeker niet zeldzaam.

Eenmaal zag ik daar gelijktijdig 4 exemplaren.

In „Avifauna Neerlandica” van baron SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG worden Ortolanen als broedvogel vermeld in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg en als zeer zeldzaam bezochte broedplaatsen Utrecht en Groningen; volgens latere onderzoekingen is gebleken, dat de soort in het Zuiden van Groningen en het Noorden van Drenthe in den zomer volstrekt niet zeldzaam is.

In het artikel: „Avifauna Neerlandica, aanvullingen en verbeteringen” (Jaarbericht n° 5 van de „Club van Nederlandsche Vogelkundigen”) worden deze waarnemingsplaatsen voor zoover Limburg betreft nader omschreven.

Schuw zijn de vogels, althans in den broedtijd, in 't geheel niet; 't is me eenige malen gelukt onder den vogel (♂) te staan, terwijl deze op een telefoondraad gezeten zijn jongen in het nabijzijnde korenveld lokte of waarschuwde; de lichte oogrand was door den kijker duidelijk zichtbaar.

De vogel bleef rustig zitten, misschien wel om de aandacht van zijn jongen af te leiden.

Ook zijn de vogels, voedsel zoekende, op de wegen zeer dicht te naderen, vooral per rijwiel.

Ten slotte enkele opmerkingen over den zang.

De Ortolanenzang is, zooals ik reeds opmerkte, naar mijne meening, met geen ander vogelgeluid te verwarren en lijkt al zeer weinig op dien van Geelgors en Rietgors, zooals ik wel eens in de literatuur vermeld vond.

Ofschoon de aanhef misschien eenigszins op dien van de Geelgors lijkt, is het timbre veel aangenamer en met het gezang — indien men dit zoo noemen mag — van de Rietgors heeft het niets gemeen.

De aanhef van den Ortolanenzang bestaat uit eenige, meestal vier tonen van gelijke hoogte en duur met een voorslag, daarna een korte rust, gevolgd door een langen toon, voor mij een groote sext lager klinkend dan de aanhef.

In lettergrepen uitgedrukt, zou men het aldus kunnen voorstellen: *tru tru tru tru — trròò*; nabootsing geschiedt nog het best fluitend. 't Geheel klinkt bijzonder welluidend, niet zeer sterk, maar toch op grooten afstand hoorbaar; 't ligt betrekkelijk laag, ongeveer zoo:

De lokroep is een herhaald, langzaam: *tjuup*, *tjuup* — *tsjieur*. Zang en

lokroep maken op mij steeds den indruk alsof zij door twee verschillende vogels worden voortgebracht, dus het tweede gedeelte als antwoord op het eerste; telkens treft mij dit weer; misschien vindt dit wel zijn oorzaak in de rust en het groote interval tusschen de beide gedeelten.

Meppel, 21 September 1917.

Mededeelingen betreffende Nederlandsche broedvogels

DOOR

TJEERD DE VRIES GZ.N.

*De gunstige invloed van het koude en slechte voorjaar van 1917
op de broedresultaten onzer weidervogels.*

Een, oppervlakkig beschouwd, ietwat paradoxale titel, waaraan echter — bij nader inzien — niets tegenstrijdigs is.

Reeds de oude Romeinen wisten het kievitsei naar waarde te schatten en nog steeds geldt *vanellus* als de producent der lekkerste (en duurste!) eieren.

Uit de typische beschrijving van de gedragingen van den vogel, als hij zijn nest en eieren in gevaar waant, in de, door JAKOB VAN MAERLANT, — plusminus 1270 — in het Diets vertaalde „Naturen Bloeme“, mag worden afgeleid, dat, door onze voorouders, al voor ongeveer zeven eeuwen de sport werd beoefend, die thans nog, vooral in Friesland, geliefd is, n. l. „Ljeap-aei-siikje“.

Geen vogel neemt in het leven der Friezen een grootere plaats in dan de Ljeap. En dat de belangstelling, waarin het dier zich van de zijde der menschen mag verheugen (?), in Friesland grooter is dan in het overige deel van Nederland, blijkt voldoende uit het feit, dat — tegenover twee volksnamen in de andere 10 provincies (Kieft in Overijssel, Kieft in Drenthe) — het beest er in mijn geboorteland een heele serie namen op na houdt: Ljeap, Ljip (in de laagveenstreken), Leep (op de klei in het Noorden en Westen), Liep (in den Zuidwesthoek), Kiwyt (in de steden en op Schiermonnikoog), Kieviēt (in de Stellingwerpen). Het ♂ heet: Hij, ald-hij, hijke en doffert; het ♀: Ljipke, lipke, douke, sij of sijke en jok of jokje. Al

naar gelang van het aantal eieren, dat een nest bevat, spreekt men van: ientsje, twake, trijke en broed (= vier stuks).

Bij vele landerijen is in het pachtcontract een clause opgenomen, die den huurder verplicht, jaarlijks, een zeker aantal kievitseieren aan den „Lânheerre” te leveren. En in meer dan eene familie wordt met trots de zilveren tabaksdoos bewaard, die, blijkens de inscriptie, honderd of meer jaren geleden, door den landheer werd geschonken tot dank voor de toezending van het eerste kievitseil.

Zoodra Lentemaand haar intrede doet, begint men reeds de landerijen af te zoeken, in de hoop het eerste ei te kunnen bemachtigen. Ten deele om de eer (naam en woonplaats van den vinder worden in de provinciale bladen gepubliceerd); ten deele om het finantiële voordeel, daar deze eersteling — meestal aan H. M. de Koningin of Haren Commissaris aangeboden — op zijn minst met een tientje wordt betaald.

De daarop volgende exemplaren brengen nog licht f 1.50 tot f 2.50 op, doch dan daalt de prijs al spoedig, hoewel deze — zelfs in het laatst van het seizoen, wanneer soms tot 30,000 eieren op één dag ter markt komen — zelden of nooit onder 15 cents per stuk (verkoopprijs) komt.

Al naar mate de aanvoer stijgt, ontwaakt — zelfs bij den steding — de lust om ook eens zijn geluk te beproeven. Ik geloof niet dat er een mannelijk inwoner (en zeker geen inboorling) der provincie is, die nog nimmer „to-aeisiikjen (Stadsfriesch: út-eisoeken) west hat.”

Op de mooie zomersche dagen, die April ons (volgens de overlevering) elk jaar eenige moet schenken, zijn er soms zooveel liefhebbers, dat er, voor elken vogel die er vliegt, wel 10 zoekers in de wei zijn. Ook hier geldt echter het spreekwoord: „het zijn niet allen koks, die lange messen dragen”. De meesten dier „Zondags”-zoekers vinden alleen een ei als het hun toevallig voor de voeten ligt (of na dat ze het hebben stukgetrapt). Anderen echter — en onder dezen vooral de „beroepszoekers” — kennen de gewoonten van den vogel zoo goed, dat ze (naar men zegt) aan het vliegen kunnen zien hoeveel eieren het nest bevat en waar zich dat nest moet bevinden. Ik zelf kan wel uit de gedragingen van den vogel opmaken waar ongeveer zijn nest ligt en of hij een of twee eieren, dan wel reeds een volledig legsel bezit, maar het juiste aantal heb ik even vaak goed — als misgeraden ¹⁾.

¹⁾ Een paar proeven, die ik dienaangaande bij beroepszoekers nam, hadden een dergelijk resultaat.

Het spreekt van zelf, dat, bij een dergelijke intensieve beoefening van de eierzook-sport, het overgrootste deel der vogels het eerste ei reeds kwijt is, vóór het tweede is gelegd. Het vinden van een „trijke” behoort dan ook reeds tot de uitzonderingen en een „broed” geldt voor een groote bijzonderheid. Daar de kievit, bij al zijne intelligentie, echter kleurenblind schijnt te zijn, blijft het ♀ kalmpjes in het oude nest doorleggen, naast den aardappel of het kleiklompje, dat de eierroover als „koai”¹⁾ daarin achterliet. De Fries noemt dat „melken”. Eens zag ik acht gelijk (doch abnormaal) geteekende eieren, die, in evenveel dagen, van dezelfde kievit, door dat „melken” waren verkregen.

Verreweg het grootste deel der gevonden eieren wordt op de markten te Sneek en Leeuwarden (resp. Dinsdags en Vrijdags) aangevoerd. Ook Bolsward levert (des Donderdags) nog al wat, terwijl voortdurend kleine en groote zoekers hunnen buit in de Leeuwarder poelierswinkels ten verkoop komen bieden. En daar de heeren poeliers mij steeds zeer ter wille waren en alles, wat hun maar eenigszins merkwaardig voorkwam, voor mij ter zijde legden, ben ik in staat geweest mijne collectie met menig merkwaardig stuk of legsel te verrijken. Want, al gaat ieder rechtgeaard zoeker in de eerste plaats op kievitseieren uit, zoo worden toch de eieren der andere water- en weidevogels, die men en passant vindt, eveneens medegenomen. Eerstgenoemde vormen echter de edele buit: de rest — of ze dan van Taling, Slobeend, Reiger, Kuikendief, Meerkoet, Wulp, Grutto, Tureluur, Kemphaan of Snip afkomstig zijn — heet „bûnte aeyen”. Vraagt men een eierzocker hoeveel hij gevonden heeft, dan zal hij b. v. antwoorden: „fjouwer en njuggen bûnte” (vier en negen bonte). De vrachtrijder of schipper — meestal tussehenpersoon tussehen zoeker en poelier — die den winkel van laatstgenoemde met zijn kistje met eieren binnenkomt, zegt op de vraag „hoeveel heb je”? b. v. „fjouwer en sauntich en tritich bûnte”.

Waar dus de poelierswinkels in mijn geboortestad, in de maanden Maart en April, steeds een getrouw beeld geven van hetgeen er aan eieren in de geheele provincie wordt gevonden, heb ik, gedurende mijn verblijf aldaar, elk jaar zooveel mogelijk genoteerd op welken datum de eerste eieren van eenige vogelsoorten (Kievit, Scholekster, Wulp, Grutto, Tureluur, Watersnip, Kemphaan en Kleine Bonte Strandlooper) werden gevonden.

1) Vgl. het Engelsche *decoy*.

Zooals ik reeds zeide, vermelden de bladen telken jare vindplaats en datum van het eerste kievitseij; voor de andere soorten nam ik als vinddatum steeds den dag, voorafgaande aan dien, waarop het eerste ei ter markt kwam. Voor *vanellus* zijn mijne aantekeningen dus volkomen — voor de overige species nagenoeg betrouwbaar.

Deze data hebben m. i. minstens evenveel waarde als die, waarop een zekere vogel voor het eerst is gehoord. Vergissingen (dat b. v. een niet geheel deskundig waarnemer een Koolmees met een Tjiftjaf, of een spotzieke Spreeuw met een Koekoek verwart) zijn ten eenenmale uitgesloten.

Ook noteerde ik, jaren achtereen, het aantal, op iederen markt-dag, aangevoerde kievitseieren. Eene vergelijking der totalen leert o. a. dat de aanvoer vrij constant blijft; in tegenspraak dus met de herhaaldelijk gehoorde bewering dat het aantal kieviten merkbaar achteruit gaat.

Ter vergelijking diene een staatje van de aanvoeren (alléén op marktdagen te Sneek en Leeuwarden) in 1904 en 1914. Daarbij moet rekening worden gehouden met de nieuwe Vogelwet, die het rapen der eieren t/m 28 (vroeger 30) April en het vervoer t/m 30 April (vroeger 5 Mei) toestaat. En juist die laatste 5 dagen brachten dikwijls nog enorme aanvoeren. Het was natuurlijk uiterst moeilijk om boeren en veldarbeiders — daar alleen het rapen ver-

1904			1914		
Datum	aanvoer te:	stuks	Datum	aanvoer te:	stuks
22 Mrt.	1 ^e ei bij Workum		16 Mrt.	1 ^e ei bij Gaast	
25 „	Leeuwarden	25	20 „	Leeuwarden	25
29 „	Sneek	100	24 „	Sneek	67
1 April	Leeuwarden	1200	27 „	Leeuwarden	100
5 „	Sneek	4000	31 „	Sneek	1200
8 „	Leeuwarden	7000	3 April	Leeuwarden	1500
12 „	Sneek	6000	7 „	Sneek	5000
15 „	Leeuwarden	15000	10 „	Leeuwarden	15000
19 „	Sneek	15000	14 „	Sneek	10000
22 „	Leeuwarden	20000	17 „	Leeuwarden	15000
26 „	Sneek	20000	21 „	Sneek	17000
29 „	Leeuwarden	24000	24 „	Leeuwarden	16000
3 Mei	Sneek	25000	28 „	Sneek	25000
	Totaal	137325		Totaal	105892

boden was ¹⁾ — flagrante delicto te betrappen en, waren de eieren eenmaal geraapt, dan had de wet geen vat meer op den overtreder, wjl het vervoer wël geoorloofd was. Men hoorde in dat vijfdaagsche tijdvak dan ook bijna nimmer van bekeuringen.

Was echter eenmaal de 5e Mei gepasseerd, dan kregen de vogels rust en konden, niet meer door den mensch gestoord, hunne legsels voltallig maken en bebroeden. Met de nieuwe Vogelwet zijn dus 5 dagen voor hen gewonnen. Eene kleine winst, maar eene van groote beteekenis.

Nu is dat wegnemen der eieren in Maart en April niet bepaald nadeelig voor den vogelstand. Liet men den vogels n.l. van het begin af aan hunne eieren, dan zou menig pas-uitgelopen jong in Aprilsche sneeuw- en hagelbuien toch ten ondergaan.

En de ouden, wier jongen zijn omgekomen, gaan — in tegenstelling met die, wier eieren zijn weggenomen — niet weer tot broeden over.

Is eenmaal Bloemaand in het land, dan is dat gevaar natuurlijk geweken, doch thans dreigen er andere en niet minder groote.

Heette van oudsher Juli de Hooimaand, langzamerhand was de boer er in geslaagd, door het aanwenden van kunstmest en het zaaien van snelgroeijende grassoorten, den hooioogst zoodanig te vervroegen, dat deze dikwijls reeds in het laatst van Mei of begin Juni was afgeloopen.

Bij het maaien met de zeis vindt menige broedende vogel den dood en worden heel wat eieren vernietigd; oneindig grooter echter is de slachting door de maaimachines aangericht. Menige vogel, die voor den naderenden mensch zou vluchten, blijft zitten als hij paarden op eenigen afstand ziet passeeren, terwijl op hetzelfde oogenblik de, eenige meters terzijde uitstekende vingerbalk hem in stukken rijt. Spaart de maaier den tijdig ontdeekten, broedenden vogel en laat hij een polletje gras staan om het nest — zoodat dit niet open en bloot op het kaalgemaaide veld komt te liggen en dus reeds van verre den gevederden roover in het oog valt — de machine ontziet niets en teekent haren weg af met gebroken eieren, vermorzelde jongen en verpletterde oude vogels.

Tengevolge van het bijzonder slechte weer werd niet alleen dit

---

1) Als een boer in zoekende houding in het land wordt aangetroffen en hij beweert bezig te zijn met distelsteken, steenenzoeken of iets dergelijks, is het voor den man der wet vrijwel onmogelijk om het tegendeel te bewijzen.

jaar het eerste kievitseï zéér laat (eerst 29 Maart) gevonden, maar bleven ook de verdere aanvoeren belangrijk beneden het gemiddelde van andere jaren.

(Uit een lange reeks van aantekeningen van wijlen mr. HERMAN ALBARDA — na diens dood door mij voortgezet — blijkt, dat het eerste ei gemiddeld den één- of 22sten van Lentemaand wordt gevonden. Mijn vroegste datum is 9 Maart 1912. Volgens het oude Friesche volksgeloof — destijds reeds in mijn „Aves Frisicae” gepubliceerd — moet het eerste kievitseï op Sint Geertruud — 17 Maart — worden gelegd:

Mei Ste Gertrúd

moat de ljeap syn earste aei der út.

Al is 'tek op 'n skosse iis.

De kiwy't bliuwt dochs allike wiis).

Ook in 1915 werd het eerste ei tamelijk laat (27 Maart) gevonden, doch onmiddellijk daarna kwamen reeds belangrijke aanvoeren, zoodat t/m 20 April, op de markten te Sneek en Leeuwarden al meer dan 50000 stuks waren aangeboden, terwijl dit jaar — in hetzelfde tijdvak — nauwelijks 15000 eieren ter markt kwamen¹⁾.

De beroepszoeker kon dus slechts geringen buit behalen en ging zich — daar de loonen der landarbeiders bijzonder hoog waren — liever als knecht bij den boer verhuren.

Dientengevolge heeft het „melken” en de daaruit voortvloeiende uitputting der wijfjes, ditmaal veel minder dan anders plaatsgevonden.

Bovendien was een groot deel der vogels op den eersten Mei nog in 't geheel niet met leggen begonnen.

(Het aantal „bonte” eieren, dit jaar op den laatsten marktdag (27 April) te Leeuwarden aangevoerd, bedroeg 100 stuks, tegen 3000 in 1915 — op 23 April).

Voor goede broedresultaten waren dus de gunstigste voorwaarden aanwezig.

Daarbij hebben blijkbaar voornamelijk onze standvogels erg van den strengen nawinter geleden, daar zoowel mijne eigene waarnemingen (ik was van 22—29 April in Friesland) als de mededeelingen der door mij ondervraagde zoekers, gewagen van een zéér gunstigen stand der weidevogels.

---

1) In totaal werden — op marktdagen te Sneek en Leeuwarden — aangevoerd 52000 stuks. De Heer THUSSE moge hierin de beantwoording zien van zijne vraag in de „Levende Natuur”, XXII, afl. I.

Verder was er ultimo April (de Grasmaand!) nog nergens een sprietje gras te vinden; de weilanden zagen er uit als of ze waren platgebrand. En, hoewel de mooie Meimaand dien achterstand voor een goed deel inhaalde, viel de hooioogst ditmaal toch een paar weken later, waardoor aan het overgrootste deel der weidevogels gelegenheid werd gegeven om hunne eieren uit te broeden en de jongen over de eerste gevaarlijke periode, het „zieh drukken” heen te helpen.

Mededeelingen mijner kennissen, uit verschillende streken der provincie, gewagen dan ook van massa's jong vogelgoed, die — begin Juni — allerwege de velden bevolkten.

Ornithologische waarnemingen in Nederland

MEDEGEDEELD DOOR

Dr. E. D. VAN OORT.

De belangrijkste waarnemingen op ornithologisch gebied, in Nederland gedaan sedert mijne laatste mededeelingen in den vorigen jaargang van *Ardea*, laat ik hier volgen. De langdurige vorstperiode in Januari en Februari bracht ons over het geheel slechts weinig zeldzame gasten. Voor vele, hier overwinterende vogels is de strenge, lang aanhoudende koude noodlottig geworden. De reigers, die hier in de laatste jaren in tamelijk groot aantal overwinterden, zijn stellig alle omgekomen; opmerkelijk is het echter dat de reigerstand in ons land niet achteruitgegaan is, daar enkele broedkolonies in 1917 beter bezet zijn geweest dan ooit. Bij andere vogels, als vooral meezen en lijsters, schijnt daarentegen bepaald overal een vermindering van het aantal broedvogels plaats gevonden te hebben.

Onder de acquisities van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie bevindt zich een vogel, welks vangst niet valt in het tijdperk, waarover dit overzicht loopt, doch waarop ik hier uit hoofde van zijne zeldzaamheid en van minder nauwkeurige opgaven in de literatuur, de aandacht vestig. De Heer B. TH. J. GRIMMELT te Winterswijk schonk aan het Museum een voorwerp van de Alpenkauw, *Pyrrhocorax graculus* (L.), dat in het najaar van 1893, het jaar dat

er een groote trek van notenkrakers was, geschoten is nabij Winterswijk door wijlen den Heer W. F. GRIMMELT. Het dier is opgezet en is gelukkig nog in goeden staat; de sexe is niet bepaald.

Ook bevindt zich onder de aanwinsten van onze collectie een oud ♀ van *Nettion flavirostris* (Vieillot), dat 7 December 1916 op het Kagermeer geschoten is. Deze Zuidamerikaansche talingsoort is niet tot onze fauna te rekenen, daar de hier geobserveerde voorwerpen zeker uit gevangenschap ontvluucht zijn. Ik heb eenige jaren geleden nog een ander voorwerp uit ons land in handen gehad, een ♂ dat 22 Augustus 1908 bij Giethoorn (O.) gevangen was en mij door den Heer R. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG ter bestemming werd toegezonden.

Bij enkele soorten in de hiervolgende lijst vindt men eenige waarnemingen van vroegeren datum, die de vermelding waard zijn.

Podiceps nigricollis Brehm — **Geoorde fuut.**

Den 26sten April 1917 ontving ik voor de collectie van het Museum een oud ♀, dat den nacht te voren tegen den vuurtoren te IJmuiden was verongelukt.

Volgens mededeeling van den Heer E. BLAAUW te Nijmegen moet deze soort in Juni van dit jaar broedend waargenomen zijn te Hatert bij Nijmegen.

Fulmarus glacialis (L.) — **Noordsche stormvogel.**

Omtrent deze vogelsoort verzuimde ik in mijn vorig overzicht een paar vangsten te vermelden. Ik laat deze hier nog volgen:

„Den 18den en den 19den September 1916 bracht men mij van het strand telkens een uitgeputten Noordschen stormvogel” — C. J. EYMA, Egmond aan Zee.

„Bij Denekamp (O.) werd 18 September 1916 een ♂ van den Noordschen stormvogel gevangen.” — J. B. BERNINK.

Van den Heer J. VERWEY ontving het Museum een oud ♀, dat 9 October 1917 door hem aan het strand te Noordwijk aan Zee gevonden was, tegelijk met nog een in ontbinding verkeerend voorwerp.

Van den Heer C. J. EYMA te Egmond aan Zee ontving het Rijks Museum een jong voorwerp, dat aldaar den 25sten November l.l. aan het strand gevonden werd.

In de laatste jaren is deze soort na noordwestelijken storm steeds in enkele voorwerpen waargenomen.

Branta bernicla (L.) — **Rotgans.**

Onder de talrijke rotganzen, dezen winter op Texel bemachtigd werden twee witbuikige voorwerpen gevonden, ♂ en ♀, die den 29sten Januari 1917 geschoten waren en aan het Museum toegezonden werden. Deze lichte kleurphase van de rotgans is door mij reeds nader besproken in *Ardea*. II, 1913, p. 28. De tamelijk uitgebreide serie, die ik thans te mijner beschikking heb, gedooft niet, althans voor in Nederland verzameld materiaal, een scheiding in twee afzonderlijke vormen.

Anser erythropus (L.) — **Dwerggans.**

In het laatst van Februari 1917 werd bij 's Hertogenbosch een oud voorwerp gevangen, dat levend in het bezit van de Rotterdamsche Diergaarde kwam. — Dr. J. BÜTTIKOFER.

Circus cyaneus (L.) — **Blauwe kuikendief.**

Van den Heer P. J. VAN DEN BERGH LZN. te Tilburg ontving het Museum een fraai oud ♂, aldaar den 27sten December 1916 geschoten.

Astur palumbarius (L.) — **Havik.**

Den 9den Juni 1916 werd onder Ratum bij Winterswijk een nest met drie jongen uitgehaald, waarvan er twee in de Rotterdamsche Diergaarde kwamen en aldaar opgevoed werden.

Het Rijks Museum van Natuurlijke Historie kwam in het bezit van 2 opgezette donsjongen met het daarbij behorende oude ♂, die, volgens mededeeling van den oud-amanuensis A. G. DRECHSLER, in het laatst der tachtiger jaren in de provincie Utrecht, bij de Bilt of Zeist, verzameld zijn. De voorwerpen waren geplaatst in de verzameling van het Zootomisch Laboratorium te Leiden en zijn op welwillende wijze aan 's Rijks Museum afgestaan door den hoogleeraar Dr. P. N. VAN KAMPEN.

Buteo buteo desertorum (Daudin) — **Steppenbuizerd.**

Door bemiddeling van den Heer E. BLAAUW te Nijmegen ontving ik nog een ♀, dat 12 September 1916 te Malden (G.), en een ♀, dat 17 September 1916 bij Nijmegen geschoten werd. Het eerste heeft een vleugellengte van 380 mm.; het laatste is een groot exem-

plaat van 390 mm. vleugellengte en is op borst en dijen sterk roodbruin gekleurd.

Een donker gekleurd ♂, met slechts zeer weinig roodbruin in het gevederte en met een vleugellengte van 350 mm., werd 30 November 1916 te Geldrop (N. B.) geschoten.

Haliaetus albicilla (L.) — **Zeearend.**

D.d. 24 Februari 1917 schreef Dr. C. KERBERT mij: „Gisteren ontvingen wij een levend exemplaar van *Haliaetus albicilla*, dezer dagen gevangen te Middachten.”

Milvus milvus (L.) — **Wouw.**

De Heer E. BLAAUW te Nijmegen berichtte mij, dat den 4den Mei 1917 wederom een oud ♀ te Maarsbergen (U.) gevangen werd en aan hem ter opzetting werd toegezonden.

Pernis apivorus (L.) — **Wespendief.**

Den 12den September 1917 werd bij Pijnacker (Z. H.) een jong ♂ gevangen, terwijl het een wespennest bewerkte. De vogel werd levend naar de Rotterdamsche Diergaarde gezonden en eenige dagen later dood aan 's Rijks Museum te Leiden afgestaan.

Fulica atra L. — **Meerkoet.**

Een wit gevlekt ♂ werd 30 Januari 1917 te Aalsmeer geschoten en voor de collectie van het Rijks Museum aangekocht. Partieel albinisme komt bij meerkoeten niet zelden voor.

Grus grus (L.) — **Kraanvogel.**

Omstreeks 20 October 1917 werd te Oirlo, t. z. o. van Venray, een ♀ geschoten, hetwelk aan ons Museum is toegezonden. — Dr. C. KERBERT.

Otis tarda L. — **Groote trap.**

De groote trap is tijdens de vorstperiode van Februari 1917 in tamelijk groot aantal in ons land waargenomen. Dr. KERBERT berichtte mij dat in de tweede week van Februari drie stuks uit een troep van 19 stuks bij Groenlo (G.) geschoten werden, waarvan er één, een ♀, aan het genootschap „Natura Artis Magistra” werd toegezonden. De Heer H. VAN ZANDEN te Rotterdam ontving een voor-

werp ter prepareering, dat uit een koppel van 4 stuks in de buurt van Arnhem omstreeks dien tijd geschoten werd. Den 15den Februari 1917 werd een ♀ bij Lichtenvoorde (G.) geschoten, hetwelk de Heer E. BLAAUW te Nijmegen ter prepareering ontving. Van den Heer H. ROOZENDAAL te Arnhem ontving 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden een oud ♀, dat 16 Februari door hem bij Veenendaal (U.) geschoten is.

Van Dr. KERBERT ontving ik nog de mededeeling dat wederom een voorwerp aan Artis werd toegezonden; dit werd geschoten den 21sten November l. l. in den Legmeerpolder onder Nieuwer-Amstel in een bietenland.

Charadrius apricarius L. — **Goudplevier.**

Den 30sten Mei 1917 werd bij Venray een nest met 4 eieren gevonden, die aan 's Rijks Museum te Leiden toegezonden werden. Van Jhr. Mr. A. A. VAN HEURN te Amsterdam ontving onze collectie een legsel van 4 stuks, eveneens dit jaar aldaar gevonden.

Vanellus vanellus (L.) — **Kievit.**

De Rotterdamsche Diergaarde ontving een gedeeltelijk albinistisch voorwerp, dat 1 November 1917 levend bij Reeuwijk (Z. H.) gevangen is. — Dr. J. BÜTTIKOFER.

Megalestris skua (Brünnich) — **Groote jager.**

De Heer A. A. VAN PELT LECHNER deelde mij mede, dat hij in het Museum van de Nederlandsche Heidemaatschappij te Arnhem een voorwerp van den Grooten jager heeft onderzocht, dat 9 October 1917 levend te Giethoorn in het riet op een nitgeveende plas, dicht bij de Beulakerwijde, in uitgeputten toestand door een visscher werd gevangen. De preparateur, die het dier opzette, bestemde het als ♂. Omtrent de juiste localiteitsopgave bestaat bij dit voorwerp geen twijfel. Ongelukkiger had deze interessante vangst niet terecht kunnen komen!

De Heer C. J. EYMA te Egmond aan Zee deelde mij betreffende deze soort mede: „Den 8sten October l. l. zag ik aan het strand een donkerbruinen of zwarten vogel vliegen, ter grootte van een forsche zilvermeeuw. Ik meende dadelijk met een jager te doen te hebben, doch een duidelijke witte teekening in de vleugels had ik tot nu

toe niet bij den jager waargenomen. Thuis gekomen bleek mij, dat de Groote jager kennelijk is aan het wit in den vleugel, zoodat ik overtuigd ben, dat het de Groote jager was."

Larus minutus Pallas — **Dwergmeeuw.**

Door den Heer J. VERWEY is de dwergmeeuw in het midden van de eerste helft van October 1917 herhaaldelijk in één of meer exemplaren aan het strand te Noordwijk waargenomen.

Xema sabinii (Sabine) — **Sabine's vorkstaartmeeuw.**

Deze voor ons land zeer zeldzame meeuwsoort is door den Heer J. VERWEY aan het strand te Noordwijk waargenomen, den 7^{den} October 1917 in één exemplaar, den 9^{den} October, ook bij stormweer, in 2 exemplaren, evéneens, gelijk het eerst waargenomen voorwerp, jonge dieren. De beschrijving die de Heer VERWEY van de voorwerpen geeft, vóór dat hij exemplaren in de collectie van het Rijks Museum gezien had, waarin hij ook dadelijk de door hem geobserveerde soort herkende, wijst zoo duidelijk op de vorkstaartmeeuw, dat ik er niet aan twijfel dat de door den Heer VERWEY waargenomen vogels jonge voorwerpen van *Xema sabinii* zijn. De eerst waargenomen vogel was buitengewoon mak en liet zich tot op 2 meter naderen, zonder de minste vrees te toonen. De door den waarnemer bij zijn thuiskomst gemaakte beschrijving van het eerste voorwerp volgt hier:

„Snavel klein en zwart. Kop te beginnen een paar (hoogstens!) c.m. boven den snavel blauwgrijs, vooral het achterhoofd. Van voren ging dit, hoe langer hoe minder gekleurd wordend over in het witte vlak boven den snavel, welk wit niet zuiver was. Nekbovenzijde blauwgrijs als de achterkop.

Dit gaat over in het zeer zachte en fijngekleurde bruin (warme tint) van vleugels en rug en dat bruin trok iets, maar heel weinig, in het blauwgrijze. Alles buitengewoon zachte tinten.

De langste groote slagpennen waren zwart en de rest wit. Was de vleugel nu toegevouwen, dan had men een zwarte en een witte streep naast elkaar. Ging hij open, dan vormde dat een zwarte band vóór, en een witte achter, wat voor een meeuw een heel raar effect opleverde. De dekveeren van het warme bruin waren elk apart, zelfs al op een afstand te onderscheiden, doordat er een spierwit randje omheen liep. Dit maakte het werkelijk nog fijner.

De geheele onderkant was zuiver wit, ook de staart behalve een zwarte zoom aan het eind en het mooiste van al was dat de staart zeer duidelijk, hoewel niet diep, gevorkt was. De pooten, van achterteen voorzien, waren bleekgrijs; ze leken me verder voor een meeuwtamelijk kort en vrij zwak. De vorm van het dier zelf was kort, ietwat gedrongen, maar in de vlucht was het slank. In de vlucht herinnerde het iets aan een stern; ik denk dat de vorkstaart hier ook toe bijdroeg, al was dien op een afstand niet te zien. Het oog leek me zwart, maar misschien was dit wel door het afsteken tegen het wit. In makheid overtrof hij de dwergmeeuw nog verre: één keer naderde ik hem zoo dicht, dat ik hem met mijn stok een slag zou hebben kunnen geven; toen vloog hij tegen wind op en vlak langs mijn gezicht.

Soms ging hij zich op zijn gemak poetsen, maar meest zat hij, kop in den wind en keek stil voor zich. Toen ik hem te erg lastig viel, ging hij bij de andere meeuwen zitten en ten slotte vloog hij met hen op en hij alleen hoog door de lucht met den wind mee, ver weg, het noorden in."

Aangaande de beide voorwerpen, die de Heer VERWER den 9den October zag, meldde hij mij nog:

„De vleugels zijn langer en smaller dan die der andere soorten, uitgezonderd *L. minutus*, waarmee hij in de sierlijkheid bij het vliegen ongeveer gelijk zal staan. Hij herinnert daardoor sterk aan sterns; bovendien wordt de staart voortdurend in- en uitgeklaapt bij het dalen of zwenken en terwijl ik verleden keer schreef dat de vork onder het vliegen eigenlijk niet te zien was, blijkt ik me daarin te hebben vergist, want hij was zeer duidelijk waarneembaar, vooral doordat de achterste donkerbruine band zoo mooi tegen het wit afstak. Maar het allereerst was hij toch altijd, zelfs al in de verte te onderscheiden door de zwart-witte vleugels. De bruine rug en blauwgrijze bovenkop en nek waren dichterbij nog voltooiingskenmerken. Evenals de dwergmeeuwen verschilt hij in de vlucht van de zeezwaluwen doordat hij nooit rukt, al overtreffen *minutus* en hij in slankheid de andere meeuwen duidelijk.

De exemplaren waren beide precies eender geteekend als het voorwerp van 7 October. Hun voedsel zochten ze als *L. minutus* en stormvogel (*Procellaria leucorrhoea*); ze volgden de golven, maar verhieven zich meer in de lucht, bidden soms boven de zandvlakten met water, waarvan de golven zich terugtrokken, streken daar ook wel neer om iets te eten.

Een paar maal streken ze neer op het water en vlogen ze op voor

de volgende groote golf kwam. Ik heb de dieren met voedsel zoeken gevolgd vanaf 1½ K. M. noordelijk van het dorp tot 5 K. M. ten Noorden en terug, want daar keerden ze om. Zoo kon ik eenige uren lang van hen genieten."

De waarneming van den Heer VERWEY is belangrijk genoeg om eenigszins uitvoerig te vermelden. Gelijk bekend is bezit het Leidsche Museum een jong voorwerp in het eerste kleed, een geschenk van den Utrechtschen hoogleeraar VAN LIDTH DE JEUDE in 1863. Dit voorwerp is door SCHLEGEL geëtiketteerd: *Larus sabinei*, Mer du Nord. Het is een oud, slecht opgezet voorwerp. Daar er in de collectie VAN LIDTH DE JEUDE meer zeldzaamheden uit ons land waren, is het wel waarschijnlijk, dat het in Nederland geschoten is en is het vermoedelijk dezelfde vogel door TEMMINCK in 1840 vermeld als „un jeune sur les côtes de Hollande" (Man. d'Orn. 2me éd. IV, 1840, p. 489). In het Museum van het Koninklijk Zoologisch-Botanisch Genootschap te 's Gravenhage is een jong ♂ van deze soort, dat 11 October 1892 aan het strand bij den Hoek van Holland geschoten werd en door de goede zorgen van Dr. A. C. OUDEMANS, toenmaals directeur van die instelling, voor de wetenschap bewaard is gebleven. Volgens mededeeling van den jager, die het bemachtigde, liet het zich ook tot op korten afstand naderen en was het geheel alleen. Meer exemplaren zijn uit ons land niet bekend.

Alle alle (L.) — **Kleine alk.**

Van de kleine alk ontving ik in de maand November 1917 de volgende exemplaren: 1 ♀, 8 November, Texel; 1 ♂, 12 November, Valkenburg bij Leiden; 1 ♂, 22 November, Noordwijk aan Zee.

De Heer C. J. EYMA te Egmond aan Zee ontving in de maand November van dit jaar 11 kleine alken, die aldaar aan het strand gevonden waren.

Caprimulgus europaeus L. — **Geitenmelker.**

De Heer L. VAN 'T SANT berichtte mij, dat hij 20 October l. l. 's morgens om half 6 in de kom van de gemeente Bergen (N. H.) een nachtzwaluw hoorde ratelen.

Late waarnemingen van den Geitenmelker zijn reeds bekend; het Rijks Museum bezit een ♀, dat 21 October 1863 te Bloemendaal is geschoten (coll. van WICKEVOORT CROMMELIN). Dat het mannetje zoo laat in den tijd nog ratelt, is, meen ik, nog nooit waargenomen.

Picus martius L. — **Zwarte specht.**

Van Mr. A. TH. TEN HOUTEN te Winterswijk ontving 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie een jong ♂ van deze soort, dat te Ratum bij Winterswijk den 22sten Juni 1917 uit het nest werd gehaald.

Dr. C. KERBERT berichtte mij, dat aan het Museum van Artis een ♀ werd toegezonden, dat 13 Augustus l.l. te Hummelo (G.) was geschoten.

Muscicapa atricapilla L. — **Zwartgrauwe vliegenvanger.**

In 1916 nam de Heer G. ROOSEBOOM op 14 Mei en op 1 Juni te de Lutte, gem. Lossen, bij Oldenzaal een paar zwartgrauwe vliegenvangers waar, waarvan het ♂ niet uitgekleurd was, dat zijn nest had en jongen voederde in een oud, schorsloos nestblok met klein vlieggat. Op 10 Mei 1917 werd door Z. Ed. ter zelfde plaatse wederom een niet uitgekleurde zwartgrauwe vliegenvanger waargenomen, die zijn kort, luid fluitend gezang onophoudelijk deed hooren. Het nest werd, ook later, niet gevonden. Vermoedelijk handelt het hier om hetzelfde individu en is deze waarneming een bevestiging van de opvatting, dat het ♂ van deze soort pas op hoogen ouderdom het volkomen kleed aanlegt.

Calamodius aquaticus (Gmelin) — **Waterrietzanger.**

Voor de collectie van het Museum ontving ik 1 exemplaar, dat 13 Augustus, en 5 exemplaren, die 15 Augustus l.l. tegen den vuurtoren van IJmuiden dood gevlogen waren.

Lanius excubitor L. — **Klaapekster.**

Den 10den Juni 1917 werd te Lichtenvoorde bij Winterswijk een nest met 4 doode jongen en een niet uitgekomen ei van den klap-ekster gevonden, welk broedsel door photographische experimenten, helaas, verongelukt was. Het ei is door de goede zorgen van den Heer J. L. F. DE MEYERE in 's Rijks Museum terecht gekomen.

Corvus corone L. — **Kraai.**

Ik ontving een bruine variëteit van *Corvus corone*; het is een jong ♀, afkomstig uit Putten (G.), van begin Juli 1917. — W. WARNSINCK.

Corvus cornix L. — **Bonte kraai.**

Op 21 Mei 1917 vloog op een afstand van ± 15 meter een bonte kraai voor mij weg. Het was in hetzelfde bosch „Mildenburg” te Oostvoorne, waar 30 Mei 1915 ook een bonte kraai geschoten werd. Ik nam thans maatregelen tegen het wegschieten en zal opletten of het exemplaar blijft. — TH. BARON COLLOT D'ESCURY.

Nucifraga caryocatactes mucrorhynchus Brehm. — **Dunsnavelige notenkraker.**

De Heer F. K. BARON VAN DEDEM nam 2 October 1917 een voorwerp te Heino (O.) waar.

De Heer C. LAMBREGTS berichtte mij, dat hij in het Mastbosch onder Princenhage den 12den October één en den 15den October 1917 twee notenkrakers zag.

De Heer Mr. C. J. HEEMSKERK zond mij twee berichten van waarneming dezer soort; 1 werd geschoten in het begin van October bij Hilversum en 1 bij Huizen (N. H.) op 13 October 1917.

De Heer E. BLAAUW te Nijmegen ontving een ♂, dat 18 October 1917 bij Bloemendaal (N. H.) geschoten was.

Dit zijn de eenige berichten, die mij omtrent het waarnemen van deze soort werden toegezonden. Zelf ontving ik geen exemplaren. Zeer waarschijnlijk betreffen de waarnemingen exemplaren van den Siberischen vorm, waarvan in het begin van October ook in Noord-Duitschland voorwerpen werden geschoten.

Leiden, 30 November 1917.

Ringmusschen (*Passer montana* [L.]) onder dakpannen.

DOOR

J. L. F. DE MEYERE.

In September 1916 kwam ik in eene nieuwe woning te wonen. Ornithologisch ging ik er heel wat op achteruit; de terreingesteldheid was niet geschikt: dichte struiken of dicht opeengroeiend,

opgaand, hout zoekt men in onzen tuin te vergeefs. Slechts hier en daar een boom, waar een merel, een vink of een groenling zou kunnen nestelen. Wat de vogels betreft, trof ik er toenmaals eene abnormale hoeveelheid huismusschen, die, 's zomers, naar mij gezegd werd, onder de pannen van het dak nestelden, en eenige ringmusschen, die, naar mij spoedig bleek, tegen den avond, in het dichte groen van een paar sparreboompjes neervielen en daar den nacht doorbrachten.

Om deze laatste aan broedplaatsen te helpen, en die althans, aan mijne omgeving te binden, hing ik hier en daar wat nesthokjes op, niet twijfelende, of de „*Baumspierling*” zou deze in 't voorjaar betrekken.

Tot mijne verwondering werden ze echter niet geaccepteerd. Wel zag ik nog altijd de ringmusschen, maar naar de nesthokjes keken ze niet om.

Inmiddels was het mij niet ontgaan, dat de ringmusschen hooi en veertjes naar het dak brachten, en er mede onder de pannen, kropen. Ik mocht dus aannemen, dat zij, even als de huismusschen, onder de pannen, hunne broedplaatsen zouden hebben, en eene latere inspectie bevestigde inderdaad dit alleszins gewettigde vermoeden.

Of het nu kwam door mijne eigen ervaring tot nu toe — nooit anders had ik ringmusschen broedend gevonden, dan in holten van boomen, meest van knotwilgen en vruchtboomen, en in nesthokjes — of wel door wat mij uit de litteratuur¹⁾ was bijgebleven, weet ik niet, maar deze broedplaats leek mij voor de ringmusch nog al merkwaardig, te meer, daar de gelegenheid er was, om in eene boomholte — want daarmede mag een nesthokje toch stellig wel gelijk gesteld worden — te nestelen. Ik veronderstel, dat de dakpannen verkozen werden boven de nesthokjes, enkel en alleen uit traditie.

De ringmusschen hadden destijds, omdat er niets anders was, met de ruimte onder de pannen, genoeg moeten nemen, en nu

---

1) Vergelijk BREHM, NAUMANN, FRIDERICH, FLOERICKE en vele anderen, die van het broeden van de ringmusch, evenals de huismusch, onder de pannen der daken, met geen enkel woord reppen. Dat nochtans het broeden van de ringmusch onder dakpannen reeds eerder geconstateerd was, blijkt uit VAN PELT LECHNER, „*Oologia Neerlandica*”, die als broedplaats opgeeft: „bij voorkeur in holle boomen, ook wel in muurgaten e. d.; soms onder daken”. (Cursivering van mij, de M.).

er betere, meer bij hun psyche passende nestplaatsen waren, werden deze nochtans veronachtzaamd.

Een analoog geval, herinner ik mij, van een koolmees, die, sinds eenige jaren, onder de houten kap van een dagelijks in gebruik zijnde pomp nestelde. Later, toen er vele nesthokjes opgehangen werden, waaronder enkele in de onmiddellijke nabijheid van de pomp, bleef de koolmees haar eenmaal gekozen nestplaats getrouw, niettegenstaande ze daar vaak moest worden verontrust en het broedsel reeds menigmaal geheel of gedeeltelijk te gronde was gegaan. Ook de koolmees had haar conservatisme, ondanks den tegenwoord, niet kunnen overwinnen.

Om nu evenwel op de ringmusschen terug te komen: toen ik hunne eieren, nadat de legsels voltallig waren, had weggenomen, bouwden de meesten een nieuw nest, evenzeer onder de pannen, maar een drietal paartjes had genoeg van de oude nestplaats en betrok thans een nesthokje.

De huismusschen echter — hun aantal was stellig 3 à 4 maal grooter dan dat der ringmusschen —, wier eieren ik ook stelselmatig verwijderde, bleven steeds de pannen getrouw en zelfs nadat een tweede en derde legsel een zelfde lot had ondergaan als het eerste, was er geen enkel paartje, dat naar een nesthokje trok.

De huismusschen-psyche is dus blijkbaar sterker gebonden aan het broeden onder dakpannen dan die der ringmusschen, en als men bedenkt, dat de nestwijze onder de pannen voor huismusschen de meer normale en die in boomholten stellig de meer abnormale is, terwijl bij de ringmusschen juist het omgekeerde het geval pleegt te zijn, zal men zich over mijne ervaring niet al te zeer verbazen.

E d e, 5 November 1917.

Resultaten van het ringonderzoek van het Rijks Museum te Leiden

DOOR

Dr. E. D. VAN OORT.

X.

Sedert mijn laatste opgave van berichten van waarneming van geringde vogels zijn de volgende gevallen mij bekend geworden. Tot mijn genoegen kan ik weder eenige waarnemingen van onze ringvogels in het buitenland mededeelen. Voor elke mededeeling, geringde vogels betreffende, houd ik mij steeds aanbevolen en breng hierbij mijn dank aan allen, die de welwillendheid hadden mij eenig bericht daaromtrent te doen geworden.

Wilde eend (*Anas boschas*).

- Nummer 407, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 28 Juli 1911 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als volwassen vogel; begin Maart 1917 geschoten te Kerkwerpe op Schouwen (Z.). Berichtgever de Heer J. J. VAN DE VEN, Zierikzee.
- „ 409, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 28 Juli 1911 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als volwassen vogel; begin Januari 1917 werd in een eendenkooi te Vrouwepolder op Walcheren (Z.) de ring gevonden. Berichtgever de Heer A. MAN IN 'T VELD, Oostkapelle.
- „ 414, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 13 Augustus 1911 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als volwassen vogel; begin Maart 1917 geschoten te Kerkwerpe op Schouwen (Z.). Berichtgever de Heer J. J. VAN DE VEN, Zierikzee.
- „ 431, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 28 Juli 1911 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als volwassen vogel; half Maart 1917 geschoten op de Roggeplaat bij Schouwen (Z.). Berichtgever de Heer J. J. VAN DE VEN, Zierikzee.

Nummer 4025, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 15 September 1911 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als volwassen vogel; begin Februari 1917 gevangen te Ellemeet. Berichtgever de Heer W. JOCHEMS, Wassenaar.

„ 10241, geringd te Ulrum (Gr.) 27 September 1913 door den Heer H. D. LOUWES, als volwassen vogel; 22 Augustus 1917 geschoten te Hornhuizen (Gr.). Berichtgever de Heer K. J. DE COCK WOLDRINGH, Hornhuizen.

Wintertaling (*Nettion crecca*).

Nummer 12715, geringd te Schiermonnikoog 1 November 1912 door den Heer D. WOLTMAN, als volwassen vogel; in Augustus 1914 geschoten in het noorden van Finland, in het gebied van de Kemijoki. Berichtgever de Heer J. A. PALMEN, Helsingfors, Finland.

Zilvermeeuw (*Larus argentatus*).

Nummer 12537, geringd te Callantsoog (N. H.) 4 Juli 1915 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 17 Februari 1917 aangeschoten gevonden op het landgoed Ockenburgh te Loosduinen (Z. H.). Berichtgever de Heer S. DE JONG, Loosduinen.

„ 12572, geringd te Callantsoog (N. H.) 4 Juli 1915 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; eind April 1917 dood gevonden te Anna Paulowna (N. H.). Berichtgevers de Heeren PREYDE, Breezand.

„ 18156, geringd te Callantsoog (N. H.) 4 Juli 1915 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 11 Januari 1917 dood gevonden te Hoek van Holland. Berichtgever de Heer JAC. ROTGANS, Rotterdam.

Kokmeeuw (*Larus ridibundus*).

Nummer 11036, geringd te Kerkwerpe op Schouwen (Z.) 17 Juni 1912 door Dr. E. D. VAN OORT, als nestjong; 8 Februari 1917 gevangen en weder vrijgelaten te Veere op Walcheren (Z.). Berichtgevers de Heeren P. M. MANSVELT en W. DOETS, Veere.

„ 13126, geringd te Ellemeet op Schouwen (Z.) 7 Juli 1912

door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als nestjong; 31 Januari 1917 gevangen te Vlissingen. Berichtgever de Heer Commissaris van Politie, Vlissingen.

Groote stern (*Sterna cantiaca*).

Nummer 6872, geringd te Kerkwerf op Schouwen (Z.) 29 Juni 1912 door den Heer A. MAN IN 'T VELD, als nestjong; 5 Augustus 1917 gevangen op de Noordzee aan de Engelsche zijde. Berichtgevers de Heeren J. H. GURNEY, Norwich en H. F. WITHERBY, Londen.

Kievit (*Vanellus vanellus*).

Nummer 21326, geringd te Vogelenzang (N. H.) 1 Juni 1916 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 7 April 1917 dood gevonden te Heemstede (N. H.). Berichtgever de Heer L. SPIERENBURG, Heemstede.

Scholekster (*Haematopus ostralegus*).

Nummer 21828, geringd te Vogelenzang (N. H.) 22 Juni 1916 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 28 Februari 1917 geschoten aan den Hoek van Holland. Berichtgever de Heer GRUND, Rotterdam.

„ 21836, geringd te Callantsoog (N. H.) 1 Juli 1917 door Dr. J. J. BLANKSMA, als nestjong; 18 September 1917 dood gevonden te Callantsoog. Berichtgever de Heer S. JARING, Callantsoog.

Boerenzwaluw (*Hirundo rustica*).

Nummer 19755, geringd te Bedum (Gr.) 10 Juli 1915 door den Heer F. J. BISSCHOP, als oude vogel; in 1917, evenals in 1916, op dezelfde plaats broedende waargenomen. Berichtgever de Heer F. J. BISSCHOP, Adorp.

„ 19759, geringd te Bedum (Gr.) 10 Juli 1915 door den Heer F. J. BISSCHOP, als oude vogel; in 1917, evenals in 1916, op dezelfde plaats weer broedend waargenomen. Berichtgever de Heer F. J. BISSCHOP, Adorp.

Zwarte lijster (*Turdus merula*).

- Nummer 20419, geringd te Oostkapelle op Walcheren (Z.) 19 Mei 1916 door Jhr. W. C. VAN HEURN, als nestjong; 4 Februari 1917 dood gevonden te Oostkapelle. Berichtgever Jhr. W. C. VAN HEURN, Oostkapelle.
- „ 23142, geringd te Oostkapelle op Walcheren (Z.) in de lente van 1916 door Jhr. W. C. VAN HEURN, als nestjong; 30 Januari 1917 dood gevonden te Oostkapelle. Berichtgever de Heer E. VIÉRIN, Oostkapelle.

Zanglijster (*Turdus musicus*).

- Nummer 22830, geringd te Hillegom (Z. H.) 22 Mei 1915 door den Heer J. VERWEY, als nestjong; 13 November 1917 gevangen te Villarreal, Castellon, Spanje. Berichtgevers Dr. JOAQUIN CORET, Villarreal en Dr. J. BELTRAN, Valencia.

Bastaardnachtegaal (*Accentor modularis*).

- Nummer 22336, geringd te Ede (G.) 25 Februari 1916 door den Heer J. L. F. DE MEYERE, als oude vogel; 19 Augustus 1917 dood gevonden te Ede. Berichtgeefster Mevrouw HARTE-LUST—VAN WESEL, Ede.

Leeuwerik (*Alauda arvensis*).

- Nummer 19705, geringd te Noordwijk aan Zee (Z. H.) 20 Mei 1915 door den Heer J. VERWEY, als nestjong; 25 Maart 1917 dood gevonden te Noordwijk aan Zee een paar honderd meters van de plek, waar hij geringd werd. Berichtgever de Heer J. VERWEY, Noordwijk aan Zee.

Koolmees (*Parus major*).

- Nummer 22355, geringd te Ede (G.) 8 Februari 1917 door den Heer J. L. F. DE MEYERE, als oude vogel; 15 Februari 1917 dood gevonden te Ede, als slachtoffer van de koude. Berichtgever de Heer J. H. BEEKMAN BZN, Groningen, door toezending van een mededeeling van Mevrouw LAVA-LEIJE, Ede.

Spreeuw (*Sturnus vulgaris*).

- Nummer 1778, geringd te Oostvoorne (Z. H.) 24 Juli 1912 door TH. BARON COLLOT D'ESCURY, als nestjong; in Juni 1917 geschoten te Palmohnen bij Kuddeeken, Oostpruisen, Deutschland. Berichtgever Dr. J. THIENEMANN, Rositten.
- „ 18505, geringd te Nieuwolda (Gr.) 27 April 1914 door den Heer D. DIJKSTRA JR., als oude vogel; eind September 1917 gevangen te Slochteren (Gr.). Berichtgever de Heer P. ENGELGHE, Slochteren.
- „ 20369, geringd te Adorp (Gr.) 30 Mei 1915 door den Heer F. J. BISSCHOP, als nestjong; 7 April 1917 dood gevonden te Adorp. Berichtgever de Heer F. J. BISSCHOP, Adorp.

Leiden, 30 November 1917.

Bijzonderheden betreffende de Gierzwaluw

[*Apus apus* (L.)]

DOOR

PROF. DR. A. E. H. SWAEN.

De belangstelling in de gierzwaluw is dit jaar grooter geweest dan in vorige jaren en geeft mij moed en lust om voort te gaan met het verzamelen van gegevens omtrent dezen hoogst merkwaardigen vogel. Den Heeren, die mij waarnemingen toezonden, betuig ik mijn hartelijken dank, terwijl ik mij voor toekomstige mededeelingen warm aanbevolen houd.

Den 29^{en} April 1917 deed ik tusschen drieën en vieren een wandeling langs de Kostverlorenvaart, nabij Amsterdam, toen ik plotseling eenige gierzwaluwen zag. Boven de stad zag ik er om dien tijd geene, doch tegen zevenen vlogen er drie rond in de nabijheid mijner aan het Vondelspark gelegen woning. 's Middags was het vrij kil met bewolkte lucht en krachtigen wind, maar tegen zessen klaarde het weer op en werd de lucht helder. Even nadat ik deze

laatste waarneming had gedaan ontving ik eene mededeeling van den Heer W. VAN HARENCARPEL, dat hij dien avond te zeven uur, hoog in de lucht, gierzwaluwen boven Amsterdam had zien vliegen, met de bijvoeging: „Het is een zomersche avond, volgend op een dag met bewolkte lucht”. Den volgenden dag (30 April) zag ik gierzwaluwen boven den Dam. — De Heer M. VLEESCHHOUWER nam dien dag (30 April) ook gierzwaluwen waar boven onze stad, terwijl de Heer J. DRIJVER mij meldde dat hij 30 April, 9 uur 's morgens, twee en 1 Mei zeven stuks boven Amsterdam waarnam. — De Heer G. ROOSEBOOM, te Zwolle, schrijft: „De gierzwaluwen, die in mijn huis nestelen (hoogstwaarschijnlijk 4 paren) zijn — althans enkele daarvan — 30 April des ochtends het eerst waargenomen; zij betrekken altijd dadelijk de oude nestplaats. Het was de eerste zomersche dag van het jaar”. — De Heer TJEERD DE VRIES GZN., te Amsterdam, schrijft: „30 April 's morgens 9 uur: Wind N. tot N.O., mooi weer, zonneschijn, geen gierzwaluwen; 10 uur v.m. $\pm$ 50 paren boven de wei- en warmoeslanden langs den Adm. de Ruyterweg; 12 uur 's middags $\pm$ 10 paren; 4 uur 's middags geen enkel exemplaar. De vogels, die aan Nieuwe Kerk, Koninklijk Paleis en Postkantoor nestelen, zijn niet aanwezig. — 1 Mei, 's morgens 9 uur: Wind N. tot N.O., mooi weer, zonneschijn, geen gierzwaluwen; 10 uur vm. $\pm$ 50 paren boven den Admiraal de Ruyterweg en omgeving; 12 uur 's middags $\pm$ 10 paren; 4 uur 's middags geen enkel paar. — Bewoners van Nieuwe Kerk, Kon. Paleis en Postkantoor stellen, onder luid misbaar, een onderzoek in naar den toestand, waarin zich nissen, spleten, architraven e. d. bevinden. — 2 Mei 9.30 vm. wind N. tot N.O., mooi weer, zonneschijn, $\pm$ 10 paren gierzwaluwen; 12 uur 's middags idem, 4 uur dito, 6 uur insgelijks. — Blijkbaar zijn de vogels, te Amsterdam althans, dit jaar in twee groepen aangekomen. — De Heer P. VAN DER BURG, te Hardinxveld, bericht mij dat hij den 29^{en} April de eerste gierzwaluwen boven zijne woonplaats zag. — Evenzoo zag de Heer J. H. PELLINKHOF de eerste op dien datum (29 April) boven Meppel. — De Heer SJOERD SJOERDSMA, te Grouw, nam de eerste gierzwaluw op 28 April waar.

Gelijk men ziet is er een merkwaardige overeenkomst in de waarnemingen betreffende het tijdstip van aankomst: de vogels zijn blijkbaar, zooals de Heer DE VRIES vermoedt, in twee groepen op 29 en 30 April aangekomen en hebben zich over West en Oost verspreid. Wat nu den datum van vertrek aangaat ontving ik de

navolgende mededeelingen, waarin ik tevens opneem bijzondere opmerkingen omtrent aantal, gewoonten enz.

De Heer W. VAN HARENCARPEL schrijft: 1. De gierzwaluwen zijn m. i. uit Amsterdam vertrokken omstreeks 20 Augustus. Dien avond waren ze nog talrijk. 2. In den morgen van 21 Aug. zag ik nog een vijftal dezer vogels, ja zelfs nog op den avond van 23 Augustus. 3. Op het tijdstip van vertrek was er prachtig stil, hoewel koel, weer. 4. Het aantal gierzwaluwen in het zuidelijk deel van Amsterdam was groot te noemen. — Ter aanvulling van deze mededeeling berichtte genoemde Heer mij nog nader dat hij Vrijdag 31 Augustus te 9 uur v.m. te Utrecht nog één enkele gierzwaluw zag vliegen. — De Heer A. A. VAN PELT LECHNER zag op 30 Augustus in het Velperbroek nabij Arnhem twee gierzwaluwen; een der eerste dagen van September een exemplaar tusschen Amsterdam en Breukelen. — Dr. L. F. DE BEAUFORT, te Eerbeek, zag den 27^{en} Augustus, 's avonds te 7 uur, te Wijk aan Zee twee gierzwaluwen om den Kerkstoren vliegen. Er woei een harde bries en het was regenachtig en bewolkt. — De Heer J. H. PELLINKHOF, te Meppel, bericht: 1. Tot en met 31 Juli zag ik de vogels vrij wel geregeld; ik meen dan ook dat 1 Augustus als tijdstip van vertrek der menigte moet worden aangenomen. Het grootste aantal vogels, ongeveer dertig, zag ik eenige malen vóór een opkomende onweersbui wild rondvliegen. 2. Op de volgende data nam ik nog gierzwaluwen waar: 5 Aug. 's avonds drie ex.; 6 Aug. 's avonds één ex.; 23 Aug. 's avonds één ex.; 5 Sept. 's avonds één ex. 3. De weerstoestand op 1 Aug. was regenachtig. 4. Het aantal gierzwaluwen meen ik gewoon te moeten noemen. — De Heer J. DALVER, te Santpoort, bericht: Tot 3 Aug. nam ik geregeld gierzwaluwen waar, zoowel alleenvliegende exemplaren als kleine gezelschappen. Den 4^{en} Aug., des voormiddags, zag ik er zeer vele buiten Amsterdam, meermalen twintig en vijftwintig bij elkaar. Die samenscholingen wezen m. i. op het trekken. Den volgende dag zag ik maar zeer weinige gierzwaluwen boven Santpoort, een enkel exemplaar in den namiddag en tegen den avond. Den 6^{en} Aug. miste ik den vogel geheel, doch den 7^{en} waren er weer vrij veel boven Amsterdam. Den 8^{en} nam ik er nog twee waar boven Haarlem en twee boven Amsterdam, doch daarna kreeg ik de gierzwaluw tot en met 17 Aug. niet te zien. Bij harden Z. wind zag ik er in den voormiddag van 18 Aug. vier boven den Hoorn (Texel) en wel in gezelschap van boeren-, huis- en oeverzwaluwen. Een half uur later was het gezelschap nog in dezelfde omgeving.

Den 23^{en} Aug., bij opstekenden wind uit het Z., vlogen er twee boven den Hoorn, ditmaal tezamen met boerenzwaluwen. Om half twaalf vloog één gierzwaluw het Marsdiep op. Eindelijk zag ik nog vijf gierzwaluwen boven de duinen bij de Koog (Texel) op 26 Aug. Hoewel het weer toen zeer goed was, teekende de lucht reeds duidelijk naar een naderende depressie. Den 27^{en} en 28^{en} was het stormachtig. Waar de laatste drie waarnemingen plaats hadden bij ruw weer of naderend ruw weer en in elk geval bij sterk terugloopenden barometer, lijkt het mij wel gewenscht dat er op gelet wordt of er werkelijk verband bestaat tusschen weersgesteldheid en late waarnemingen dezer vogels. — Mr. C. H. THIEBOU, te Zwolle, meldt: 1. Het laatst gezien te Zwolle 6 Aug. 2. Geen achterblijvers waargenomen te Zwolle: wel zag ik 9 Sept. vier gierzwaluwen boven de Nieuwe Merwede bij Werkendam. 3. Bij het vertrek was het weer goed, kalm en koud voor het jaargetijde. 4. Aantal groot. — De Heer G. ROOSEBOOM, te Zwolle, meldt: op 20—26 Juli des avonds twintig tot twee en twintig gierzwaluwen, op 27 en 28 Juli des avonds telkens nog één, daarna geen meer. Op 25—28 Juli mooi warm weder met weinig of matigen wind uit richtingen N.W.—Z.Z.W.—W.—N.W.—N.W.— 29 Juli warm, zwoel: wind zuidelijk, zwak. Aantal gewoon. Waargenomen aantallen: eerste drie weken van Mei 6—10; 23 Mei voor het eerst 15, later meestal 20—25 (doch zeer ongelijk, b.v. 4 Juni slechts 6); 24 Juni 33 en vóór 15 Juli nooit meer dan dit getal; 22 Juli gezien 45! (grootst aantal hier in de jaren 1914—1917 waargenomen, wat wellicht is toe te schrijven aan doorlopend gunstig weder tijdens nestperiode). Eerste nestvuil uitgeworpen 28 Juni, laatste 16—17 Juli. De door mij medegedeelde waarnemingen — ook die der vorige jaren — hebben betrekking op de uiterste westpunt der bebouwde kom van Zwolle; later vernam ik dat ook nog in de eerste dagen van Aug. gierzwaluwen boven het centrum der stad zijn waargenomen. Ik vertrok 7 Aug. naar Baarn en zag 8 Aug. te Soestdijk 4 gierzwaluwen ('s avonds) en 12 Aug. (viaduct over H. IJ. S., v.m. 10 uur) 3 gierzwaluwen; daarna geene meer. Deze waarnemingen te Zwolle betreffen alle de avondvluchten. In het wezen der gierzwaluwen is veel raadselachtigs, hetgeen mij meer en meer is gebleken nu ik ze vijf jaar lang heb waargenomen, broedende in mijn huis, slechts 6.5 M. boven den grond en vlak bij een balkon, zoodat het aan- en afvliegen op 2.5 M. afstands is te zien. — De Heer TJEERD DE VRIES, te Amsterdam, schrijft: Het zich tegen den avond

verzamelen boven de moestuinen en weilanden aan het zoogenaamde Slatuinenpad, heb ik sinds 1914 niet meer waargenomen. Wel vliegen er geregeld eenige paren, doch dat is vrijwel den geheelen dag het geval. Als verzamelplaatsen te Amsterdam zijn mij dit jaar opgevallen: 1°. de omgeving van het Koninklijk Paleis, 2°. het Spui en 3°. de Prinsengracht bij de Leidsche gracht. Vermoedelijk nestelen de vogels aan de daar aanwezige hooge gebouwen (Postkantoor, Nieuwe Kerk en Kon. Paleis zeker). Op de Prinsengracht zag ik, in het laatst van Juli, 's avonds meermalen groote troepen onder luid getier vlieg oefeningen houden. Het maakte den indruk dat de vogels, bij groepjes van 5 tot 10 stuks, krijgertje speelden (zouden het oefeningen van de jongen kunnen zijn?). Opmerkelijk was het gemak, waarmede de dieren de talrijke telefoonraden vermeden, op welker hoogte zij zich voortdurend in vliegende vaart bewogen. 10 Augustus vlogen nog $\pm$ 25 paren boven het Spui; 15 Augustus $\pm$ 12 stuks boven den N.Z. Voorburgwal en de Mozes- en Aäronstraat; 18 Augustus waren bij de Nieuwe Kerk nog 2 exemplaren aanwezig en den 22^{en} dier maand zag ik het laatste exemplaar 's morgens om half zeven boven den Adm. de Ruyterweg". — De Heer P. v. d. Burg, te Hardinxveld, zag 4 September bij mist en Z.O. wind twee gierzwaluwen; den 16^{en} Sept., bij Z.O. wind en mooi weer één gierzwaluw tusschen boerenzwaluwen. De geheele maand Augustus nam hij troepjes van tien tot twintig gierzwaluwen waar. — Zelf nam ik het volgende waar: 29 Juli 's avonds 7.35 te 's Gravenhage enkele gierzwaluwen; 30 en 31 Juli en 1 Aug. aldaar geen enkele gierzwaluw (de geheele week regende het hevig); 4 Aug. klaarde het weder op en dien avond zag ik talrijke exemplaren; 5 Aug. zag ik enkele exemplaren; 6 Aug. bij buig weer nam ik geen exemplaren waar, doch den 9^{en} Aug. zag ik bij helder weer eenige gierzwaluwen; den 10^{en} Aug. bij mooi weer, zag ik 's avonds vele exemplaren; den 11^{en} 's avonds waren zij vrij talrijk; den 12^{en} 's avonds zag ik er één te Scheveningen; den 13^{en} 's avonds één boven den Haag; den 14^{en} 's avonds geene; den 15^{en} zes, 's avonds; den 16^{en}, bij helder weer, geen enkele; den 19^{en} 's avonds waren zij te Amsterdam talrijk; den 20^{en}, bij mooi weer, zag ik er geen enkele in en buiten Amsterdam; den 21^{en} 's ochtends te 9.30 ettelijke in de buurt van mijn woning, overdag geene en 's avonds (mooi weer, W. wind) te 7.30 verscheidene; den 22^{en} 's ochtends één, 'smiddags geene in verschillende deelen van de stad; 's avonds verscheidene; den 23^{en} 's morgens een enkele, 's avonds bij mijn huis

een tiental, bij het IJ (8 uur) een enkele; den 24^{en} waren zij verdwenen. Gelijk men ziet stemt mijne waarneming overeen met die van den Heer van HARENCARPEL (23 Aug.) en van den Heer DE VRIES (22 Aug.), zoodat men veilig kan aannemen dat de laatste gierzwaluwen Amsterdam 22 en 23 Augustus verlieten.

Wat de talrijkheid aangaat kom ik hoe langer hoe meer tot de overtuiging, dat deze vogelsoort sterk in aantal toeneemt; vooral de nieuwe wijken in de steden schijnen de gierzwaluw aan te trekken. Bij de verzamelplaatsen door den Heer DE VRIES voor Amsterdam opgenoemd, kan ik nog voegen de uitmonding van de van Baerlestraat in het Vondelpark, waar de vogels, die op het gebouw der Rijkspostspaarbank en in de omgeving nestelen, hunne vlieg oefeningen houden.

Dat de gierzwaluw een late vlieger is bleek mij weer op 5 Juni. toen de laatste eerst om 9.35 (gewone tijd) verdween. Omtrent het aantal schrijft nog, blijkens vriendelijke mededeeling van den Heer VAN PELT LECHNER, Dr. U. H. E. HUBER NOODT te Delft, dat z. i. het aantal in Delft en in den Haag grooter was dan verleden jaar en wel vrij aanzienlijk. Ook uit een mededeeling van den Heer CH. C. VAN DER VLIS te 'sGravenhage blijkt dat de gierzwaluw boven geheel Duinoord vrij talrijk was. Uit de mededeeling van den Heer ROOSEBOOM blijkt dat de gierzwaluw niet uitsluitend in hooge gebouwen nestelt; ik herinner mij dat jaar in jaar uit een paar nestelde in het dak van een lage woning van ééne verdieping te Almeloo. Het huisje was zóó laag, dat een lange man de dakgoot kon bereiken!

Achterblijvers zijn dit jaar zeer laat gezien; trouwens het vertrek der groote menigte valt dit jaar ook zeer laat.

Eigenaardig is weer het tijdelijk verdwijnen, zooals dit o. a. door mij te 'sGravenhage is waargenomen. Ik zou mijne berichtgevers wel willen verzoeken in 1918 eens hunne bijzondere aandacht te wijden: 1°. aan dit tijdelijk verdwijnen in verband met wind en weersgesteldheid; 2°. aan de zeer uiteenloopende talrijkheid op verschillende uren van den dag.

Amsterdam, Dec. '17.

Naschrift. Ter aanvulling van vorige jaarberichten laat ik hier eenige mededeelingen volgen, mij alsnog door den Heer P. VAN DER BURG,

te Hardinxveld en den Heer SJOERD SJOERDSMA, te Grouw, verstrekt.

Hardinxveld: 28 April 1915 eerste gierzwaluwen, 10 Aug. 1915 laatste. Einde Juli verminderden zij reeds en kwamen alleen 's avonds in groote troepen, voornamelijk boven de rivier. 8 Aug. was stil, zoel en regenachtig, 10 Aug. stil, warm weer. — In 1916 kwamen zij 21 April en verdwenen 2 Aug.; het was van 26 Juli tot 2 Aug. mooi, warm weer. — Grouw: 26 April 1915 eerste, 26 Aug. laatste. — 26 April 1916 eerste. 27 Aug. laatste.

Korte Mededeelingen.

Groote Lijster (*Turdus viscivorus* L.). — Afgaande op inlichtingen, die mij van betrouwbare zijde toekwamen, broeden nu al reeds sedert 20 jaar 3 tot 4 paren Groote Lijsters in het bosch van het St. Willebrordus-College te Katwijk a. d. Rijn. Het laatste jaar heb ik mij zelf van het feit kunnen overtuigen. (F. WILLEMSE, Katwijk a. d. Rijn, 16 Augustus 1917).

Kleine Alk (*Alle alle* [L.]). — Gisteren vertoonde zich hier midden in de stad, in het benedenpand van de Hoogeveensche Vaart, een Kleine Alk, *Alle alle* (L.). Onder groote belangstelling van het publiek dook het dier voortdurend met buitengewone vaardigheid. Daar aan beide zijden van het smalle water menschen stonden en er natuurlijk ook met steenen geworpen werd, meende ik dat de vogel zich door duiken trachtte te redden.

Doch dit bleek geenszins het geval, want telkens bij het bovenkomen had hij een vischje van 4 à 5 em. lengte in den snavel.

Het alkje was volkomen op zijn gemak en stoorde zich in 't minst niet aan de voor hem zoo ongewone omgeving.

Enkele malen dook het zelfs tot tegen den oever en dan was prachtig te zien hoe het zich onder water met pooten en vleugels snel voortbewoog; soms sprongen dan vischjes uit het water op.

Een eigenaardigheid van het alkje was, dat het bij 't aan de oppervlakte komen, telkens even op eene zijde ging liggen, waardoor de hagelwitte onderkant zichtbaar werd; ook hief het zich eenmaal in het water op, sloeg met de vleugels en streek zijn veeren glad.

Op het spiegelgladde wateroppervlak teekende zich de duikweg scherp af. Naar ik vernem is het dier ten slotte dood gegooid.

Deze verschijning, zoover landwaarts en in afgesloten water, komt me nogal merkwaardig voor. (J. H. PELLINKHOF, Meppel, 13 November 1917).

Necrologie.

Dr. **Otto Finsch**, overleden te Brunswijk den 31sten Januari 1917 in den ouderdom van 77 jaar. Ornitholoog en ethnoloog van naam, die van 1861 tot 1864 als assistent en van 1898 tot 1904 als conservator aan 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden verbonden was. Behalve zijne uitgebreide monographie over de papegaaien leverde hij talrijke geschriften over de ornithologie van Afrika, Polynesië, Nederlandsch-Indië, Siberië enz., gedeeltelijk in samenwerking met G. HARTLAUB.

Dr. **Emil August Goeldi**, overleden te Bern den 5den Juli 1917 in den ouderdom van 58 jaar. De ornithologische arbeid van GOELDI is ook voor vogelstudie van Suriname van belang. Over de vogels van Brazilië schreef hij een groot werk „As Aves do Brazil” 1894—1900, gevolgd door een reeks gekleurde platen onder den titel van „Album de Aves Amazonicas” in 1906.

v. O.

Opgave van eenige ornithologische werken, verschenen
tusschen 1 Juli 1916—1 Juli 1917

DOOR

A. A. VAN PELT LECHNER.

B.

Bassettière, E. de la, Essai sur le chant de quelques Oiseaux. Huisseau-sur-Cosson (Loir et Cher) 1913. gr. 8. 180 pg. av. illustrations.

Bryant, H. C., Habits and food of *Geococcyx californianus* in California. Berkeley (Univ. Calif. Publ.) 1916. roy. 8. 38 pg. with 4 plates and 2 figures.

C.

Chandler, A. C., Study of the structure of feathers, with reference to their taxonomic significance. Berkeley (Univ. Calif. Publ.) 1916. roy. 3. 204 pg. with 25 plates and 7 figures.

Chubb, C., The Birds of British Guiana. Based on the collection of F. V. McConnell. (2 volumes). Vol. I. London 1916. roy. 8. 54 and 528 pg. with 1 map, 1 portrait, 10 views and 10 coloured plates.

E.

Estabrook, A. H., The Jukes in 1915. (Station for Experimental Evolution, paper n°. 25). Washington 1916. 4. with illustrations.

Evans, A. H., The Birds of Britain; their distribution and habits. Part III. Cambridge 1916. 8. cloth.

F.

Fischer-Sigwart, H., Ueber den Vogelzug im Schweizerischen Mittellande und über Vogelflug. (Frankfurt a. M., Zool. Beobachter) 1916. 8. 47 pg.

Fröricke, K., Taschenbuch zum Vogelbestimmen. Praktische Anleitung zur Bestimmung unserer Vögel in freier Natur nach Stimmen, Flug, Bewegungen u. s. w. nebst Tabellen zur Bestimmung toter Vögel, der Nester und Eier. 3. Auflage. Stuttgart 1916. 8. 260 pg. m. 10 Tafeln (9 kolorirt) u. Figuren.

G.

Godart, A., Les Oiseaux nécessaires à l'agriculture, à la sylviculture etc. Paris 1917. 8.

Grinnell, J., Distributional List of the Birds of California. Hollywood, Cal. 1916. 4. cloth.

Gyldenstolpe, N., On Birds and Mammals from the Malay Peninsula. Stockholm (Arkiv Zool.) 1916. 8. 30 pg.

— Birds from the Swedish Zoological Expeditions to Siam 1911—12 and 1914—15. II. Stockholm (Vet.-Akad. Handl.) 1916. roy. 4. 160 pg. with 1 map, 4 plates (2 coloured) and 5 figures.

1. 1913. 76 pg. with 1 colour-plate and 2 fig.

H.

Hellmayr, C. E., und Laubmann, A., Nomenclator der Vögel Bayerns. Herausgegeben im Auftrage der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern. München 1916. gr. 8. 8 u. 68 pg.

Houwink, R., De Hoenderrassen in hunne vormen en kleuren. Deel IV, Meppel 1916. gr. 8. m. zw. en gekl. platen.

L.

Lönnerberg, E., Birds collected in Eastern Congo by E. Arrhenius. Stockholm (Arkiv Zool.) 1916. 8. 32 pg.

— Svenska Fåglar efter Naturen. Stockholm 1917. 4 m. Tafeln. — Heft 1: 8 pg. m. 4 Tafeln.

M.

Mullens, W. H., and Swann, H. K., Bibliography of British Ornithology from the earliest times to the end of 1912. Part IV and V. London 1917. 8. cloth. Parts I—III. 1916. cloth.

R.

Rambert, E., et Robert, P., Les Oiseaux dans la nature. 50 monographies d'Oiseaux utiles, illustrées en couleurs. Neuchâtel 1916. gr. in-8. 417 pg. av. planches coloriées.

Reichling, H., Die Flügelfederkennzeichen der Nordwestdeutschen Vögel. Münster 1916. 8. 19 pg. m. 7 Tafeln.

S.

Schaanning, H. T. L., Norges Fuglefauna. Hefte 2. Christiania 1917. 8. pg. 145—310 m. Abbildungen.

Studer, T., und Burg, G. v., Verzeichnis der Schweizerischen Vögel und ihrer Verbreitungsgebiete. Neu bearbeitet auf Grund des Kataloges der in der Schweiz beobachteten Vögel. Bern 1916. 8. 92 pg. m. 1 Karte.

T.

Tschusi zu Schmidhoffen, V. v., Fremdes und Eigenes über den Mauersegler (*Cypselus apus* L.). (Leipzig, Monatsh. nat. Unterr.) 1917. 8. 6 pg.

W.

- Wetmore, Alex., Birds of Porto Rico. (U. S. Dep. of Agric. Bull. 326). Washington, 1916.
 Wigman, A. B., Vogelleven in Nederland. Amsterdam, 1917. 224 bl. m. 68 afb.

Z.

- Zeppelin, D. v., Fugletraek. Efterlade arbejder med indledning af J. V. Jensen og O. Delstedt. Kjøbenhavn 1916. 8.
 Zimmer, C., Anleitung zur Beobachtung der Vogelwelt. 2. Auflage. Leipzig 1917. 8. 140 pg. m. 8 Tafeln u. Figuren.

Lijst, vermeldende eenige der voornaamste
 ornithologische periodieken.

	Per jaargang Gld.
Aquila, Zeitschrift für Ornithologie. Organ des Ungarischen Centralbureaux für ornithologische Beobachtungen. Budapest	12.—
Auk, The, A quarterly Journal of Ornithology. Published by the American Ornithologist's Union. New York	9.—
Avicula, Giornale Ornitologico Italiano. Siena	2.43
Bird Lore, A magazine devoted to the study and protection of Birds. New York	3.—
British Birds, Monthly Magazine devoted to the study of the Birds on the British List. London	7.20
Bulletin of the British Ornithologists' Club. London.	4.20
Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift. Kjøbenhavn	3.—
Emu, The, Quarterly Magazine of the Australasian Ornithologist's Union. Melbourne	12.—
Falco, im Anschluss an das Werk »Berajah". Halle a. S.	4.80
Ibis, The, A quarterly Journal of Ornithology. London	19.80
Jaarbericht der »Club van Nederlandsche Vogelkundigen". Deventer . . .	1.50
Jahrbuch, Ornithologisches, für das palaarktische Faunengebiet. Hallein .	7.20
Journal für Ornithologie. Leipzig	12.—
Journal of the South African Ornithologists' Union. Pretoria	12.63
Monatsberichte, Ornithologische, Berlin	3.60
Monatsschrift, Ornithologische. Magdeburg	4.80
Oologist, The, On the nesting habits and eggs of North-American Birds. Albion, N. Y.	6.—
Ornis, Blätter für Vogelkunde. Organ des Bayerischen Verbandes für Vogelzucht u. -schutz. Schwabach	1.50
Ornis, Bulletin du Comité Ornithologique international. Paris	6.—
Revue Française d'Ornithologie scientifique et pratique. Paris	3.50
Zeitschrift für Ornithologie und praktische Geflügelzucht. Organ der Ornithologischen Vereine Pommerns. Stettin	1.50

Register van wetenschappelijke namen.

A.

Accentor 113.
 Accipitres 49, 50.
 Acrocephalus 12, 23.
 Aegialites 27.
 aeruginosus (Circus) 21.
 Alauda 113.
 alba (Motacilla) 12, 25.
 albicilla (Haliaetus) 101.
 Alcidae 49.
 alexandrinus (Aegialites) 27.
 Alle 105, 120.
 alle (Alle) 105, 120.
 Amaurornis 19.
 Anas 35, 110.
 Anatidae 35.
 Anser 100.
 Anseranas 50.
 Anseres 49.
 Anthus 12, 25.
 apivorus (Pernis) 101.
 apricarius (Charadrius) 27, 102.
 Aptenodytidae 49.
 Apteryges 48.
 Apus 10, 32, 35, 114.
 apus (Apus) 10, 32, 35, 114, 123.
 aquaticus (Cinclus cinclus) 84.
 aquaticus (Calamodus) 106.
 Aramidae 51.
 arborea (Lullula) 25.
 Ardea 13, 31, 59.
 Ardetta 31.
 argentatus (Larus) 111.
 arquata (Numenius) 30.
 arundinaceus (Acrocephalus) 23.
 arvensis (Alauda) 113.
 Astur 100.
 Athene 22.
 atra (Fulica) 101.
 atricapilla (Muscicapa) 83, 106.
 atricapilla (Sylvia) 11.

Avis indica 37, 46, 47, 48, 53.
 avosetta (Recurvirostra) 26, 36, 80.
 Aythia 32.

B.

Balaeniceps 49.
 bernicla (Branta) 68, 100.
 bicarunculatus (Casuarius) 53.
 borealis (Motacilla flava) 67.
 boschas (Anas) 36, 110.
 Botaurus 13, 30.
 Branta 68, 100.
 Buchanga 19.
 Buteo 21, 100.
 buteo (Buteo) 21.

C.

Calamodus 12, 106.
 californianus (Geococcyx) 122.
 Canceroma 49.
 canorus (Cuculus) 3, 23, 25.
 cantiaca (Sterna) 112.
 Caprimulgus 105.
 Casuarii 48, 49.
 Casuarius 53.
 Charadriidae 53.
 Charadriiformes 48, 49.
 Charadrius 27, 68, 102.
 Chionidae 50, 53.
 chloropus (Gallinula) 26, 39, 45.
 Ciconia 9, 32.
 ciconia (Ciconia) 9, 32.
 Ciconiiformes 48, 49.
 Cinclus 49, 52, 84.
 cinclus (Cinclus) 49.
 cinerea (Ardea) 13.
 Circus 21, 100.
 Coccyges 49.
 collurio (Lanius) 13.
 collybita (Phylloscopus) 11.

Columba 13, 15.
 Columbidae 49, 50.
 Columbiformes 49, 50, 51, 52, 53.
 Colymbo-podicipites 49.
 Coraciiformes 49.
 corax (Corvus) 64.
 cornix (Corvus) 8, 107.
 corone (Corvus) 106.
 Corvus 8, 64, 106.
 Coturnix 13.
 coturnix (Coturnix) 13.
 crecca (Nettion) 111.
 cristatus (Pavo) 58, 59.
 Crypturi 49.
 Cuculus 3, 23, 25.
 curruca (Sylvia) 11.
 Cyanecula 12, 23.
 cyanecula (Cyanecula succica) 12, 23.
 cyaneus (Circus) 100.
 Cypselus 123.

D.

Delichon 7.
 Dendrocopus 83.
 desertorum (Buteo buteo) 100.
 Drepanis 69.
 Dromadidae, 52, 53.
 dubius (Aegialites) 27.

E.

Emberiza 13, 25, 85, 90.
 epops (Upupa) 13, 23.
 erythropus (Anser) 100.
 Eudypetes 50.
 Eurinorhynchus 49.
 europaeus (Caprimulgus) 105.
 Eurypygae 51.
 excubitor (Lanius) 23, 106.

F.

falcinellus (Plegadis) 68.
 Falco 21.
 flammea (Strix) 83.
 flava (Motacilla) 13, 23, 25.
 flavirostris (Nettion) 69, 99.

flaviatilis (Sterna) 30.
 Fulica 101.
 Fulicinae 50.
 Fulmarus 99.
 fulvus (Charadrius dominicus) 68.
 fuscus (Totanus) 27.

G.

Galbulae 49.
 Gallidae 49, 50.
 Galliformes 49, 50, 51, 52, 53.
 Gallinago 30, 49, 50, 51, 52.
 gallinago (Gallinago) 30.
 Gallinula 19, 26, 39, 41, 42, 45.
 Gallus 56.
 Geococcyx 122.
 gigantea (Leguatia) 37, 48, 52, 53, 55.
 glacialis (Fulmarus) 99.
 glareola (Totanus) 28.
 Glareolidae 53.
 glaucogaster (Branta bernicla) 68.
 graculus (Pyrrhocorax) 98.
 grisola (Muscicapa) 13.
 Gruiformes 48.
 Grus 50, 101.
 grus (Grus) 101.
 Gypogeranus 49, 52.

H.

Haematopus 112.
 Halcyoniformes 49.
 Haliaetus 101.
 Heterorhynchus 69.
 Himantopus 52.
 himantopus (Micropalama) 49.
 Hirundo 5, 14, 24, 112.
 hortulana (Emberiza) 25, 85, 90.
 Hydrochelidon 13, 30.
 Hydrophasianus 51.
 Hypolais 12, 24.
 hypolais (Hypolais) 12, 24.
 hypoleucos (Tringoides) 29.

I.

indica (Avis) 37, 46, 47, 48, 53.
 lynx 10.

L.

Lanius 13, 23, 106.
Laridae 49.
Laro-limicolae 49.
Larus 50, 103, 104, 105, 111.
Legnathia 37, 48, 52, 53, 55.
Legnathiidae 53.
leucorodia (*Platalea*) 31.
leucorrhoea (*Procellaria*) 104.
Limicolae 49, 51, 52, 53.
Limosa 30.
limosa (*Limosa*) 30.
Locustella 12, 24.
lucidus (*Heterorhynchus*) 69.
lugubris (*Motacilla alba*) 12.
Lullula 25.
luscinioides (*Locustella*) 24.

M.

macrorhynchus (*Nucifraga caryocatactes*) 107.
macrura (*Sterna*) 30.
maculata (*Totanus*) 27.
major (*Dendrocopus*) 83.
major (*Parus*) 118.
martius (*Picus*) 84, 106.
Megalestris 102.
Mergus 68.
merula (*Turdus*) 35, 113.
Micropalama 49.
Milvus 21, 101.
milvus (*Milvus*) 21, 101.
minuta (*Ardetta*) 31.
minutus (*Larus*) 103, 104.
modularis (*Accentor*) 113.
montana (*Passer*) 107.
Motacilla 12, 13, 25, 67.
Muscicapa 13, 83, 106.
muscius (*Turdus*) 113.

N.

naevia (*Locustella*) 12.
Nettion 69, 99, 111.
nigra (*Hydrochelidon*) 13, 30.
nigricollis (*Podiceps*) 99.
nigripennis (*Pavo*) 58, 59.

noctua (*Athene*) 22.
Nucifraga 107.
Numenius 30.
Nycticorax 30, 68.
nycticorax (*Nycticorax*) 30, 68.
nyroca (*Aythia*) 32.

O.

occidentalis (*Ardea*) 59.
ochropus (*Totanus*) 29.
Oedienemidae 49.
Oidemia 55.
orientalis (*Gallinula*) 19.
Oriolus 12, 25.
Ossifraga 50.
oriolus (*Oriolus*) 12, 25.
ostralegus (*Haematopus*) 112.
Otididae 49.
Otis 50, 68, 101.

P.

pacifica (*Drepanis*) 69.
Palamedeidae 48.
palumbarius (*Astur*) 100.
palumbus (*Columba*) 13, 15.
Parra 44.
Parridae 49, 50.
Parus 113.
parvus (*Porzana*) 25, 26.
Passer 107.
Pavo 57.
Pavoncella 29.
Pelargo-Herodii 49.
Pelidna 29.
Pennula 69.
Pernis 101.
perspicillata (*Oidemia*) 55.
Phoenicopteridae 49.
Phoenicurus 12.
phoenicurus (*Amaurornis*) 19.
phoenicurus (*Phoenicurus*) 12.
Phororhacos 52.
Phylloscopus 11.
Picopasseriformes 49.
Picus 84, 106.
Platalea 31, 49.
Plegadis 68.

Podiceps 50, 99.
 Porphyrio 42.
 Porzana 25, 26.
 porzana (Porzana) 25.
 Procellaria 104.
 Procellariidae 49.
 Psittacidae 49.
 Psittaciformes 49, 50.
 pugnax (Pavoncella) 29.
 purpurea (Ardea) 31.
 pusillus (Porzana) 25, 26.
 pygargus (Circus) 21.
 pygmaeus (Eurynorhynchus) 49.
 Pyrrhocorax 98.

R.

Rallidae 41, 50, 51.
 Ralliformes 48, 49, 50, 51, 52, 53.
 Rallinae 50.
 Rallus 50.
 Recurvirostra 26, 36, 80.
 Rheidae 48, 49.
 ridibundus (Larus) 111.
 Riparia 10, 81.
 riparia (Riparia) 10, 81.
 rubicola (Saxicola) 12.
 rustica (Hirundo) 5, 14, 24, 112.

S.

sabinei (Larus) 105.
 sabinii (Nema) 103.
 sandwichensis (Pennula) 69.
 Saxicola 12.
 schinzii (Pelidna alpina) 29.
 schoenicius (Emberiza) 13.
 schoenobaenus (Calamodus) 12.
 Scolopacidae 49, 50, 53.
 senator (Lanius) 23.
 serrator (Mergus) 68.
 sibilatrix (Phylloscopus) 11.
 simplex (Sylvia) 11.
 skua (Megalestris) 102.
 sonnerati (Gallus) 56.

spicifer (Pavo) 57, 58, 59.
 Steganopodes 49.
 stellaris (Botaurus) 13, 30.
 Sterna 30, 112.
 strepera (Acrocephalus) 12.
 Strix 83.
 Struthiones 48, 49.
 Sturnus 114.
 subbuteo (Falco) 21.
 Sylvia 11.
 sylvia (Sylvia) 11.

T.

tarda (Otis) 68, 101.
 Tinocori 49.
 Timaliidae 49.
 titys (Phoenicurus) 12.
 Todi 49.
 torquilla (Iynx) 10.
 Totanus 27, 28, 29.
 totanus (Totanus) 28.
 trivialis (Anthus) 12, 25.
 trochilus (Phylloscopus) 11.
 Troglodytidae 49.
 Trogonidae 49.
 Turdus 35, 113, 120.
 Turtur 13.
 turtur (Turtur) 13.

U.

Upupa 13, 23.
 urbica (Delichon) 7.

V.

Vanellus 27, 92, 95, 102, 112.
 vanellus (Vanellus) 27, 92, 95, 102, 112.
 viscivorus (Turdus) 120.
 vulgaris (Sturnus) 114.

X.

Xema 103.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang VI, aflevering 1

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
VOORHEEN
E. J. BRILL
LEIDEN — 1917

INHOUD.

	Bldz.
Het verblijf van enkele trekvogels in Nederland in 1916. door Dr. H. EKAMA	1.
Varia, door Jhr. W. C. VAN HEURN	14.
Overzicht der specimina. in „Ootheca Wolleyana” als uit Nederland afkomstig vermeld staande, door A. A. VAN PELT LECHNER	21.
Bijzonderheden betreffende de Gierzwaluw [<i>Apus apus</i> (L.)], door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN.	32.
Verzoek betreffende de Gierzwaluw	35.
Korte Mededeelingen	35.

* * De auteurs ontvangen 25 overdrukken van hunne opstellen gratis, indien zij het verlangen daartoe te kennen geven bij de toezending van het manuscript.

Stukken voor het tijdschrift bestemd zende men aan:

A. A. VAN PELT LECHNER
te *Arnhem* (Sonsbeekweg 40). ¹⁾

---

1) N. B. Van af 1 Mei a. s. gelieve men te adresseeren: **Arnhem, VELPERWEG 79.** v. P. L.

Mededeelingen van het Bestuur.

Van de vroeger verschenen Verslagen en Mededeelingen en van de Jaarboekjes zijn, voorzover zij nog voorhanden zijn, exemplaren tegen *f* 2.— per stuk voor leden, en tegen *f* 3.— per stuk voor niet-leden bij den Secretaris verkrijgbaar; volledige jaargangen van „Ardea” zijn aan hetzelfde adres te bekomen tegen *f* 2.50 per stuk voor leden, en tegen *f* 3.50 per stuk voor niet-leden.

In den boekhandel is „Ardea” verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3.50 per jaargang.

Leesportefeuille.

Leden, die tegen betaling van *f* 1.00 wenschen deel te nemen aan de leesportefeuille, samengesteld uit tijdschriften, die de Vereeniging in ruil ontvangt, kunnen zich opgeven bij den Secretaris.

De Vereeniging ontvangt in ruil voor haar tijdschrift:

- 1°. Ornithologische Monatsberichte.
- 2°. Journal of the South African Ornithologists' Union.
- 3°. Ornithologische Monatsschrift.
- 4°. Aquila.
- 5°. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen.
- 6°. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern.
- 7°. Annals of the Transvaal Museum, Mededeelingen van het Transvaal Museum.
- 8°. Jaarboekje van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels.
- 9°. Jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen.
- 10°. Rivista Italiana di Ornitologia.
- 11°. Ornithologisches Jahrbuch.
- 12°. The Auk.
- 13°. British Birds.
- 14°. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift.
- 15°. Zeitschrift für Oologie und Ornithologie.
- 16°. Le Gerfaut.
- 17°. Revue Française d'Ornithologie.
- 18°. Der ornithologische Beobachter (L'ornithologiste).
- 19°. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg.
- 20°. Falco — Berajah.
- 21°. Nos oiseaux.

ADVERTENTIES.

(Deze ruimte is beschikbaar voor de leden tot het plaatsen van aankondigingen tegen **50** cent per $\frac{1}{8}$ pag. en per keer. Maximum aantal woorden **50**.)

Messrs L. CURA & SONS,

Bath Court, Warner Street, London. E. C. [England]

wenschen in betrekking te komen met iedereen die in staat is het volgende in groot aantal te leveren: **Levende goudvischen, Vreemde visch, Temperatuur-visch, Beesten, Vogels, Kruipende dieren, Amphibiën, enz. — Meelwormen** speciaal gevraagd. Correspondentie aan adres hierboven.

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Het doel der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging is de beoefening der Ornithologie in haar meest uitgebreiden zin, en de navorsching der Avifauna van Nederland en zijne Koloniën in het bijzonder.

Het lidmaatschap der Vereeniging bedraagt f 2.50 per jaar; de leden ontvangen het tijdschrift „Ardea” gratis.

Jaarlijks wordt ten minste één ledenvergadering gehouden, bij voorkeur in Juni.

Om lid te worden wende men zich tot den Secretaris,

Dr. L. F. DE BEAUFORT te *Eerbeek*.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang VI, aflevering 2

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — 1917

INHOUD.

	Bldz.
Leguatia gigantea Schleg., door Dr. A. C. OUDEMANS (met Pl. I)	37.
Een en ander over bastaarden en kleurslagen, door F. E. BLAAUW. . . .	56.
Waarnemingen betreffende de in dit voorjaar (1917) in mijn tuin gebroed hebbende vogels en hun nesten, door P. W. VAN DER BURG	61.
Raven in Nederland, door Mr. C. H. THIEBOUW	64.
Verslag der wetenschappelijke vergadering, gehouden te Leiden op Zaterdag 21 April 1917.	66.
Verslag der Ledenvergadering, gehouden te Winterswijk op Zaterdag 9 Juni 1917	69.
Mededeelingen door Dr. A. C. OUDEMANS over zijne „Dodo-studiën” . . .	74.
Korte mededeelingen.	80.
Naschrift op „Overzicht uit Ootheca Wolleyana”	82.

(Met deze aflevering wordt de nieuwe ledenlijst verzonden).

* * De auteurs ontvangen 25 overdrukken van hunne opstellen gratis, indien zij het verlangen daartoe te kennen geven bij de toezending van het manuscript.

Stukken voor het tijdschrift bestemd zende men aan:

A. A. VAN PELT LECHNER
te *Arnhem* (Velperweg 79).

*Aan
de Leden der „Nederlandsche
Ornithologische Vereniging”.*

L. S.

Aangezien de tijdsomstandigheden ook de kosten, aan de uitgave van „Ardea” verbonden, aanmerkelijk hebben doen stijgen, doet het Bestuur, daarbij gevolg gevende aan het besluit der Ledenvergadering, op 21 April l.l. te Leiden, alsmede van die op 9 Juni j.l. te Winterswijk gehouden, een vriendelijk beroep op de Leden om door een **vrijwillige** bijdrage, hetzij voor eens, hetzij voor jaarlijks, de kas te stevigen, ten einde het daardoor mogelijk te maken aan de billijke eischen der Leden in het algemeen en der medewerkers aan „Ardea” in het bijzonder te kunnen blijven voldoen, **hetgeen in het onmiddellijk belang onzer Vereeniging ten zeerste gewenscht is.**

Het Bestuur voornoemd,
Dr. J. BÜTTIKOFER, *Voorzitter.*
Dr. L. F. DE BEAUFORT, *Secretaris.*

Augustus 1917.

Mededeelingen van het Bestuur.

Van de vroeger verschenen Verslagen en Mededeelingen en van de Jaarboekjes zijn, voorzoover zij nog voorhanden zijn, exemplaren tegen *f* 2.— per stuk voor leden, en tegen *f* 3.— per stuk voor niet-leden bij den Secretaris verkrijgbaar; volledige jaargangen van „Ardea” zijn aan hetzelfde adres te bekomen tegen *f* 2.50 per stuk voor leden, en tegen *f* 3.50 per stuk voor niet-leden.

In den boekhandel is „Ardea” verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3.50 per jaargang.

Leesportefeuille.

Leden, die tegen betaling van *f* 1.00 wenschen deel te nemen aan de leesportefeuille, samengesteld uit tijdschriften, die de Vereeniging in ruil ontvangt, kunnen zich opgeven bij den Secretaris.

De Vereeniging ontvangt in ruil voor haar tijdschrift:

- 1°. Ornithologische Monatsberichte.
  - 2°. Journal of the South African Ornithologists' Union.
  - 3°. Ornithologische Monatsschrift.
  - 4°. Aquila.
  - 5°. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen.
  - 6°. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern.
  - 7°. Annals of the Transvaal Museum. Mededeelingen van het Transvaal Museum.
  - 8°. Jaarboekje van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels.
  - 9°. Jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen.
  - 10°. Rivista Italiana di Ornitologia.
  - 11°. Ornithologisches Jahrbuch.
  - 12°. The Auk.
  - 13°. British Birds.
  - 14°. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift.
  - 15°. Zeitschrift für Oologie und Ornithologie.
  - 16°. Le Gerfaut.
  - 17°. Revue Française d'Ornithologie.
  - 18°. Der ornithologische Beobachter (L'ornithologiste).
  - 19°. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg.
  - 20°. Falco — Berajah.
  - 21°. Nos oiseaux.
  - 22°. Natura, Orgaan der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging.
-

ADVERTENTIES.

(Deze ruimte is beschikbaar voor de leden tot het plaatsen van aankondigingen tegen 50 cent per $\frac{1}{8}$ pag. en per keer. Maximum aantal woorden 50.)

Messrs L. CURA & SONS,

Bath Court, Warner Street, London. E. C. [England]

wenschen in betrekking te komen met iedereen die in staat is het volgende in groot aantal te leveren: **Levende goudvischen, Vreemde visch, Temperatuur-visch, Beesten, Vogels, Kruidende dieren, Amphibiën, enz. — Meelwormen speciaal gevraagd.** Correspondentie aan adres hierboven.

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Het doel der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging is de beoefening der Ornithologie in haar meest uitgebreiden zin, en de navorsching der Avifauna van Nederland en zijne Koloniën in het bijzonder.

Het lidmaatschap der Vereeniging bedraagt f 2.50 per jaar; de leden ontvangen het tijdschrift „Ardea” gratis.

Jaarlijks wordt ten minste één ledenvergadering gehouden, bij voorkeur in Juni.

Om lid te worden wende men zich tot den Secretaris,

Dr. L. F. DE BEAUFORT te *Eerbeek*.

ARDEA

Tijdschrift

der

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging

ONDER REDACTIE VAN:

Dr. L. F. DE BEAUFORT, A. A. VAN PELT LECHNER

EN

Dr. E. D. VAN OORT

Jaargang VI, aflevering 3 en 4

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — 1917

INHOUD.

	Bldz.
Verslag der wetenschappelijke mededeelingen, gedaan in de vergadering te Winterswijk op 9 Juni 1917.	83.
Verslag van de „natte” excursie, op 10 Juni 1917 door de „Nederlandsche Ornithologische Vereeniging” naar het veen bij Lichtenvoorde gehouden, door P. W. VAN DER BURG	85.
Eenige mededeelingen omtrent het voorkomen van den Ortolaan (<i>Emberiza hortulana</i> L.) in het Zuidwesten van Drenthe, door J. H. PELLINKHOFF	90.
Mededeelingen betreffende Nederlandsche broedvogels, door TJEERD DE VRIES GZN.	92.
Ornithologische waarnemingen in Nederland, medegedeeld door Dr. E. D. VAN OORT.	98.
Ringmusschen (<i>Passer montana</i> [L.]) onder dakpannen, door J. L. F. DE MEYERE	107.
Resultaten van het ringonderzoek van het Rijks Museum te Leiden, door Dr. E. D. VAN OORT.	100.
Bijzonderheden betreffende de Gierzwaluw [<i>Apus apus</i> (L.)] door Prof. Dr. A. E. H. SWAEN	114.
Korte mededeelingen	120.
Necrologie	121.
Opgave van eenige ornithologische werken, verschenen tusschen 1 Juli 1916—1 Juli 1917, door A. A. VAN PELT LECHNER.	122.
Register van wetenschappelijke namen.	123.
Titel en inhoud van jaargang IV.	

* * De auteurs ontvangen 25 overdrukken van hunne opstellen gratis, indien zij het verlangen daartoe te kennen geven bij de toezending van het manuscript.

Stukken voor het tijdschrift bestemd zende men aan:

A. A. VAN PELT LECHNER
te *Arnhem* (Velperweg 79).

Mededeelingen van het Bestuur.

Van de vroeger verschenen Verslagen en Mededeelingen en van de Jaarboekjes zijn, voorzover zij nog voorhanden zijn, exemplaren tegen *f* 2.— per stuk voor leden, en tegen *f* 3.— per stuk voor niet-leden bij den Secretaris verkrijgbaar; volledige jaargangen van „Ardea” zijn aan hetzelfde adres te bekomen tegen *f* 2.50 per stuk voor leden, en tegen *f* 3.50 per stuk voor niet-leden.

In den boekhandel is „Ardea” verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3.50 per jaargang.

Leesportefeuille.

Leden, die tegen betaling van *f* 1.00 wenschen deel te nemen aan de leesportefeuille, samengesteld uit tijdschriften, die de Vereeniging in ruil ontvangt, kunnen zich opgeven bij den Secretaris.

De Vereeniging ontvangt in ruil voor haar tijdschrift:

- 1°. Ornithologische Monatsberichte.
- 2°. Journal of the South African Ornithologists' Union.
- 3°. Ornithologische Monatsschrift.
- 4°. Aquila.
- 5°. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen.
- 6°. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern.
- 7°. Annals of the Transvaal Museum. Mededeelingen van het Transvaal Museum.
- 8°. Jaarboekje van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels.
- 9°. Jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen.
- 10°. Rivista Italiana di Ornitologia.
- 11°. Ornithologisches Jahrbuch.
- 12°. The Auk.
- 13°. British Birds.
- 14°. Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift.
- 15°. Zeitschrift für Oologie und Ornithologie.
- 16°. Le Gerfaut.
- 17°. Revue Française d'Ornithologie.
- 18°. Der ornithologische Beobachter (L'ornithologiste).
- 19°. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg.
- 20°. Falco — Berajah.
- 21°. Nos oiseaux.
- 22°. Natura, Orgaan der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging.

ADVERTENTIES.

(Deze ruimte is beschikbaar voor de leden tot het plaatsen van aankondigingen tegen 50 cent per $\frac{1}{8}$ pag. en per keer. Maximum aantal woorden 50.)

Messrs L. CURA & SONS,

Bath Court, Warner Street, London. E. C. [England]

wenschen in betrekking te komen met iedereen die in staat is het volgende in groot aantal te leveren: Levende goudvischen, Vreemde visch, Temperatuur-visch, Beesten, Vogels, Kruipende dieren, Amphibiën, enz. — Meelwormen speciaal gevraagd. Correspondentie aan adres hierboven.

Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Het doel der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging is de beoefening der Ornithologie in haar meest uitgebreiden zin, en de navorsching der Avifauna van Nederland en zijne Koloniën in het bijzonder.

Het lidmaatschap der Vereeniging bedraagt f 2.50 per jaar; de leden ontvangen het tijdschrift „Ardea” gratis.

Jaarlijks wordt ten minste één ledenvergadering gehouden, bij voorkeur in Juni.

Om lid te worden wende men zich tot den Secretaris,

Dr. L. F. DE BEAUFORT te *Eerbeek*.

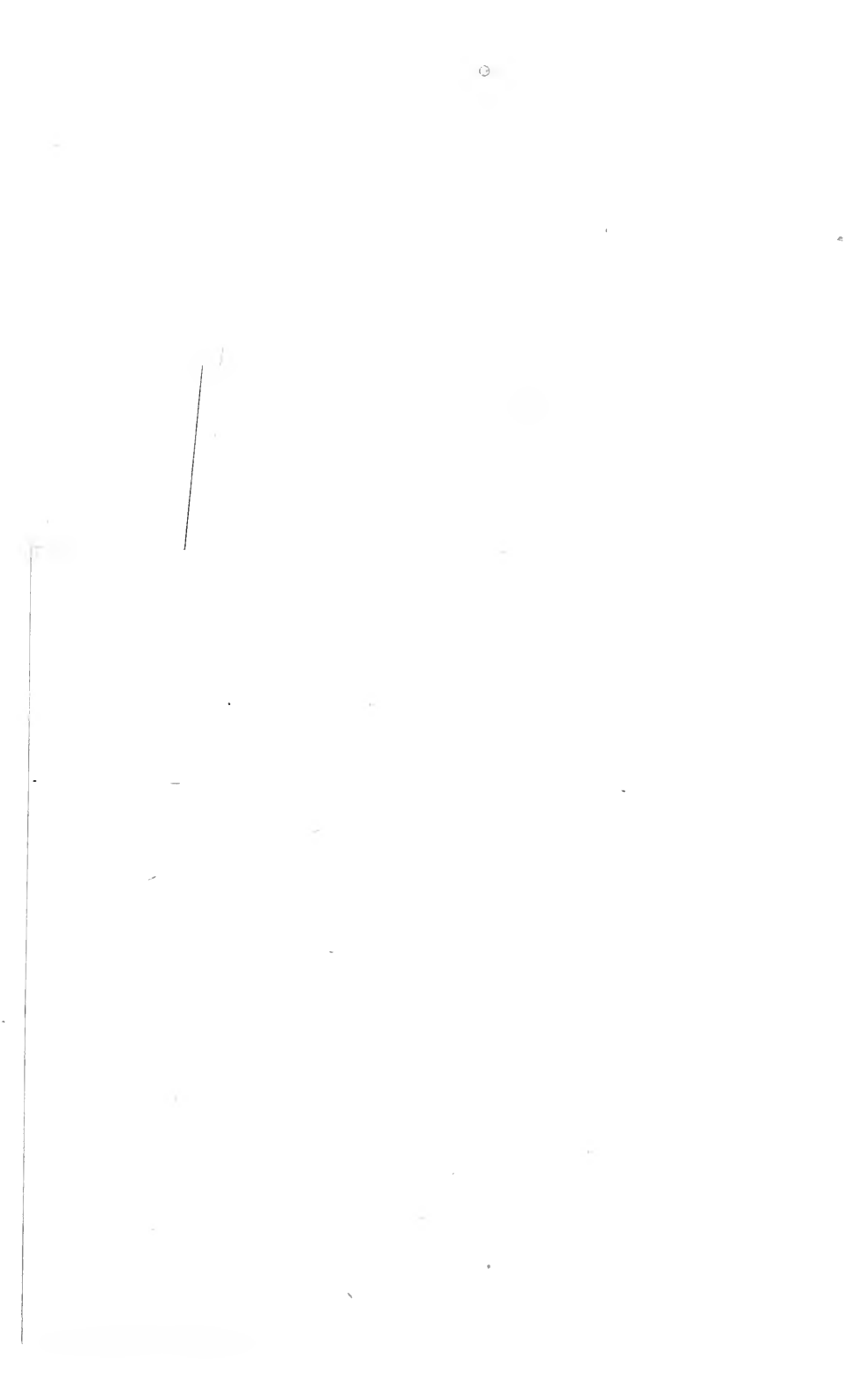

100099872